

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI

**AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AFGANİSTAN
POLİTİKASININ ANALİZİ (2001 SONRASI)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LAL MOHAMMAD LAME

KOCAELİ 2017

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AFGANİSTAN
POLİTİKASININ ANALİZİ (2001 SONRASI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
LAL MOHAMMAD LAME

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. BUKET ÖNAL

KOCAELİ 2017

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASİ TARİH BİLİM DALI

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN AFGANİSTAN
POLİTİKASININ ANALİZİ
(2001 Sonrası)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: LAL MOHAMMAD LAME

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 06,09,2017/20

Jüri Başkanı: Yr.Doç.Dr. Buket Önal

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Ertan Efegil

Jüri Üyesi: Doç. Dr. İrfan Kaya Ülger

Kocaeli 2017

TEŐEKKÖRLERİMLE

Tez çalıőmam sırasında bana yol gösteren ve hiçbir zaman desteğini esirgemeyen tez danıőmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Buket ÖNAL hocama, yüksek lisans eğitimim boyunca yanımda olan, fikir alıőveriői yaptığım sınıf arkadaőım Muhammed Yavuz KURT'a, hep yanımda olan hayat arkadaőım eőim Khalida WAKIL ZADA'ye sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalıőmamı, bana yaőamak için ümit veren, hayatımın en tatlısı, kızım Aynaz Begum LAME'e ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VI
HARİTALAR VE RESİMLER DİZİNİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİNE TARİHSEL BAKIŞ

1. İLİŞKİLERİN BAŞLANGICI	6
2. II. DÜNYA SAVAŞI'NIN ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	7
3. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ.....	8
3.1. Pakistan-Afganistan Sınır Sorunu ve ABD Tepkisi	9
3.2. Dulles Politikaları: Afganistan'ı Yok Saymak.....	11
3.3. Afganistan'ın SSCB'ye Eğilimi	13
3.4. ABD'nin Direniş Gruplarına Gizli Yardımı.....	18
4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM	21
5. 11 EYLÜL 2001'DEKİ TERÖRİST SALDIRILAR	23

İKİNCİ BÖLÜM

BUSH VE OBAMA DOKTRİNİ

1. BUSH DOKTRİNİ.....	25
1.1. Bush Doktrini ve Terörle Mücadele	26
1.2. Uluslararası Terörizmle mücadele ve Bush hükümeti.....	30

1.3.Afganistan’da Terörle Mücadele Aşamaları	32
2.ABD’NİN AFGANİSTAN’DA ULUS-DEVLET İNŞASI POLİTİKASI.....	33
3.OBAMA DOKTRİNİ	35
3.1.Obama Doktrininin İlkeleri	43
4.ENERJİ KAYNAKLARINA OLAN STRATEJİK İLGİ.....	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2001 SONRASI ABD’NİN AFGANİSTAN’A YÖNELİK DEVLET İNŞASI, EKONOMİK, GÜVENLİK VE ENERJİ POLİTİKASI

1.ABD’NİN AFGANİSTAN’IN SİYASİ YAPISININ OLUŞMASINDAKİ ETKİSİ.....	49
1.1.Ulus-Devlet İnşası	49
1.2.Bon Anlaşması	49
1.2.2004’te Yapılan Taliban Sonrası İlk Seçim.....	52
1.3.Yeni Parlametonun Kurulması	52
1.4.2009 Cumhurbaşkanlığı ve İl Seçimleri	53
1.5.18 Eylül 2010, Parlamento Seçimleri.....	53
1.6.ABD-Karzai Arasındaki Gerginlik.....	56
2.EKONOMİK.....	57
3.GÜVENLİK VE ASKERİ	58
4.ENERJİ	61
4.1.Büyük Orta Asya Projesinde Afganistan.....	62
4.2.Yeni İpek Yolu Projesinde Afganistan.....	64
4.3.Koridor Ülke Olarak Afganistan	66
4.4.Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Doğalgaz Boru Hattı ..	67
4.5.Orta Asya Güney Asya(CASA-1000) Elektrik Şebekesi	69

4.6.Türkmenistan-Özbekistan-Tacikistan-Afganistan-Pakistan(TUTAP) Elektrik Şebekesi.....	70
4.7.Afganistan Üzerinden Geçmesi Planlan Projelerin Önündeki Engeller.....	70
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA.....	75
EKLER.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	85

ÖZET

II. Dünya Savaşı'ndan önce, Amerika Birleşik Devletleri(ABD) politikası dünya ilişkilerine yönelik bir işbirliği ve tecrit bileşimi idi ve ABD'nin Güneybatı Asya'da doğrudan bir bağlantısı yoktu, bu bölge de İngiliz etkisi altında idi. Bunun asıl nedeni, Afganistan'da ABD'nin ticari çıkarlarının eksikliği ve Afgan dış ilişkilerinin koruyucusu olarak Britanya'nın rolü olmuştur. Bu nedenle iki ülke arasındaki ilişkilerin başlanmasına gecikme olmuştur. Dolayısıyla ABD-Afgan ilişkilerinin tarihi çok uzun değildir. Afgan hükümetinin ABD ile ilişkileri kurma çabaları 1934'e kadar sonuç vermemiş ancak 1942'de resmi diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Afganistan, geleneksel ve tercih edilen rolü tampon devlet olarak devam ettirmiştir. Herhangi bir süper gücün yörüngesine girmesini veya herhangi bir askeri ittifaka katılmasını kabul etmemiştir. ABD, Sovyet Birliği (SB) ile olan ilişkilerinde esnek yaklaşımı benimsemiştir. Bu nedenle Afganistan'da komünizmin etkisi artmış ve sonunda Sovyet askerleri 27 Aralık 1979'da Afganistan'ı istila ederek bu stratejik bölgeye kontrolünü sağlamıştır. Bu dönemde, Pakistan ön cephe devleti haline geldi ve ABD doğrudan katılımı olmaksızın direniş gruplarına askeri yardım sağlamak için düzenlemeler yapmıştır. 1981'de Başkan Reagan zorlu anti-komünist tutumuyla iktidarı ele geçirdiğinde Afgan direniş guruplarına silah ve mali fonlar sağlamıştır. SB, Şubat 1989'da Cenevre Anlaşmaları imzalandıktan sonra Afganistan'dan geri çekilmiştir. Afganistan'da merkezi bir hükümetin yokluğunda, iç savaşın başlanmasına ve Taliban'ın iktidara gelmesine sebep olmuştur. 11 Eylül saldırılı ardından ABD terörle mücadele için Afganistan'a müdahale ederek hala varlığına devam etmektedir. Terörle mücadele, demokrasinin sağlanması ve Afganistan'da ulus-devlet inşası için yardıma bulunmuştur. 16 yıldır ABD'nin Afganistan'a bulunmasına rağmen hala tehditler devam etmekte, demokrasinin sağlanması ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Başkan Donald Trump'ın seçilmesi ile ABD üçüncü cumhurbaşkanı Afganistan meselesi ile ilgilenmektedir. Trump'ın göreve başladığından bir süre geçmesine rağmen ABD'nin yeni stratejisi şuana kadar açıklanmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Afganistan, Terörle Mücadele, Ulus-Devlet İnşası, Güvenlik, Enerji.

ABSTRACT

Before the World War II, US policy was a form of cooperation and isolation for world affairs, and the US had no direct connection to Southwest Asia, and this region was under British influence. The real reason for this is the lack of commercial interests of the United States in Afghanistan and the role of Britain as a safeguard against Afghan foreign relations. For this reason, there was no delay in starting relations between the two countries. Hence, the history of US-Afghan relations is not very long, and the efforts of the Afghan government to establish relations did not start until 1934. Official diplomatic relations were established in 1942. Afghanistan has maintained its traditional and preferred role as a buffer state. He did not agree to enter any superpower orbit or participate in any military alliance. The US adopted a flexible approach to its relations with the Soviet Union, which increased the influence of communism in Afghanistan and ultimately ensured that Soviet troops invaded Afghanistan on December 27. Pakistan has become a frontier state and the US has made arrangements to provide military assistance to resistance groups without direct involvement. In 1981, President Reagan seized power with a tough anti-communist stance and provided arms and financial funds to Afghan resistance groups. The Soviet withdrew from Afghanistan after signing the Geneva Accords in February 1989. In the absence of a central government in Afghanistan, civil war began, ultimately leading to the Taliban's coming to power. After the September 11th attack, the United States continues its existence by intervening in Afghanistan to combat terrorism. The fight against terrorism, the provision of democracy and the help for the nation-state construction in Afghanistan were found. Despite the fact that the US has been in Afghanistan for 16 years, there are still threats, and the provision of democracy is facing serious problems. With the election of President Donald Trump, the US president is interested in the issue of Afghanistan. Despite the fact that Trump's relativism has begun, the new strategy of the United States has not been revealed until now.

Keywords: United States, Afghanistan, Nation-State Building, Counterterrorism, Security, Energy.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BSA	Bilateral Security Agreemen (İkili Güvenlik Anlaşması)
CASA-100	Central Asia South Asia-1000
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CIA	Central Intelligence Agency(Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
FBI	Federal Soruşturma Borusu
IPI	Iran-Pakistan-India Pipeline(İran-Pakistan-Hindistan Boru Hattı)
ISI	Inter Services Intelligence(Pakistan İç Hizmetleri İstihbaratı)
MGK	Ulusal Güvenlik Konseyi
NATO	North Antlantic Treaty Organasation (Küzey Atlantik İttifakı)
PDPA	People Democratic Party of Afghanistan(Afganistan Halk Demokratik Partisi)
SB	Sovyetler Birliği
SEATO	Ayrıca, Güney Doğu Asya Antlaşması Örgütü
SOFA	Barşış için Ortaklık Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAPI	Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Doğalgaz Boru Hattı
TUTAP	Türkmenistan-Özbekistan-Tacikistan-Afganistan-Pakistan Elektrik Şebekesi

USAID Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı

WB World Bank(Dünya Bankası)

HARİTALAR VE RESİMLER DİZİNİ

Harita 1: Afganistan'ın Siyasi Haritası.....	83
Harita 2: TAPI Doğalgaz Boru Hattı.....	84

GİRİŞ

Tarihin farklı dönemlerinde Aryana sonra Horasan olarak adı geçen Afganistan, bu ismi Afgan kavminden almaktadır. Afganların memleketi anlamına gelen Afganistan, farklı etnik gruplardan oluşmaktadır. Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Hazaralar, Türkmenler büyük etnik gruplardandır (Gubar, 1967, s. 2-3).

Bugün Afganistan olarak adlandırılan bölge, dört ekolojik ve kültürel alanın buluşma yeridir. Orta Doğu, Orta Asya, Hint Yarımadası, hatta Uzak Doğu (Pamir dağlarıyla Çin'in Sincan bölgesinin arasında yer almaktadır). Afganistan, Yunan, Çin, Mısır, Hint ve İslam medeniyetlerinden etkilenmiş ve birçok medeniyetin ve uygarlığın noktası olmuştur. Zerdüş'tün nutukları ile büyük bir medeniyet yaşamıştır. Büyük İskender bu araziden geçerek Hindistan'a kadar ulaşmış ve böylece bölge Yunan medeniyetinin de izlerini taşımaktadır (Dupree, 1980, s. XVII).

650.000 km²lik yüzölçümüne sahip Afganistan Güney Asya'da, yer almaktadır (Afganistan, 2017). Kuzeyinde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, doğusunda Çin, güneyinde Pakistan, batısında ise İran bulunur. Afganistan kuzeyde üç Orta Asya Cumhuriyetiyle 2000 km, güneyde Pakistan ile 1700 km'lik sınırı ile Orta Asya ve Güney Asya'yı birbirine bağlamaktadır (Oğuz, 2001, s. 37).

Afganistan hemen hemen Asya'nın merkezinde olup tarihçilere göre "Dünyanın damı", "Stratejik yol", "İpek yolu kavşağı", "İmparatorlukların geçiş yolu", "İslam dünyasının doğu kapısı" ve "Asya'nın kalbi" olarak adlandırılmıştır. Afganistan'ın yarısı dağlık bölgelerden oluşmaktadır. Himalya ve Hindukuş dağları en önemli dağlardandır. Pamir ve Himalya'ya bağlanan Hindikuş dağları, ülkeyi ikiye bölmektedir. Bu dağların en yükseklik noktası 6000 metredir. Bu dağ silsilesi kuzey ve güney bölgeler arasında ulaşımı zorlamaktadır (MUCADİDİ, 2008, s. 8). Şekil olarak Afganistan güney batıdan kuzey doğuya doğru ve denizle bağlantısı olmayan bir ülkedir. Düz araziler daha çok sınır bölgelerinde bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 2200 metredir. Afganistan'ın doğal kaynaklarının %80'ini karlı dağlar oluşturur ve su kaynakları açısından da zengindir. Toprağının %20'lik

kısmı ekilebilir durumundadır. Afganistan'ın en büyük kentleri sırasıyla; Kabil, Kandahar, Herat, Mezar-i Şerif, Kunduz ve Celalabat'tır. İdari yapıdan Afganistan 34 bölgeye (vilayet) ayrılmıştır.

Afganistan coğrafi olarak Orta Asya ile Güney Asya'nın ortasında bulunmakta olup denize kıyısı yoktur (Afganistan Hakkında Genel Bilgi, 2017). Stratejik olarak Asya'nın merkez üssü niteliğinde ve en eski ticari yollar üzerindedir. Kullanılmayan zengin yeraltı kaynakları, Orta Asya merkezli enerji kaynaklarına yakınlığı ve bu enerji kaynakları için koridor ülke niteliğinin taşıması Afganistan'ın stratejik önemini artırmaktadır (Şahin, 2010, s. 4).

Orta Asya ile Orta Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri arasında bir köprü olarak bulunan Afganistan eski tarihten bu yana stratejik bir ülke durumunda bulunmaktadır. Coğrafi özelliklerine göre; orta kısmı yüksek dağlık, kuzeyi ovalık, güneybatısında ise platolar olmak üzere üç önemli bölgeden ve sıradağların bulunduğu yaylardan oluşmaktadır. Bu ülkenin topraklarının %75'i dağlıktır. (Saray, 2002, s. 10).

1747 yılında Nadir Şah'ın ölümünden sonra kendi imparatorluğunu kuran genç Ahmad Şah Abdali modern Afganistan'ın kurucusu olarak tanımlanmaktadır. 1772 yılında vefat ettiğinde imparatorluğunun sınırları Orta Asya, Kaşmir den Arap Denizine kadar, Horasan'dan Hindistan'ın Penjab bölgesine kadar uzanmaktaydı. Ahmad Şah'ın imparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğundan sonra Asya'nın en büyük İslami imparatorluğu olarak tanımlanmaktadır (Rasanayagam, 2002, s. XIII).

Afganistan, jeopolitik konumu nedeniyle 1747 yılında Ahamd Şah Abdali tarafından kurulduğundan bu yana hem bölgesel hem de dünya güçlerinin politikalarından etkilenmiştir. 1919'da İngiliz İmparatorluğundan tam egemenliğini aldıktan sonra 1978'de komünist darbeye kadar nispeten barışçıl bir dönem geçiren Afganistan'da 1992'de Sovyet bloğunun ve komünist rejiminin çöküşü ile kargaşa dönemi başlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin çöküşünden sonra bölgedeki güç boşluğu, bölge ülkelerinin emelleri tarafından dolduruldu ve bu

da Afgan hükümetinin  kmesine ve Afganistan'da iç savaşın başlamasına yol açtı (Mir, 2010, s. 7).

Afganistan jeopolitik bir konuma sahip olduğu için sürekli istilalara maruz kalmıştır. Afganistan en eski ticari yollar üzerinde konulmuş ve Asya'nın merkez üssü olarak durmaktadır. Sahip olduğu farklı yeraltı kaynakları yanı sıra Hazar ve Orta Asya enerji kaynaklarına yakınlığı ve koridor ülke niteliğine sahip olması için Afganistan'ın önemi artmaktadır. Dönemin rekabet konusu enerji kaynakları olduğu için ülkenin stratejik önemi artmaktadır.

Yıllardır savaşa mağdur kalan Afganistan, yeraltı kaynaklarını kullanamamış, ekonomisi zayıf ve komşu ülkelere bağımlıdır. Komşu  lkeler ile iyi ilişkiler içinde olmayı, Orta Asya ile Güney Asya,  ine ile İran ve Orta Doğu arasında ticari ve enerji açısından koridor ülke olmayı hedefler (Mir, 2010, s. 8).

Savaşlar nedeniyle Afganistan'ın ekonomik altyapıları ağır derecede hasar g rmuşt r. SSCB işgali ve daha sonra iç savaşlar ve Taliban'ın işgali nedeniyle milyonlarca mali zarar g rmuş ve ülkenin büyük bir kütle nüfusu komşu ülkeler ve dünyanın farklı ülkelerine sığınma talebinde bulunmuştur. Yaklaşık dört milyon Afgan mülteci olmuştur. Bu rakam dünyanın en kalabalık mülteci gurubunu oluşturmaktadır.

2001' yılında Taliban'dan sonraki dönemde ülkede ekonomi altyapılar yoktu ve ülke çapında bankacılık sistemi bile bulunmuyordu. 2001' sonrası Afganistan'da yeni hükümetin kuruluşu ve ABD başta olmak üzere uluslararası camianın yardımı ile yeni bir sistem kurulmaya başlandı ve ekonomik çalışmalar dâhil olmak üzere farklı alanda yatırımlar başladı.

Afganistan tarih boyunca büyük güçlerin istilasına maruz kaldığı ve ticari yolların üzerinden geçmesi nedeniyle bu topraklarda g   dalgaları da körüklemiş ve etnikler açısından karmaşık bir duruma getirilmiştir. Bu etnik yapının karmaşıklığı merkezi bir yönetimin oluşmasına olan engellerden en önemlisidir. Afganistan günümüzde farklı etnik gruplar ve çok kavimli bir ülkedir. Afganistan'ın etnik gruplarını oluşturanlar: Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Hazaralar, Türkmenlerdir. Yaklaşık 20 ile 40 arası farklı dil ve lehçeler konuşulmakta ve şu ana kadar ülke

çapında güvenilebilir nüfus hesaplaması yapılmaması için net bir rakam söylemek zordur ama yine de büyük ihtimalle Afganistan'ın nüfusu 30-35 milyon arasındadır.

ABD'nin Afganistan'a yönelik dış politikası büyük ölçüde coğrafi ve tarihi düşünceleri ile şekilleniyor. Politik ve sosyal sistemleri ile ekonomik ve askeri güçler dünya politikasındaki konumunu belirlemektedir. Diğer devletlerin ve uluslararası çevrenin politikaları, gücünden etkilenir. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ABD politikası bir işbirliği ve tecrit bileşimi idi. Afganistan'da Amerikan ticari çıkarlarının bulunmaması ve İngiltere'nin Afgan dış ilişkilerinin koruyucusu rolü, iki ülke arasında erken anlamlı bir ilişkinin varlığını ortadan kaldırdı bu nedenle ABD-Afgan ilişkilerinin tarihi çok uzun değildir. ABD 1934'te Afganistan'ı tanımış ama 1942'de diplomatik ilişkiler kurulmuştur.

ABD'nin Afganistan'a ekonomik bağı ve çıkarı olmadığı için Afganistan hükümetinin ABD ile ilişki kurma çabaları kabul edilmemiştir. Kral Amanullah Han (1919-1929) bu doğrultuda çaba göstermiş ve bunun için özel bir elçi göndermiştir.

ABD ile Afganistan arasında ilişkilerin başlanmasına rağmen ABD hükümeti Afganistan için ilgi göstermemiştir. Daha sonra bu ilişkiler Soğuk Savaş döneminde genişlemiş ve 1979 yılında Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edildiğinde ABD'nin ilgisi artmıştır. Bu dönemde ABD, Pakistan aracılığı ile Afgan direniş gruplarını desteklemiş ve SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi için çaba göstermiştir. 1989 yılında SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra ABD yine bir kere Soğuk Savaş önceki politikasına geri dönmüş ve Afganistan'ı iç savaş içinde bırakmıştır. 11 Eylül 2001 olayları ardından terörle mücadele amaçlı Afganistan'a müdahale ederek hala varlığı devam etmektedir

Bu çalışmada temel konu, ABD'nin Afganistan Politikasının Analizi ve incelenmesidir. Böyle bir başlığın seçilmesinin nedeni, ABD'nin Afganistan Politikasını inceleyen ve açıklayan akademik çalışmaların sayıca yetersiz olmasıdır. Bu çalışmanın amacı ABD'nin Afganistan'daki uzun süren savaşının analiz etmek ve siyasi, ekonomik, güvenlik ve enerji politikalarının değerlendirilmesidir. Bu bağlamda çalışmanın temel varsayımı şudur: ABD'nin Afganistan'da varlığını sürdürmesini etkileyen temel faktörler; Afganistan'ın stratejik önemi, büyük güçlerle olan yakınlığı ve Orta Asya enerji kaynaklarına erişim yolu olmasıdır.

Çalışmada kaynak olarak, İngilizce, Türkçe ve Farsça yazılı kitaplar, makale ve gazeteler ve internet sitelerinden faydalanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde ABD-Afganistan ilişkileri tarihsel olarak ilişkilerin başlangıçtan 11Eylül 2001 olaylarına kadar çalışılmıştır. İkinci bölümde 2001'den sonra ABD'nin Afganistan politikasındaki ilkeler; terörle mücadele, ulus-devlet inşası, bölgedeki enerji kaynaklarına olan ilgisi olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü bölüm, ABD'nin Afganistan'da yeni siyasal sistemin oluşumundaki etkisi, ekonomik, güvenlik ve enerji politikaları üzerinde odaklanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİNE TARİHSEL BAKIŞ

1. İLİŞKİLERİN BAŞLANGICI

ABD ile Afganistan arasında ilk ilişkiler 1828 yılında birtakım Amerikalının Afganistan'a seyahat etmesi ile başlamıştır. Amerikalı turistler Afganistan'ın farklı bölgelerinden hediyelik eşyaları ve resimleri toplayarak ülkelerine götürmüş ve Amerikalıların Afganistan'a karşı bakış açıları olumsuz noktalar üzerinde odaklanmıştır. Afganistan'ı, uzakta olan bir bölge, Afganistan halkını vahşi ve kuralları tanımayan insanlar olarak anlatmışlardır. Bu düşünceler yaklaşık iki yüzyıl sürmüştür (Andeşmand, 2005, s. 7).

Afganistan ile ABD arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yönelik ilk çabalar 1919 yılında Amir Amanullah Han döneminde başlamıştır. Amanullah Han 1921 yılında birtakım diplomatları resmi olarak ABD'ye göndermiş ve bu diplomatlar ABD ile Afganistan arasında diplomatik ilişkilerin kurulması yönünde çalışmıştır. Aynı yıl bu diplomatlar, dönemin ABD başkanı ile görüşmüş ama ABD ile Afganistan arasında diplomatik ilişkilerin başlanmasına dair olumlu cevap alamamıştır. ABD başkanı diplomatik ilişkilerin kurulmasının, kongrenin karar almasına tabi olduğunu söylemiştir (A.G.E: 10).

Afganistan'ın, ABD ile diplomatik ilişkilerin kurulması ile ilgili olumsuz cevap almasının iki nedeni vardır: Birincisi, Afganistan'ın bağımsızlığını tanınmasına ilişkin İngiltere'nin hoşnutsuzluğu, ikincisi ise ABD dış politikasında olan tecrit stratejisidir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında savaşa dâhil olan güçler müttefik arayışında bulunurken, ABD Afganistan'ın stratejik konumu nedeniyle Afganistan'a bir elçi göndererek büyükelçilik kurma isteğinde bulunmuştur (Haşimi, 2016, s. 51).

ABD Dış İşleri Bakanlığı'nın sitesindeki bilgilere göre ABD, Afganistan'ı 26 Temmuz 1921 yılında tanımış ve 4 Mayıs 1935 yılında diplomatik ilişkiler başlamıştır. Kabil'deki Amerikan temsilciliği 6 Haziran 1942 yılında *Charles W. Thayer'in* Maslahatgüzarlığı (*Chargé d'Affaires*) ile kurulmuştur. 5 Haziran 1948 yılında Büyükelçilik statüsüne yükselerek *Ely E. Plamer'in* başkanlığıyla başlamıştır Ama birçok Afganistan yazarına göre ABD, Afganistan'ı 1934 yılında resmi olarak tanımıştır (Mohmand, 2007, s. 63).

ABD'nin Afganistan'ı tanınması 1937'de Kabil ile Washington arasındaki ekonomik işbirliğinin başlangıcını belirten resmi bir anlaşmanın imzalanmasına yol açmıştır. Bu anlaşma vasıtasıyla Amerikan petrol şirketleri Afganistan'da petrol arama ve keşfetme faaliyetlerine başlamıştır (Emadi, 1997, s. 52).

2. II. DÜNYA SAVAŞI'NIN ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi kötü şartlar içinde bulunan Afganistan'ın ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Afganistan; Almanya, İtalya ve Japonya ile güçlü ilişkilere sahip olmasına karşın savaş sırasında tarafsız kalmıştır. Savaştan dolayı Afganistan'dan Batı pazarında karakul ve meyve ihracatları neredeyse kesilmiş bu nedenle Afganistan, Amerikan pazarlarına deri ve meyve ihraç etmeye başlamış ama 1950'lerin sonlarına doğru karakul derisinin modası geçmiştir (Adamec, 2012, s. 432).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, 1930'ların tecrit politikasını değiştirmiş ve müdahalecilik politikasıyla dünya siyasetindeki rolünü şekillendirmeye başlamıştır. Amerika, 6 Haziran 1942'de Kabil'de büyükelçiliğini açmış ve *W.H. Van Engert* ilk Amerikan büyükelçisi olarak atanmıştır. Muhammed Naim, Washington'da Afganistan büyükelçisi olarak göreve başlamıştır. (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 145)

Aralık 1942'de Dışişleri Bakanlığı, Çin'e ulaşmak için Hindistan, Afganistan ve SSCB üzerinden geçen motorlu bir yol inşa etme önerisinde bulunmuştur. ABD

yetkilileri bölgede projenin imkânını keşfetmek için başvuruda bulunmuş ancak SSCB herhangi bir Amerikan vatandaşının topraklarında bulunmasına izin vermemiş aynı zamanda Afganlar da projeye katılmakta gönülsüz davranınca bu planlar ortadan kaldırılmıştır (Maarroof, 1990, s. 139). ABD diğer projelerde ekonomik desteğini sürdürmüş ve sulama planlarına yardımcı olması için Amerikan mühendisler Kabil'e gönderilmiştir. Amerikan hükümeti Afganistan'ı, afyonu sadece tıpta ve diğer bilimsel amaçlarla kullanmaya çağırmıştır. Afgan hükümeti Amerikan'ın talebini kabul etmiş ve afyon üretimini yasaklamıştır (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 146).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, ABD-Afganistan ilişkilerinde yeni bir dönem başlamış ve ABD, Afganistan'da İngiltere'nin yerini almıştır. Afganistan, dünyanın barış ve demokrasisi için yeni Amerikan rolünü üstlenmeyi memnuniyetle karşılamıştır. Bu fikirler, Afganistan Başbakanı Şah Mahmut Han aracılığıyla Dışişleri Bakanlığı'na iletilmiştir. Buna karşılık, Dışişleri Bakanlığı, Afganistan'ın ABD Ortadoğu'daki politikası için stratejik açıdan da önemli olduğunu itiraf etmiştir (Emadi, 1997, s. 52).

3. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ABD-AFGANİSTAN İLİŞKİLERİ

Bu dönemde iki kutup arasında Soğuk Savaş devam etmekte ve uluslararası sistemdeki tüm ilişkiler bu şartlardan etkilenmektedir. ABD ve Afganistan ilişkileri de bu dönemde hâkim olan kurallar ve mantığın sonucunda oluşmuştur. Bu dönemde ABD-Afganistan ilişkileri, ekonomik ilişkilerden ötürü ekonomik yardım ve silahlandırma alanlarını kapsamaktadır (İrşad, 2014).

Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde ABD'nin politikası, öncelikle SSCB'nin Avrupa'ya girmesiyle yüzleşmek ve onu durdurmaktır. SSCB, Avrupa ve Asya'da nüfuzunu genişletmekteydi. Afganistan'ın SSCB'nin sınırında olması ABD için stratejik olarak önemli değildir. Yine de buna rağmen Afganistan'a ekonomik yardımı devam etmiştir. Amerikalı bir şirket olan *Morrison Khundson*, Güney Afganistan'ın Helمند Vadisi'nde barajların onarımı, rezervlerin, kanalların ve enerji santrallerinin inşası için Afganistan hükümeti ile 17 milyon dolar değerinde bir sözleşme imzalamıştır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş gittikçe Afganistan'ın ABD'nin gözünde önemini arttırmıştır (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 146).

19. yüzyılın Büyük Oyunu sırasında İngilizler gibi ABD de, SSCB'nin iddialı ve yayılcı bir şekilde Afganistan'da baskın bir nüfuz kazanabileceği ve daha sonra güneye doğru Arap Denizi'nin sıcak sularına gidebileceğinden korkmuştur. Kabil, muhtemel SSCB tehdidinin ardından Amerikan silahları ile silahlı kuvvetlerin modernleşmesini isteyip ABD'nin Afganistan'ın Batı çıkarlarını Sovyet tehdidine karşı korumasına dair sık sık taleplerde bulunmuştur. Buna rağmen ABD, Afganistan'ı silahlandırmaktan kaçınmıştır. Bu isteklere olumlu cevap alamayınca, 1949'da hayal kırıklığına uğrayan Afgan yetkililerini "ABD Afganistan'a daha fazla yardım etmedikçe Afganistan SSCB'ye dönebilir" demeye zorlamıştır (Maarroof, 1990, s. 144).

Bu noktada ABD'nin Kabil'deki büyükelçiliği, Afganistan'a silah satma önerisinde bulunmuştur. Bunun bir nedeni SSCB etkisini dışlamak, diğeri de Pakistan-Afganistan anlaşmazlıklarının çözülmesidir. Washington, Pakistan'ın stratejik önemine çok ilgi göstermesinin yanı sıra Afganistan'ı birkaç doğal kaynağa sahip olan uzak, küçük, fakir ve önemsiz bir ülke olarak görmekteydi (Hammond, 1984, s. 26). Böylece Washington, Afganistan'ın stratejik önemini görmezden gelip Afganistan'ın küçük varlıklarının Afganistan'ı daha geniş hedeflerine kolayca götürebilecek Kremlin için hiçbir değeri olmadığını yorumunu yaparak yanlış değerlendirmiştir. Dolayısıyla Afganistan hakkındaki ilk Amerikan endişesi, ABD'nin Afganistan'daki herhangi bir eyleminden kaynaklanmamıştır. Bu endişe SSCB'den değil, Peştunistan meselesinden kaynaklanmaktadır çünkü Afgan hükümeti Duran hattına meydan okuyarak bağımsız bir Pathan Devleti kurmak istemiştir. Pakistan, Kabil'e baskı yapabilecek güçte bir jeopolitik konuma sahiptir. Jeopolitik açıdan karada bulunan Afganistan, dünyanın geri kalanıyla ticaretinin büyük bir kısmını Pakistan yoluyla transit yol aracılığı ile sürdürmekteydi (E. & Jr., 2011, s. 6).

3.1. Pakistan-Afganistan Sınır Sorunu ve ABD Tepkisi

ABD Dışişleri Bakanlığının Güney Asya İşleri Sekreter Yardımcısı *George McGhee*, Mart 1951'de Kabil'i ziyaret ederek askeri yardım ve Peştunistan konusu ile ilgili Afganistan savaş bakanı Muhammed Davud'la görüşmüş ancak sorunun çözümü için kolay bir şekilde anlaşmaya varılamamıştır. McGhee, Birleşmiş Milletler' in Pakistan-Afganistan sınır anlaşmazlığına başvurmasının Sovyet katılımını

çağırmasından korkmuştur. McGhee, diğer tüm sorunlarda olduğu gibi, bu sorunun, hem Asya'da hem de Avrupa'da güç boşluklarından faydalanmada herhangi bir tereddüt göstermeyen SSCB'nin yayılcı politikası ışığında değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca, Afganistan ve Pakistan arasındaki ikili görüşmelerin değerinden şüphelenmiştir (kux, 1996, s. 10). Bu bölgedeki Amerikan katılımının artması, SSCB'nin Afganistan'ı kendi etki alanına giren ilgisini canlandırmıştır çünkü her iki ülke de eski çağlardan beri uzun süreli ilişkiler kurulmuştur. Nikita Khurchev, "Amerika'nın Afganistan'da kurulduğu açıktır. Amerikalılar her türlü projeyi kendi masraflarıyla üstlenmiştir." diye eklemiştir. Bence, Afganistan'a yatırım yaptık ve sermayemiz boşa gitmedi. Afganların güvenini kazandık ve Amerikan tuzağına düşmedik. " demiştir (Hommond, 1984, s. 23).

Amerikan savaş endişesi Kore Savaşı'nın başlangıcından sonra artmıştır ve Asya'da daha aktif bir Sovyet duruşu korkusu oluşmuştur. ABD, her iki ülkeye Peştunistan konusunu çözmeyi teklif etmiştir. Kabil ve Karaçi'nin propaganda saldırılarını durdurması ve kabile geriliminden kaçınmayı ve bu sorunları diplomatik kanallarla çözmeye çalışması önerilmiştir. Fakat Afganistan'ın tutumu makul olmamıştır ve ABD, Afganistan'ın Peştunistan meselesindeki tutumu için herhangi bir gerekçe bulamamıştır. Afganistan'ın Amerikan silahlarını almasının temel nedeni bu olmuştur. Diğer sebep ise, Dışişleri Bakanlığı'nın nakit ödeme konusunda silah teklifi sunmasından dolayı Afganistan'ın gösterdiği yetersizlik olmuştur. Afganistan bunu politik bir ret olarak nitelendirmiştir (Maarroof, 1990, s. 144).

Washington, Pakistan ve Afganistan arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı endişelenmiştir. 1952'de ABD, konuyu diyalog yoluyla çözmek için çok çaba göstermiş ancak Afganistan, Pakistan ile ilişkilerini iyileştirme yolunda adım atmamıştır. ABD, sınır meselesini Moskova'daki Amerikan elçiliğinin değerlendirilmesine sunmak için verdiği desteği kaldırmıştır. SSCB mevcut durumdan memnun olmamıştır. Sovyet hedefinin ülkenin mevcut izolasyonu ve geri kalmışlığı nedeniyle yeterince yararlandığı mevcut koşullar altında ülkede daha aktif bir ABD politikası geliştirme olasılığı düşük olmuştur (Hammond, 1984, s. 27).

Daha önceki birçok girişime rağmen, 1950'lerde Afgan hükümeti Amerika'dan askeri yardım talep etmiştir. Birleşik Devletler sadece Afganistan'a yardım etmeyi reddetmekle kalmamış aynı zamanda Pakistan ve İran'a yaptığı askeri yardımı da

yoğunlaştırmıştır. Dahası, Birleşik Devletler, Afganistan'ın iki komşu ülkesi olan Pakistan ve İran, Bağdat Pakti'nda ve daha sonra Merkezi Antlaşma Teşkilatı(CENTO)'da yer almıştır (Mohmand, 2007, s. 71-72).

1952 yılında Afganistan ile Pakistan arasındaki Peştunistan anlaşmazlığından dolayı Washington, Afganistan ve Pakistan'a ekonomik yardımları kesmiş ve bu iki ülkeyi dış politika gündeminden düşürmüştür. Bu arada SSCB, Afganistan'daki nüfuzunu artırmaya başlamış ve petrol arama çalışmalarına yardımcı olmuştur. Afgan hükümeti modern yolları inşa etme planı yapmıştır. Bu proje için ABD'den 1 milyon dolarlık ekonomik yardım sağlamasını istemiş ancak Dışişleri Bakanlığı bu talebi ciddiye almamıştır. ABD'nin ilgisizliğinden dolayı hayal kırıklığı yaşayan Afgan hükümeti, kapıda olan SSCB'ye dönmüştür. Mevcut kanıtlar, Washington'un SSCB'nin katılımını ciddiye almadığını ve Afganistan için yalnızca manevi destek verdiğini ve Afganistan'ın Sovyet etkisi altına düşme tehlikesini görmezden geldiğini göstermektedir (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 149).

Daha sonra Soğuk Savaşın en ciddi döneminde ABD, Afganistan'ın SSCB yörüngesine düşmesini önlemeye çalışmıştır. Başkan Yardımcısı Richard Nixon 1953'te ve Başkan Dwight Eisenhower 1959'da Afganistan'ı ziyaret etmiştir (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017, s. 2).

3.2. Dulles Politikaları: Afganistan'ı Yok Saymak

1953 yılında John *Foster Dulles*, aktif Amerikan destekçileri ile savunma ittifakları kurarak Soğuk Savaş politikalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. ABD, dünyada ve özellikle Güney Asya bölgelerinde komünizmin gelişmesine engel olmak istemiştir. Böylece coğrafi olarak SSCB ve Çin ile bağlantısı olan ülkelerle diplomatik ilişkiler geliştirmiştir. 1954 yılındaki yeni politikalar çerçevesinde ABD, Pakistan'a kitlesel ekonomik ve askeri yardım sağlamaya başlamış ve bu durum Afgan hükümetini oldukça tedirgin etmiştir. Washington'daki Afgan büyükelçisi, Amerikan silahlarının bölgede askeri dengesizlik yaratacağı yönündeki endişelerini dile

getirmiştir. Yetkili, Amerikalıları Afganistan'a da silah vermeye çağırmıştır (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 149).

Daha sonraki yıllarda Afgan Dışişleri Bakanı Prens Naim Washington'u ziyaret etmiş ve ülkesinin SSCB müdahalesine karşı derin endişe duyarak Amerikan silahlarına olan ilgisini iletmiştir. Ayrıca, Güney Doğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) ve Bağdat Anlaşması biçiminde Pakistan, İran, Türkiye ve Irak arasında şekillenen Kuzey Tier güvenlik düzenlemesine katılma konusunda ilgi göstermiştir. Dışişleri Bakanlığı'nın cevabı, Sovyetler ile Pakistan'ın tepkisi nedeniyle endişeli olmuştur. Washington, Kabil'i herhangi bir ittifaka dâhil etmenin veya Amerikan silahlarını temin etmenin akıllıca olacağından şüphe etmiştir. Pakistan her iki ittifaka da üye olmuştur.

1955 yılında Afganistan ile Pakistan ilişkileri gerginleşince Pakistan, Afgan mallarına ambargo uygulamıştır. Bu ambargo Washington'da Afganistan'ı Sovyet silahlarına itebilir endişeleri yaratmıştır. Bu sorun bölgedeki Sovyet çıkarlarını geliştirmiş ve Sovyet liderleri Nikita Khurshev ve Nikolai Bulganin Aralık 1955'te Afganistan'ı ziyaret etmiş ve askeri yardımla birlikte düşük bir faiz oranı ile 100 milyon dolarlık ekonomik yardımı teklif etmiştir. SSCB, bu yardımın Afganistan'ın Peştunistan konusundaki tutumu nedeniyle olduğunu açıklamıştır. Bu şekilde SSCB, Güney Asya'daki RCD(Regional Cooperation for Development) ve CENTO(Central Treaty Organization) aracılığıyla gelişen Amerikan çıkarlarını kontrol etmeye çalışmıştır (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 150).

Davoud, Sovyet etkisini arttırmak için hayati bir rol oynamıştır. Transit sorununun ikincil bir mesele olduğunu ve Peştunistan'ın siyasi meselesinin halledilmesine kadar çözülmeyeceğini açıklamıştır (Gupta, 1986: 19). Fakat sonuçta, Amerikan önerilerini araştırmaya karar vermiş ve Afganistan'daki yolları ve ambarları geliştirmek için ekonomik yardım almıştır. Pakistan ve Birleşik Devletler defalarca Kabil'le ilişkileri geliştirme girişimlerinde bulunmuştur. Afganistan'ı SSCB'den çekip özgür dünyaya doğru çekmek istemişlerdir. Ancak, Peştunistan üzerindeki gerginlik,

Pakistan ve Afganistan ile dostluk ilişkileri yolunda bir engel teşkil etmeye devam etmiştir (Maarroof, 1990, s. 171).

Dışişleri Bakanı Dulles, Davud'dan yana olmamış ve gerilemeye takılmıştır. Onu Sovyet yanlısı olarak görmüş ve Amerikan hükümetinin Davud'u görevden alması için Afgan Kralı'na baskı yapması gerektiğini bildirmiştir. Davud'un bu imajı, Başkonsolosluk 'ta bazı Çinliler tarafından rehin alınan ABD Büyükelçisi Ward'tan kaynaklanmıştır. Ward, bu olayda Davud'un gizli elinden şüphelenmiş ve Devlet Bakanlığı'nı Davud'a karşı düşman tutum ve kişisel kin talep etmeye yönelik bir değerlendirme göndererek şüpheli rolü oynamıştır. Daha sonra Ward, tutsaklığı konusundaki tutumunu temizlediğinde Davud hakkındaki fikrini değiştirmek zorunda kalmıştır. Ward, Dışişleri Bakanlığı'nı ikna etmeye çalışmış ancak bu düşüncesi için zaman çok geç olmuştur. Amerikan politikacılar, ekonomik yardım, silah anlaşması ve Sovyet liderlerinin Afganistan ziyaretini Afganistan'ın bir Sovyet uydusu haline geldiğini kanıtlayacak kadar güçlü olduğuna inanmışlardır. Afgan liderleri, durumu açıklığa kavuşturup Afganistan'ın asla 'uydu' statüsünü asla kabul etmeyeceklerini ilan etmişlerdir (A.G.M:173-174).

1956'da Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi Afganistan'ı görüşürken Başkan Eisenhower şunları söylemiştir: "Bugünün dünyasının tek bir fikri ulus kimliğini kaybeden Afganistan için önemli olan milliyetçiliktir." Dolayısıyla, ABD milliyetçilik ve Müslüman din kartlarını kullanmıştır. Çünkü Afganistan'a ekonomik yardım yoluyla SSCB ile rekabet edememiştir. Kabil, Eisenhower Doktrinini memnuniyetle karşılamıştır. Bu Doktrin uyarınca, ABD komünizmin küresel olarak sınırlandırılması politikasını benimsemiştir. Afganistan'ın bu politikayı memnuniyetle karşılamasına karşın, geleneksel tarafsızlık politikasını sürdürmüştür. Aynı zamanda Afganistan, Afgan-ABD ilişkilerinin daha da güçlenmesi için umutlanmıştır (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 151).

3.3. Afganistan'ın SSCB'ye Eğilimi

Afganistan, geleneksel ve tercih edilen rolünü herhangi bir iktidarın yörüngesine girmesini veya herhangi bir askeri ittifaka katılmasını engelleyen bir tampon devlet olarak yeniden başlatmıştır. Soğuk Savaş, Kabil'e her iki süper güçten 1 milyar

dolardan fazla ekonomik yardım sağlamayı başarmıştır. Hem Sovyetler hem de Amerikalılar, Afganistan'ın büyük kentlerini birbirine bağlayan modern yollar inşa etmiştir. SSCB, tahıl toprakları da inşa edip silah temin etmiş ve Afgan ordusuna askeri eğitim vermiştir. SSCB'deki askeri kolejlere binlerce askeri subay katılmışken, yüzlerce kişi Amerika'da eğitim almıştır. ABD dikkatini Afganistan'daki tarım, bürokrasi ve eğitim alanındaki gelişmelere odaklamış ve bu politikasıyla bölgesel politikaya az bir ilgi duymuştur. Bu politikada, Dışişleri Bakanlığı "Afganlar ABD'nin Afganistan'ın güvenlik ve ekonomik yardıma ilişkin şartlarını yerine getirmesi pratik olmadığı için, SSCB'ye dönebileceğini" belirtmiştir. Haziran 1958'de Davoud Amerika'ya resmi bir ziyarette bulunmuş ve iki ülke arasındaki samimi ilişkileri sürdürme arzusunu dile getirmiştir. Aralık 1959'da Başkan Eisenhower, Güney Asya'ya yaptığı gezi sırasında Kabil'i ziyaret etmiş ve burada sıcak bir şekilde karşılanmıştır. Bu ziyaret, Afganistan'ın ABD destekli askeri ittifaklara üye olmadığı anlamında olması sebebiyle önem taşımaktadır. Cumhurbaşkanı, Kabil Havaalanı inşaatı için kredi olarak 10 milyon dolarlık maddi ve teknik yardım sağlamıştır (Maarof, 1990, s. 190). O dönemde Afganistan'da Amerikan tutumu bağımsızlığını korumak ve Sovyet nüfuzunun artması tehlikesinden uzak tutmaktır. Yakın geçmişte yayınlanan belgelerde Afganistan'ın Amerikan yardımı için ciddiyle çalıştığını gösteren kanıtlar bulunmaktadır ancak ABD Afganistan'ın silah tedarik talebini karşılamada gönülsüz davranmıştır. ABD politikasının ağırlıklı olarak CENTO ve SEATO üyesi olan Pakistan faktörü hâkim olmuştur. Dahası, Peştunistan sorununun durumu kötüye gitmiş ve Amerika bu isteğe hiçbir zaman uymamıştır (Tamanna, 2008, s. 45).

1960'lara gelindiğinde, Soğuk Savaş'ın iki rakibi Afganistan'a ekonomik yardımlarını sürdürmüştür. Ülke, Orta Asya Finlandiya'ya, komünist olmayan bir devlete dönüşme yönünde yola çıkmıştır.

Kennedy yönetimi döneminde Afganistan ve Pakistan arasındaki sürtüşme ve farklılıklar devam etmiştir. Afganistan sınırlarını Pakistan'a kapatmıştır. O zamanlar Amerika'da olan Afganistan Dışişleri Bakanı Muhammed Naim, Moskova'ya bağımlı kalmamak için İran üzerinden karayolu yapımı için kredi verilmesini talep etmiştir. Başkan Kennedy, sadece isteğini reddetmekle kalmayıp aynı zamanda Pakistan ile olan anlaşmazlıkların çözümünde de ısrar etmiştir. Bununla birlikte, Washington'un

yakın dostu olan Zahir Şah, bu anlaşmazlığı çözmüştür. Kennedy'nin kişisel müdahalesi, Kral Zahir Şah'ın tutumlarını yumuşatmaya ve ticarete devam etmesinin yanı sıra gerginliği giderme yolunu da açmıştır (Hammond, 1984, s. 39-40).

1964'te Sardar Daoud, 1964'te iktidardan uzaklaştırılan kraliyet ailesinin yeni Afgan Anayasası'na göre hükümetten atılmıştır. Bununla birlikte, bu dönemde Sovyetler Afganistan'a çok yönlü yardımı ile giderek nüfuz etmekteydiler. Siyasi özgürlük, Afganistan'daki küçük komünist siyasi partilerin ortaya çıkmasına da izin vermiştir. Demokrasiyi ve özgürlüğü her zaman savunan ABD, Kral Zahir Şah'ın demokratik reformlarına herhangi bir destek vermemiştir.

1970'lerde Washington ve Moskova, süper güçler arasındaki gerilimi azaltmak için détente politikasını benimsemiştir. Amerika bölgedeki yardımlarını azaltmıştır. ABD, 1967'den 1973'e kadar Afganistan'a hizmet eden ABD büyükelçisi Neuman'ın 1972 yılında hazırladığı bir raporla değerlendirilen 1955 öncesi politikasına geri dönmüştür. Özetle, "Birleşik Devletler için, Afganistan şu anda sınırlı bir doğrudan faiz ve önemli bir ticaret ortağı değildir. Antlaşma bağları ya da savunma taahhüdü yoktur". Afganistan'ın stratejik konumu, komşu olan Orta Asya ve Hint alt kıtalarından dolayı ABD için önemli olmuştur. (Safavi & Şeyhani, 2010, s. 9).

ABD politikası, Afganistan'ı 1955-65 yılları arasında 552 milyon dolar harcayan Sovyetler Birliği'ne dönüştürmekten sorumlu olmuş, aynı dönemdeki ABD yardımı 350 milyon dolardır ve 1965'ten 1973'e kadar yardım etmeye özel bir çaba göstermemiştir. Sovyet yardım programı, komünizmin etkilediği Afgan halkının nüfuzunu arttırmış ve düşüncelerini değiştirmiştir. Bu Sovyet yanlısı insanlar 1965'te Afganistan Halk Demokrat Partisi (PDPA) ve Noor Muhammed Taraki adıyla komünist bir örgüt kurmuşlardır ve bu partinin ilk Genel Sekreteri bir komünist Afgan lider olmuştur (Emadi, 1997, s. 57).

Bu parti, Daoud'u iktidara getirirken hayati bir rol oynamıştır ve 1973'te Zahir Şah'ı askeri bir darbe ile atmıştır. Davoud başkan olmuş ve Afganistan'da Cumhuriyeti ilan ederek monarşiyi kaldırmıştır. Daoud, Pakistan ve Afganistan arasındaki güç sorununu çözüme konusunu gündeme getirmiştir. Kabil, Peştunistan meselesini diriltmiş, para ve silah sağlayarak Balochistan'daki ayaklanmayı desteklemiştir. Buna

karşılık, Pakistan Başbakanı Z.A.Bhutto, Anti-Davoud komandolarına sığınak temin etmiş ve eğitim vermiştir. Daha sonra, Sovyet birlikleriyle savaşan İslami hareketi desteklemek için bir Afgan grubu yaratılmıştır (Baluçi, 2001, s. 70).

ABD'nin darbeye karşı tepkisi dayak önleme politikası nedeniyle çok sert olmamıştır. Başkan Nixon Afganistan'ın içişlerine karışmaktan kaçınmıştır. Bunun bir başka sebebi ise ABD'nin Ortadoğu'ya olan ilgisini burada iyileştirmek istemesi olmuştur. Stratejik Silah Sınırlandırma Görüşmeleri (SALT 1) ile gerginliği gidermeye çalışmıştır. Bu görüşmelerin amacı, atom silahları yarışını kontrol etmektir (Anwar, 1988: 33).

Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, 1974'te Afganistan'ı ziyaret etmiş ve Davoud ile Güney Asya Bölgesi'ndeki, uzlaşmacı, barışçıl ve istikrarlı dünya için karşılıklı meseleler de dahil olmak üzere çok çeşitli konuları tartışmıştır. Henry Kissinger ayrıca Davoud'un, Birleşik Devletler ve diğer Batılı ülkelerle dostluk ilişkilerini geliştirmek için geleneksel tarafsızlık ve uyumsuzluk politikasını benimsemesini vurgulamıştır. Henry Kissinger de Ortadoğu ülkelerini Afganistan'a yardım etmeye ikna etmiştir. İran Şahı ayrıca, Davoud'u büyük mali yardımla Sovyetler Birliği'nden uzak tutmak için Amerikan çabalarını desteklemiştir (Haşimi, 2016, s. 26).

Bu dostluk modeli Carter döneminde de devam etmiştir. Ancak özel sektör, ilkel ve uzak konumu nedeniyle Afganistan'a yatırım yapmaya gönülsüzlük göstermiştir. Diğer sebep ise Sovyetlerin görünür bir varlığı olmuştur. Davoud, bu politikayı bir solcu olmaktan ziyade otokratik bir milliyetçi olarak kabul etmiştir. Hükümetinin son bir yılı boyunca, Moskova'ya güvenlik bağımlılığını azaltmak için politikada gözle görülür bir değişiklik yapmış, komünistleri ve solcuları hükümet kuruluşlarından dışlayarak siyasi nüfuzunu azaltmaya çalışmıştır. Ayrıca, 1978 yazında Washington'u ziyaret etme davetini kabul etmiş ancak bu plan yerine getirilememiştir.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev, Daoud'un konumunu açıklamak için Daoud'u çağırarak ve ondan Amerikan yanlısı danışmanlarını ihraç ederek imparatorluğun etkisini azaltmasını istemiştir. Ancak Daoud bu öneriyi reddetmiş ve Afgan halkının "kendi mülkünün efendisi" olduğunu ve hiçbir yabancı ülkenin durumları nasıl yürüteceği konusunda bilgi vermeyeceğini ilan etmiştir (Ahmadi, 2008, s. 123). Davoud'un böyle karşılık verdiği için SSCB hayal

kırıklığına uğramıştır. PDPA'nın her iki fonksiyonu da 1976'da bölünmüş ve şimdilerde Batı yanlısı politikaları nedeniyle Daoud'a karşı bir araya gelmiştir. Önde gelen bir ideolog Mir Akbar Khyber'in öldürülmesi durumu kötüleştirmiştir. Cenaze töreninde, Amerikan karşıtı büyük gösteriler düzenlenmiştir. Daoud önde gelen tüm siyasi liderleri tutuklamış ancak daha sonraları iktidardan uzaklaştırmada önemli bir rol oynayan komünist ordu subaylarını ve liderlerini kucaklayarak büyük bir terslikle karşı karşıya kalmıştır. ABD'nin Afganistan politikası hem Kral Zahir Şah hem de Başkan Daoud bakımından tutarlılığını korumuştur. Kabil'deki Amerikan Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığına gönderilen yıllık politik gözden geçirme, coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle tavsiyelerde birkaç değişiklik içermekteydi Politika, Nisan 1978'deki komünist darbeye kadar değişiklik göstermemiştir (Hammond, 1984, s. 27).

ABD'nin Afganistan'daki ilgi eksikliği Afganistan'daki 1978 darbesine ve 1979'da İran Şah'ının düşüşüne kadar devam etmiştir. Hem Afganistan'da hem de İran'da yaşanan siyasi değişimler Amerika'nın Afganistan'a karşı tutumunu değiştirmiştir. Birleşik Devletler, SSCB'nin nüfuz ve genişlemesinin yalnızca Afganistan'da kalmayacağından komşu ülkeleri ve bölgeyi etkileyeceğinden endişelenmiştir. Cumhurbaşkanı Jimmy Carter, Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski ve Kongre üyeleri, SSCB'nin Afganistan'a taşınmasıyla ilgili endişelerini dile getirmiş ve SSCB'nin tüm Güney Asya'ya hâkim olmasından korkmuştur. ABD, bölgedeki Sovyet komünizminin genişlemesini durdurmak için olası ve gerekli önlemleri alma konusunda kararlı olmuştur. Bu nedenle, SSCB, eylemlerinin ve yardımlarının sonuçlarını hesaplamadan Afganistan'ı işgal edince, ABD Afgan mücahit guruplarının en aşırı birimlerini finanse etmiş ve desteklemiştir (Mohmand, 2007, s. 112-113).

ABD'nin ılımlı politikası, bu bölgede Amerikan ve Batı etkisini azaltmak isteyen SSCB'ye bir anlamda özgürlük sunmuştur. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı bu hatayı itiraf etmiş ve Pakistan'da yaşayan Afgan İslamcı gruplara destek vermeye başlamıştır. Moskova fırsattan yararlanmış, güvenlik ve istihbarat servisleri de dâhil olmak üzere Sovyet uzmanları tüm alanları işgal etmiştir. Birleşik Devletler, Şubat 1979'da ABD Büyükelçisi Adolph Dubs'in ölümüne kadar sağlanan ekonomik yardımı

sürdürmüştür. Dubs, Sovyet konularında bir uzmandır ve komünizm karşıtı güçleri desteklemek umuduyla atanmıştır. Hükümet karşıtı bir grup tarafından kaçırılmıştır. Polis, olay yerinde bulunan ve kaçırılanlarla anlaşma yapmak için hazır bulunan Amerikalı diplomatların görüşlerini kabul etmemiş ve Dubs kurtarma operasyonu sırasında öldürülmüştür. Amerikan hükümeti, polis tarafından uygulanan yöntemlere ve özellikle de Sovyet danışmanlarının varlığına karşı protesto gösterileri düzenlemiştir. Bu durumdan dolayı kızgın olan Başkan Jimmy Carter, Afgan hükümetine yapılan ekonomik yardımı askıya almış ve Pakistan'daki İslamcı gruplara Pakistan'ın askeri rejimi aracılığıyla maddi desteğini artırmıştır. Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı(CIA), Pakistan İç Hizmetleri İstihbaratı ile (ISI) işbirliği yaparak, Afganistan'da komünist rejimin politikalarına tepki olarak ortaya çıkan Afgan direniş gruplarını desteklemiştir (Mohmand, 2007, s. 153).

Daha önce Afganistan'daki komünist rejimin yükselişini göz ardı eden Birleşik Devletler birdenbire bu tehlikeyle yüz yüze kalmıştır. Başkan Carter, Sovyet tehdidiyle mücadele etmek için "Carter Doktrin'ini" ortaya atmıştır. Bu çerçevede Güney Batı Asya'yı "Batı güvenliğinde üçüncü stratejik bölge" olarak görmüştür. O, istilayı "İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana barış için en ciddi tehdit" olarak nitelendirmiştir. SSCB'ye karşı uyarıda bulunarak şunları söylemiştir: "Dış Kuvvetlerin Basra Körfezi bölgesini kontrol altına alma girişiminde bulunulması ABD'nin hayati çıkarları üzerine bir saldırı olarak görülmektedir ve bu tür bir saldırı askeri güç dâhil gerekli tüm yollarla bertaraf edilecektir." Böylece Carter, Brejnev'i güçlerini Afganistan'dan çekmesi konusunda uyarmıştır (Mohmand, 2007, s. 157).

3.4. ABD'nin Direniş Gruplarına Gizli Yardımı

Pakistan ön cephe devleti haline gelmiş ve ABD'nin doğrudan katılımı olmaksızın direniş gruplarına askeri yardım sağlamak için düzenlemeler yapmıştır. Başkan Carter, Pakistan için 400 milyon dolarlık bir yardım teklifi sunduğunu açıklamış ancak Pakistan'dan Başkan Zia-ul-Haq bu teklifi reddetmiştir. Bir başka sebep de, ABD'nin sınırlarının korunması için bir garanti vermeyi reddetmesi olmuştur. (Sejad, 2002, s. 27).

1981'de Başkan Reagan zorlu anti-komünist tutumuyla iktidarı ele geçirmiştir. Sovyetlere karşı olan muhalefet, dış politikanın odak noktası olmuştur. Sovyet askeri üstünlüğünün genel olarak uzlaşma ve silah kontrolü anlaşması ve özellikle II. Salt'ın sonucu olduğunu düşünmekteydi. Sovyetlerin tüm bu anlaşmalara hile karıştırdığını savunmuştur. Sovyet tehdidini karşılamak için Reagan, kongreyi Pakistan adına 1981'de beş yıllık bir askeri yardım programı için 3,2 milyar dolara yetki vermeye ikna etmiştir. Yardıma ek olarak, ABD'li yetkililer Pakistan'ı Mücahitlere askeri ve mali yardımda bulunmak için bir boru hattı olarak kullanmaya çalışmıştır. Başkan Ziya, bu yardımın Pakistan'ı Sovyet misilleme hedefi haline getireceğine dair bazı endişeler duymasına rağmen ABD'nin önerisini kabul etmiştir. Bununla birlikte, Pakistan bu rolü kendi siyasi çıkarları için kabul etmiştir. ISI, askeri teçhizatı Sovyetlerle savaşan farklı gruplar arasında taşıma sorumluluğunu üstlenmiştir. CIA, Amerikan ve Suudi fonlarını kullanarak askeri teçhizat sağlamıştır (Tamanna, 2008, s. 63).

Reagan yönetimi, Pakistan'ı çok az tercih ettiği için seçmek zorunda kalmıştır. Pakistan, Afganistan ile uzun bir sınırı olduğundan, direnişe yardım edebilecek tek geçerli yol olmuştur. İran'ın Afganistan'la olan uzun sınırları vardır ancak ABD'ye şiddetli bir düşmanlığı vardır. Her iki ülke de 1979 devriminden sonra Ayetullah Humeyni'yi iktidara getiren bir askeri ortaklığa sahip değildir.

Komünist rejime karşı Amerikan yardımı Afgan direniş gruplarına akmaya başlamıştır. İslamcı birlikler ve cihat çağrısı nedeniyle bu İslamcı gruplar halka destek sağlamıştır. Bu savaşçılar Mücahitler veya kutsal savaşçılar olarak da bilinir hale gelmiştir. Bu Pakistan merkezli İslamcı gruplar, dış dünyayla, özellikle de Suudi Arabistan ve diğer Müslüman ülkelerle olan bağlantılarıyla milyarlarca direnişi için büyük yardım sağlamışlardır. Peşaver'de üsleri bulunan ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan'ın desteklediği yedi taraf tanınmıştır. Bu yedi grup, üç orta ve dört köktenci partiye bölünmüş, iki köktenci grup daha aktif ve ön plana çıkmıştır. Bunlar; Burhaneddin Rabbani'nin Jamat-i İslami ve Hikmatyar'ın Hizb-i İslam'dır. ABD ve Pakistan, Afganistan'da Peşaver tabanlı partilere itaatsizlik nedeniyle savaşan bağımsız gruplara yardım etmeyi reddetmiştir. Bu bağımsız gruplar, CIA ve ISI tarafından tarafsızlık politikasına kızmışlardır. Bu grupların protesto edilmesi bir taraftan Kızıl Ordu ve diğer taraftan komünist rejimle doğrudan mücadele ettikleri için haklı görünmekteydi. ABD ve diğer ülkeler tarafından sağlanan yardımların yaklaşık

yüzde 50'sini Hikmatyar'ın alması ile, askeri donanımın ve paranın büyük bir çoğunluğunun Peşaver gruplarına gideceği yönündeki ortak bir inançtır. Başlangıçta Washington bu dağılımda itirazda bulunmamış ancak sonraki yıllarda Hikmatyar'ı bir oportünist olarak adlandırarak Hikmatyar'a kızgınlık göstermişlerdir. ABD, Sovyetlerle doğrudan yüzleşmeyi önlemiş ve direnişe gizli yardım politikasını benimsemiştir. Bu bağlamda, Pentagon tarafından desteklenen bir çalışma misyonu Pakistan'ı ziyaret etmiş ve Mücahidin'e füzeler ve mayınlar da dahil olmak üzere çok sayıda silah tedarik edilmesini önermiştir. Ancak Dışişleri Bakanlığı, "makul mazur görülebilirlik" politikası nedeniyle bu tavsiyenin lehinde değildir. 6. Reagan yönetimi, Mücahidin'in Sovyet askerlerinde yakalanan silahları kullandığına dair iddiasını tekrarlamaya devam etmiştir. Bu iddia bir ölçüde doğrudur ancak Mücahidin'e verilen silahların çoğu CIA ve ISI aracılığıyla temin edilmekteydi, bazı Sovyet silahları yakalanmış, diğerleri karaborsa ve Sovyet destekli ülkelerden satın alınmıştır. Mısır da büyük tedarikçidir çünkü bu silahlar ABD'nin talebi üzerine idam fabrikalarında üretilmiştir (Mohmand, 2007, s. 73).

1982'de Afganistan'da yaşayan ağır Sovyet birlikleri, kara ve hava saldırılarını yoğunlaştıran Kızıl Ordu'yu kızdırmıştır. Bu saldırılar çok sayıda direniş savaşçısı ile sonuçlanmıştır. Direniş, düzensiz bir güç olarak kayıpların kesin sayısını tahmin edememiş, Dışişleri Bakanlığı da Afgan hayatındaki ağır kaybı göz ardı etmiş ve Sovyet birliklerine daha fazla zarar vermenin önemini vurgulamıştır. Yukarıdaki gerçek ışığında General Zia, "(Dışişleri Bakanlığı, bu olayların sonrasında Afganlara ne olduğunu umursamıyor" beyanda bulunmuştur (Kux, 1996, s. 18).

Aralık 1979'da Afganistan'da SSCB doğrudan bir askeri müdahale yaparken, ABD, Pakistan'ın Hizmetler Arası İstihbaratı (ISI) aracılığıyla bu müdahalede yer almış ve Afgan Mücahit gruplarını bu bölgedeki komünistlerle savaşmak üzere eğitmiştir (Sahoo, 2010: 313). Ocak 1980'de ABD, Sovyet hareketine karşı eylemini ilan etmiş ve Afganistan'daki anti-komünist savaşçıların (Mücahit grupları) Sovyet ordusuyla savaşmak için Pakistan'a askeri teçhizat ve diğer yardımlar sağlamıştır. Carter yönetimi, bölgesel güvenlik ve müttefikleri için İslamabat'ın bu planı gerçekleştirmesini uygun görmüştür. Başkan Carter, CIA'ye askeri silah ve mühimmat sağlama talimatı veren daha geniş bir gizli eylem programını onaylamıştır. 1981'de Başkan Reagan anti-komünist tutumuyla iktidarı ele geçirmiştir. Reagan yönetimi de

Pakistan'ı seçmek zorunda kalmıştır. Afganistan'la uzun süredir sınırı olan Pakistan, direnişe yardım edebilecek tek yoldur (Sahoo, 2010: 313-314).

4. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM

Soğuk Savaş'ın sonu, ABD'nin uluslararası siyasette yalnız süper güç olarak ortaya çıkmasını işaret etmiştir. Kendi çıkar ve değerlerine göre yeni bir dünya düzeni kurmak istemiştir (Sahoo, 2010: 313).

Savaş sonrası Afganistan'ın yeniden inşası konusundaki ABD ilgisi, istikrarlı bir hükümetin kurulması ve desteklenmesi konusundaki endişesinin ifadesi ile sınırlı kalmıştır. ABD'nin temel amacı SSCB'yi zayıflatmaktır. Böylece Pakistan yoluyla direnişi desteklemiş ve Mücahitlere yardım fonları vermiştir. Bu arada Pakistan, Afganistan'da kendisi ile iyi ilişkide olan İslami rejimi uygulayarak bazı 'stratejik derinliğe' ulaşma ihtimalini görmüştür (Mohmand, 2007: 166).

Hem Washington hem de İslamabad, Gorbaçov'un askeri yenilgi korkusu nedeniyle birliklerini geri çektiğini düşünmekteydi. Geri çekildikten sonra ABD'nin katılımı azalmaya başlamıştır. Komünizm üzerindeki zafer için bir referans haline gelmiş ülke, Kızıl Ordu'nun ayrılmasından sonra çok acı çekmiştir. Afganistan, ABD ve diğer ülkelerin açıkça desteklediği komünist yönetimin yaygınlaşmasına karşı mücadele veren gruplar arasında bir rekabet alanına dönüşmüştür. Bu gruplar ortak bir tehlike olmadan birbirlerine karşı savaşmıştır. Bu durum Afganlara daha fazla tahribat ve acı çektirmiş ve ülkede büyük istikrarsızlık yaratmıştır. Bütün Afganlar, özgürlüklerini kazanmak için verilen mücadelede bir şekilde acı çekmişlerdir. Nüfusun büyük bir kısmı, her türlü mayın tuzakları ve diğer ölümcül silahlar yüzünden can vermişler ya da vücutları zarar görmüştür. Bu duruma maruz kalanlar çaresiz siviller ve masum çocuklardır. Yaklaşık bir milyon kişi ölmüş ve altı milyon Afgan diğer ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Afganistan'ın tüm altyapısı korkunç bir hasar görmüştür.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Mücahitlerin Afganistan'da hükümet kurma başarısızlığı, Sovyetler ile işbirliği yapmaya başlamış olan Amerikan politikacılarının durumunu değiştirmiştir. Her iki süper güç de bölgesel çatışmalara çözüm bulmaya

çalışmıştır. Gorbaçov'un politikaları, doğu-batı rekabetini azaltmış ve bu da Sovyetlerle Amerikalılar arasında gerginliği ortadan kaldırmada önemli bir adım olmuştur. Gorbaçov, Nisan 1988'de Cenevre Anlaşmalarının imzalanmasına yol açan Sovyet ekonomisinin yeniden yapılandırılması için ABD ile askeri çatışma politikasını terk etmiştir (Mohmand, 2007: 167).

Başkan Bill Clinton'un ilk döneminde ABD hükümeti Taliban hakkında bazı destekleyici görüşler dile getirmiştir. Taliban zaferi sonrasında Kabil'de güvenliğin düzelmesi halinde ABD elçiliğinin yeniden açılmasının düşünülmeye başlanmıştır ve Taliban'ın BM forumlarında izolasyonu yerine katılımı savunulmuştur (Rubin, 2013: 38).

Washington Afganistan'da siyasi istikrarda bulunmak istemiş bu yüzden barış için gayret göstermiş ve çatışmayı tüm gruplar için uygun olabilecek bir çözümle bitirmeye çalışmıştır. ABD hükümeti Taliban'ı Orta Asya'da bir petrol boru hattının inşasını sağlayacak bir istikrar kaynağı olarak görmüştür (Mohmand, 2007: 168).

1997 ilkbaharında Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott, Orta Asya'ya daha yüksek öncelik veren yeni bir politika açıklamıştır. Güney Asya, Hindistan'ın ekonomik önemi, Orta Asya ve boru hatlarına olan ilgisi nedeniyle ve nükleer silahların ve kaşmir çatışmasının getirdiği güvenlik tehlikeleri nedeniyle daha fazla ilgi göstermiştir. Mayıs 1997'de Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin seçilmesinden sonra İran'la ilişkilerin geliştirilmesine yönelik umutlar, Afganistan'a olan ilgiyi, Birleşik Devletler ile İran'ın ortak çıkarları olan ve işbirliği yapabilecekleri bir yer haline getirmiştir. Sonuç olarak, Birleşik Devletler Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi Bill Richardson'ın Nisan ayında Afganistan'a bir günlük gezi yapmasıyla birlikte ABD'nin Afganistan'a ilgisi biraz daha artmıştır. Richardson, yirmi yıldan uzun bir süredir Afganistan'ı ziyaret eden en yüksek ABD'li yetkili olmuştur (Rubin, 2013: 39).

ABD, El-Kaide'nin lideri Usame'yi 7 Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD elçiliklerini bombalamakla suçlamıştır. Afganistan'da Usame bin Ladin'in 224 kişiyi öldürdüğü ve 4500 kişiyi yaraladığını iddia edilmiştir. ABD, Taliban'ın

teröristleri barındırdığı ve kamplarını Afganistan'a yerleştirdikleri ve elçilik bombardımanına katılmak için ellerinde Usame bin Ladin ve örgütü El Kaide'ye karşı güçlü bir kanıt bulunduğunu iddia etmiştir. Misilleme olarak, ABD, Doğu Afganistan'da Bin Ladin'in bulunduğu iddia edilen kamplara gemi roketini kullanmıştır. ABD hükümeti, Taliban'ın Bin Ladin'i teslim etmesini talep etmiş Taliban bu isteği reddettiğinde, ABD BM'yi Taliban'a karşı ekonomik yaptırımlar koymaya yöneltmiştir. Ayrıca, insan hakları ihlaline ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı Afganistan'a karşı uyarıda bulunulmuştur (Mohmand, 2007: 168).

5. 11 EYLÜL 2001'DEKİ TERÖRİST SALDIRILAR

11 Eylül 2001'de New York ve Washington'da düzenlenen terörist saldırılar, senaryonun tamamını büyük ölçüde değiştirmiş ve ABD Afganistan politikasını bir kez daha gözden geçirip terörle savaş başlatmıştır. Bu saldırılar 3000 kişinin ölüm ve yaralanmasına ve çok sayıda hasarlara neden olmuştur. Ona misilleme yapmak için ABD liderliğindeki uluslararası koalisyon Afganistan'da bir terörle mücadele kampanyası düzenlemiştir. ABD, Taliban'ın yetersiz kapasitesinin farkında olduğu için hızlı ve sert değişiklikler yaşanmış bu nedenle Taliban'ın geri dönüşünü devirme ve görünen siyasi ve askeri gücünü zaman kaybetmeden tahrip etme hedefine ulaşmıştır.

ABD Taliban'ı çözüme yönündeki siyasi ve diplomatik çabalarının başarısızlığa uğramasının ardından bin Ladin'i ABD hükümetine teslim etme sorunu üzerinde durduktan sonra 7 Ekim 2001'de Afganistan'da askeri operasyonuna başlamıştır. Taliban rejiminin sökülmesinden sonra ABD, Usame bin Ladin'i öldürmek ya da ele geçirmek ve halen devam etmekte olan El-Kaide ağını yok etmek istediği için Afganistan'daki arama operasyonundan vazgeçmemiştir.

ABD liderliğindeki Afganistan koalisyonunun amacı konusunda ABD, bir dereceye kadar hedefine ulaşmıştır. Afganistan'da bilinen bazı El Kaide üs ve ağlarını yok etmiş ve Taliban rejimini devirmiştir. Bu savaşta ABD'nin başarı derecesi henüz belirlenememiş ancak ABD dünyanın herhangi bir yerinde terörle mücadele sözü vermiştir. ABD'ye göre, El-Kaide ağı tek bir devletle sınırlı değil, terör çok yönlü bir olgudur. Başka bir deyişle, süper güç olmak için ABD terörist faaliyetler için dünyadaki herhangi bir ülkeye, gruba ve kişiye saldırmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BUSH VE OBAMA DOKTRİNİ

2000' yılında George W. Bush'un ABD cumhurbaşkanlığına seçilmesi ve yeni muhafazakârların iktidarı ele alması, 11 Eylül 2001 olayları, 21. yüzyılda ABD'nin Afganistan ve Irak'ta terörizmle mücadele amaçlı iki büyük silahlı müdahalesine sebep olmuştur. ABD'nin diplomasi tarihinde iki aşama görünmektedir. Birincisi, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ABD'nin dış politikası çoğunlukla Amerika karesine sınırlıydı, böylece bu sınırlar ötesinde bu ülkenin bulunması görünmemekteydi. Bu dönem İkinci Dünya Savaşı ile sona ermiştir. İkinci aşamada ABD'nin Amerika, Asya ve Afrika ve Avrupa karesinde bulunduğu ve dünyanın farklı bölgelerinde Amerika çıkarlarını korumak için siyasi ve askeri kuvvetlerinin bulunduğu görünmektedir. Bu dönüşüm, ABD siyasetçilerinin dünyanın farklı yerlerinde ABD'nin nüfuzu ve milli çıkarını takip etmeye ilgi göstermelerindedir (Taddeo, 2010, s. 28).

11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a düzenlenen saldırılar, Batı ve kapitalizm değerlerine karşı saldırı olarak sayılmıştır. Bu olaylar ABD'nin dış politikasında yeni muhafazakârların düşüncelerini gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır. ABD'deki Muhafazakârlar genellikle Cumhuriyetçi parti çerçevesinde toplanmaktadır. Bunlara göre ABD'nin istikrarı ve ekonomisi, ABD'nin dünya genelinde özgürlük, demokrasi ve kapitalizmi savunmasına bağlıdır. Bu nedenle mali harcamalara bakmadan Batı Avrupa ve Amerika'dan ziyade dünya genelinde bulunması gerekmektedir (Haşimi, 2016, s. 44).

11 Eylül olayları dünya siyasi dengelerine tesir eden büyük bir dönüşüm olarak farklı açıdan değerlendirilmektedir. Bu olaylar, ABD dış siyasetinde farklı açıdan etki yaratmıştır. Yeni muhafazakâr düşüncelerin gerçekleştirilmesi ve yayılması için zemin yaratmıştır. Ama bu olaylar Afganistan için, ABD dış politikasında kenardan merkeze kaymasına sebep olmuştur. 11 Eylül'den sonra ABD dış politikasında bu konular

üzerinde durulmuştur: Genel olarak uluslararası terörizm, özellikle Taliban ve El-Kaide'ye karşı kuvvet kullanma, barış ve istikrarın sağlanması ve Afganistan'da ulus-devlet inşası. Bununla birlikte ABD'nin Afganistan'a bulunmasının bir diğer nedeni bölgede etki sahibi olmak ve Orta Asya enerji kaynaklarına sağlamaktır. Dolayısıyla 11 Eylül 2001 sonrasında ABD'nin Afganistan politikasındaki ilkeler; terörle mücadele, demokrasi ve ulus-devletin inşası ve enerji alanındaki ilgisi olmak üzere özetlenebilir (Dahşiyar, 2003, s. 69).

1. BUSH DOKTRİNİ

11 Eylül olaylarından sonraki dönem önceki dönemlerden farklıdır. Bu dönemde ABD-Afganistan ilişkileri geçen dönemlerdeki geleneksel seviyeden çıkıp yeni bir evreye girmiştir. Afganistan'da gerçekleşen politik olaylar Amerika'nın Afganistan'da askeri huzuru için çok önemlidir. Afganistan ve ABD'nin ortak çıkarları, bölgesel tehditler, iki ülke arasındaki stratejik anlaşmalar ve son dönemde yeni bir tehdit olarak ortaya çıkan DAEŞ ABD'nin Afganistan'a yönelik politikasını etkilemektedir (İrşad, 2014).

11 Eylül saldırılarının ardından Taliban hükümeti ABD'nin Bin Ladin'i iade talebini reddettiğinde Taliban'ı askeri olarak devirmeye karar vermiştir. Başkan Bush, teröristleri barındıranların da teröristlerle eşdeğer görüldüğünü söyleyip ABD kuvvetlerinin El Kaide üyelerini orada aramak için Kabil'de kendileri ile iyi ilişkide olacak bir rejimin gerekli olduğuna dikkat çekmiştir.

New York ve Washington'daki 11 Eylül 2001 tarihli terörist saldırılar, senaryoyu tamamıyla değiştirmiştir. ABD, Afganistan politikasını bir kez daha gözden geçirmiş ve terörle savaşı başlatmıştır. Bu saldırılar, 3000 kişinin ölümüne ve çok sayıda kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Bu eyleme misilleme yapmak için ABD, uluslararası koalisyonla, Afganistan'da terörle mücadele kampanyasına öncülük etmiştir. ABD, Taliban'ı yıkma yönündeki siyasi ve diplomatik çabaların başarısızlığa uğramasının ardından Bin Ladin'i ABD hükümetine teslim etme sorunu üzerinde durmuş ve sonra 7 Ekim 2001'de Afganistan'da askeri operasyonuna başlamıştır. Taliban rejiminin yıkılmasından sonra ABD, Usame Bin Ladin'i öldürmek veya

yakalamak ve halen bir başka biçimde devam eden El-Kaide şebekesini yok etmek istediği için, Afganistan'daki arama operasyonundan vazgeçmemiştir. ABD liderliğindeki Afganistan koalisyonunun amacı konusunda ABD, bir dereceye kadar amacına ulaşmıştır. Afganistan'da bilinen bazı El-Kaide üs ve ağlarını yok etmiş ve Taliban rejimini devirmiştir. ABD'ye göre, El-Kaide şebekesi tek bir devletle sınırlı olmayıp çok yönlü bir terör şebekesi olduğunu söylemiştir. Genel olarak ABD'nin Afganistan'la olan ilişkilerini güçlendirmesinin nedeni Afgan sınırlarının ötesinde Orta Asya'ya ve Çin'e karşı genişlemesi içindir. Bununla birlikte, ABD'nin bölgedeki hedefleri ne olursa olsun, bunları tahmin etmek zordur (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 68-69).

1.1. Bush Doktrini ve Terörle Mücadele

Başkan George W. Bush, 11 Eylül 2001 akşamı ulusa yaptığı konuşmada, yönetiminin yeni küresel terörizmi, El Kaide ve Afganistan'a yönelik yeni politika ve stratejilerinin açıklamıştır. Bu politika ve stratejilerden sadece teröristleri değil, teröristleri barındıran ülkeleri cezalandırmayı hedefleyen sert yeni bir politika da vardır. O akşam Cumhurbaşkanı Bush, "Bu eylemleri gerçekleştiren teröristler ile onları barındıranlar arasında hiçbir ayırım yapmayacağız" diye belirtmiştir. Buna ek olarak, 11 Eylül 2001 akşamı bir Ulusal Güvenlik Konseyi (MGK) toplantısında Cumhurbaşkanı, ulusa yaptığı önceki açıklamasına takviye yapıp ABD'ye saldırıların faillerini cezalandırmakla kalmayıp, 12 Eylül 2001'de yapılan ikinci bir MGK toplantısında Başkan Bush, ABD'nin yeni ve farklı bir düşmanla savaşta olduğunu vurgulamıştır. Başkan, yetkililerden 9-11 öncesi çalışmaların ötesine geçmesini ve teröristleri ortadan kaldırmak ve onlara destek olanları cezalandırma amaçlı bir strateji geliştirmesini istemiştir (Lee, 2003, s. 35).

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Bush Yönetimi, Taliban rejimine ve Afganistan'daki El Kaide'ye karşı Merkezi İstihbarat Dairesi ve askeri operasyonların yürütülmesi için planlama ve geliştirme seçenekleri başlatmıştır. Afganistan için bu planların geliştirilmesine yol açan 13 Eylül 2001'de bir Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısı da dâhil olmak üzere birçok kilit toplantı düzenlenmiştir. Toplantı sırasında Merkezi İstihbarat Teşkilatı Müdürü George Tenet ve Terörle Mücadele Şefi Cofer

Black, Merkezi İstihbarat Teşkilatının "geniş çaplı istihbarat toplama kaynakları, teknoloji, ajans ekipleri ve muhalefet güçlerini Afganistan'da gizli bir eylemde toplamak" konseptini sunmuşlardır. ABD askeri gücü ve Özel Kuvvetlerle birlikte terörist ağlarını yok etmek için tasarlanmış ayrıntılı ve öldürücü bir paket haline getirilmiştir. 13 Eylül 2001 Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında Başkan; "Stratejik hedefleri, Afganistan'ı bir terörist operasyon üssü olarak kullanmaktan vazgeçmek ve Taliban rejiminin askeri kabiliyetine saldırmak, ABD, Afganistan'ı kara birlikleri ile istila etmek zorunda kalacaktır." açıklamasında bulunmuştur (Tamanna, 2008, s. 89).

15-16 Eylül 2001 tarihleri arasında Başkan Bush, Afganistan için diplomatik ve askeri planları gözden geçirmek ve sonuçlandırmak için ulusal güvenlik ekibini Camp David'de bir araya getirmiştir. Merkezi İstihbarat Dairesi Müdürü, CIA ekiplerini Afganistan'da El Kaide ile mücadeleye katılacak Afgan savaş grupları ile çalışmaya sokacak istihbarat toplama ve gizli operasyonlar yürütme planını açıklamıştır. CIA ekipleri, ordunun Özel Operasyonlar Birimleri ile ortaklaşa hareket etmişlerdir. Savunma Sekreteri ve Genelkurmay Başkanlığı, Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri uçaklarından cruise füzeleri kullanarak Taliban'ı çabucak vuracak bir askeri plan bilgisini verip stratejik bir çalışma yürütmüşlerdir. Bombardıman uçakları ve görev uçakları, ABD Özel Operasyonlar Gücü Ekipleri, Ordu ve Kara kuvvetleri, Taliban hedeflerine saldırmaya hazırlanmıştır (Taddeo, 2010, s. 30).

15-16 Eylül 2001 yılında Ana ulusal güvenlik danışmanlarından Condoleezza Rice ile yapılan son görüşmeler sonrasında Başkan Bush, Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısı olan 17 Eylül sabahı yaptığı konuşmada " Bu toplantının amacı, teröre karşı savaşın ilk dalgasının başlanması için görevler vermektir. Bugün başlıyor." diye belirtmiştir. Başkan, vatan savunması ve bir plan geliştirmek için Başsavcı Ashcroft, Federal Soruşturma Bürosu (FBI) Direktörü Mueller ve Merkezi İstihbarat Teşkilatı Müdürü Tenet'i görevlendirmiştir. Dışişleri Bakanı Colin Powell bu ultimatomu Taliban'a teslim etmek için görevlendirilmiştir.

Sonuçta, ABD Taliban üzerinde şu taleplerde bulunmuştur:

- Ülkenizde gizlenen el Kaide liderleri Birleşik Devletler makamlarına teslim edilecek.
- Haksız yere hapse atılan Amerikan vatandaşlarını da içeren tüm yabancı uyruklular serbest bırakılacak.
- Ülkenizdeki yabancı gazeteciler, diplomatlar ve yardım çalışanları korunacak.
- Afganistan'daki tüm terörist eğitim kampları derhal ve kalıcı olarak kapatılacak ve bütün teröristi ve teröristlere destek veren herkes ilgili makamlara teslim edilecek.
- Birleşik Devletleri'n terörist eğitim kamplarına tam erişimi sağlanacak böylece artık çalışmadıklarından emin olacak (Haşimi, 2016, s. 48).

Başkan George W. Bush, 20 Eylül 2001'de Kongredeki Ortak Oturum toplantısına küresel çapta televizyonda seslenen bir konuşmada yeni küresel terörizm ve El-Kaide'ye karşı mücadele ve Afganistan ile ilgili politikaları ve stratejilerini açıklamıştır. Bu benzeri görülmemiş konuşmada Başkan, Taliban'a ultimatomu tekrarlamıştır: "Taliban, yerinden kalkmalı ve derhal harekete geçmelidir. Teröristleri ya ele geçirecekler ya da onların kaderlerini paylaşacaklar." açıklamasını yapmıştır. Başkan Bush, ABD'nin yeni politikasını nasıl belirleyeceğini kesin olmayan bir şekilde ilan etmiştir: " Terörizme yardım edebilecek ya da güvenli limanlara sahip ülkeleri arayacağız. Her bölgedeki her ulusun şimdi bir karar vermesi gerekmektedir. Ya bizimle birlikte olacak ya da teröristlerle birlikte olacaktır. Terörizmi barındıran veya destekleyen her ulus, ABD tarafından kabul edilmeyecektir." Daha sonra "Bush Doktrini" olarak tanımlanacak olan diğer Bush beyanlarının yanı sıra bu politika, ABD'nin, terör gruplarına destek veren ülkelere korumak için güç unsurunu kullanacağını belirlemiştir. "Bush Doktrini" 2001 yılında Afganistan' müdahale etmeyi haklı göstermek için kullanılmıştır (Stauss, 2012, s. 7).

21 Eylül ve 2 Ekim 2001 tarihlerinde Başkan Bush, Savunma Bakanı *Rumsfeld*'in ve ABD Merkez Komutanlığı'nın Afganistan'a saldırmak için askeri plan yapan komutanını onaylamıştır. Bu eylem, Taliban rejimine ve Afganistan'daki El Kaide'ye karşı askeri operasyonu başlatmıştır. Taliban rejimi El Kaide barınağını bırakmayı reddettiğinden, 7 Ekim 2001'de operasyonlar başlamıştır. Başkan George

W. Bush, ABD Kongresi tarafından verilen yetkiyle Afganistan'ın bir terörist operasyon üssü olarak kullanılmasına son verilmesi ve Taliban rejiminin askeri kabiliyetine saldırı amacı ile Taliban hedefleri üzerine askeri saldırı talimatı vermiştir. Böylece, Afganistan'da savaş başlamıştır. Taliban rejiminin ölümü dâhil olmak üzere askeri zafer, hızla amacına ulaşmıştır. Kasım 2001'de Taliban Kabil'den kaçmış ve Aralık ayında kalelerini, güneydeki Kandahar kentini terk etmişlerdir. Aralık 2001'de, El-Kaide ve Taliban liderlerinin Taliban rejiminin 2001'de yıkılmasından bu yana Afganistan'daki savaşın niteliği El-Kaide ve Taliban taraftarlarına karşı şiddetli bir mücadeleden çok yönlü bir karşı-direnış çabasına dönüşmüştür (Bajoria, 2010).

ABD, Taliban ve El Kaide yoldaşlarını 2001'de hızlıca devirdikten sonra Irak'la ilgilenmeye başlamış, Afganistan göz ardı edilmiş ve terör gurupları geri dönmüştür. ABD'nin Afganistan'daki düzensiz savaş stratejisinin uygulamasının bir nedeni de Irak savaşı olmuştur.

ABD'nin açıklamalarında Afganistan'daki çıkarlarının hayati olduğunu iddia etmekteydi ancak orada gösterilen eylemler bunun aksini göstermiştir. Stratejinin 2003-2008 yılları arasında Afganistan'daki hedefler önceliğe değildi bu nedenle Afganistan ikincil bir plana geçmişti. ABD, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) müttefikleriyle ortak olarak bir koalisyon kurmasına rağmen, Afganistan Tiyatrosu'na yalnızca çok az Birleşik Devlet savaş gücü ve kabiliyeti tahsis edilmiştir. Bu, ABD'nin Irak savaşının ulusal çıkarlar çerçevesinde stratejik ana çabasını yükseltilmesinin bir sonucudur (Bruno, 2011).

2001'deki büyük muharebe operasyonlarından sonra ABD ordusu Afganistan'da özel operasyon kuvvetleri (SOF) varlığını sürdürmüştür. ABD konvansiyonel güçleri, Merkezi İstihbarat Dairesi operatörleri, hükümetleri arası görev kuvvetleri ve konu uzmanları tarafından geliştirilmiştir. Bu tahsis edilemeyen ABD ve uluslararası terörle mücadele kuvvetinin birleşimi, Taliban'ın ve El Kaide'nin Afganistan'da yeniden doğuşunu engelleyememiştir. Buna ek olarak, Afganistan hükümetinin etkin bir şekilde destekleyemediği gibi, Afganistan nüfusunun desteğini de alamayıp veya Afganistan'daki askeri ve polis güvenlik güçlerini ABD ve uluslararası beklentileri karşılamak üzere eğitememiştir (Bush G. , 2003).

ABD ve koalisyon güçleri tarafından kaçmak zorunda kalan Taliban ve El Kaide, liderlerinin daha önce kaçıdığı Afganistan ve Pakistan sınır bölgesi boyunca güçlerini yeniden organize etmiş ve örgütü yeniden kurmuşlardır. Bu bölgede ve destekleyici uluslararası koalisyona karşı bir gerilla savaşı kampanyası düzenlemişlerdir. Taliban ve El Kaide, Afgan Ordusu ve polisin karakollarını ve konvoylarını hedef alan çok sayıda karşı savunmayı başlatmıştır. Ayrıca, Afgan hükümet altyapısına ve liderlerine, uluslararası sivil toplum kuruluşlarına (STK), insani yardım görevlilerine ve Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF) koalisyon güçlerine doğaçtan patlayıcı cihazlar, baskınlar, pusular ve saldırılar ve roket saldırıları yoluyla saldırmak için bir strateji hazırlamışlardır (Dobbins, 2009, s. 9).

Afganistan'daki bu altı yıllık dönemde Bush Yönetimi, sınırlı sayıda ABD ve NATO askeri ile el-Kaide tehdidiyle savaşmayı ve militanlara karşı operasyon düzenlemeyi ve büyük çoğunlukla etkisiz olan yardım programlarını denemiştir. Afganistan sınırındaki terörist kamplara karşı harekete geçileceği umuduyla, Pakistan Ordusu'na büyük para yardımları sağladı ama bu Strateji başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Taliban sadece daha güçlenmiş ve hem Afgan hem de Pakistan hükümetleri Taliban'ın güçlenişine karşı zayıf kalmışlardır. Pakistan terörle mücadele yerine Afganistan hükümetinin güvenlik, ekonomik kalkınma çabalarını bastırmak için çaba göstermiştir (Foust, 2011, s. 3).

Bush yönetimi sona yaklaşırken, Başkan Obama gelecekte Afganistan sorunuyla baş etmeye başlamıştır. Uzun süredir Afganistan ve Pakistan'ın El Kaide tarafından uygulanan aşırı radikalliğin merkez üssü olduğunu iddia etmiştir ve ABD ulusal güvenliği için nihai endişelerini açıklamıştır. Afganistan ve Pakistan'ın ulusal güvenlik çıkarları açıdan öncelik haline geleceğini söylemiştir.

1.2. Uluslararası Terörizmle mücadele ve Bush hükümeti

Bush devleti, muhafazakârların hidayeti ile 11 Eylül sonrası, Afganistan'da El-Kaide ve destekçileri Taliban ile mücadele için Afganistan'a silahlı kuvvet göndermiştir.

11 Eylül olayları birkaç hafta kadar uluslararası camia tarafından mahkum edilmesi sürmüştür. ABD Cumhurbaşkanı, ABD'ye karşı savaş açıldığını ve buna karşı savunma hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Bush ilk konuşmasında ABD yetkililerinin bu cinayeti işleyenleri takip edeceğini ve bu kişilere ceza verileceğine dair yemin ederek şu sözleri eklemiştir: “Bu katliamın amacı milletimizin korkuya kapılması ve ülkenin istikrarının bozulmasıydı ama bu hedeflerine ulaşamadılar.” Bush, 20 Eylül 2001'deki Kongre'de yaptığı konuşmasında terörizmle mücadele ilkelerini şu şekilde ilan etmiştir:

- Bütün diplomatik, istihbarat, mali ve savaş silahlarının uluslararası terörizmle mücadelede kullanmasının serbest ilan edilecek.
- ABD, Kosova Savaşı'ndaki gibi bir zararı kabul etmeye hazır değildir.
- ABD, Irak Savaşı'nın aksine kendisini şu ana kadar tecrübe edilmeyen uzun dönemli bir savaşa hazırlamaktadır.
- Teröristler, mali kaynaklar ve sığınma yerlerinden mahrum edilecektir.
- Teröristler, sığınacak hiçbir yer kalmayana kadar takip edilecektir.
- Teröristleri destekleyen devletler ve saklayanlar takip edilip yargılanacaktır.
- Küresel terörizmin kökü bulunup yok edilene kadar savaşa devam edilecektir. (Dahşiyar, 2003, s. 17).

George W. Bush, El-Kaide ve Taliban'a karşı savaşın başlangıcında şu sözleri beyan etmiştir: “Benim emrimle ABD Silahlı Kuvvetleri El-Kaide ve Taliban rejiminin merkezlerine karşı operasyonuna başlamıştır. Bu operasyonun amacı, Afganistan'ın teröristlerin merkez olarak kullanmasının sonlandırılması ve Taliban rejiminin etkisiz hale getirilmesidir. Bugün bizim amacımız Afganistan'dır ama savaşın alanı daha geniştir. Her devletin tek bir seçenekten başka yolu yoktur. Bu savaşta hiç tarafsız kalma diye bir durum söz konusu değildir. Bugün yeni tehditlere karşı, barış için mücadelenin tek yolu, barışın tehdit edenlerin takip edilmesidir. Biz bu operasyonu istemiyorduk, ama şimdi bunu sonuna kadar sürdüreceğiz. Bugünkü operasyonun adı “Özgürlüğün” adıdır. Kesinlikle korkmayacağız ve yorulmayacağız ve Tanrı Amerika'nın mutluluğu ve istikrarını ebedi kılsın.” (Andeşmand, 2005, s. 23).

11 Eylül olayları ve yeni saldırılar için tehditler, Bush doktrininin tehdit niteliğini belli etmiştir. Böylece ABD'nin dış politikasında aşağıdaki tehditleri öne çıkarmıştır:

- ABD'nin düşmanı eskisi gibi büyük güçler değil, ikinci ve üçüncü derece güçler, devletlere bağlı olan ve bağlı olmayan kurumlar, alt kültürler, alt kimliklerdir.
- Bu alt kültür ve kimlikler bazı büyük güçler tarafından dolaysız olarak desteklenebilir. Böylece soğuk savaşın bitişi ve SSCB'nin çöküşü ile beraber rekabet ve savaşların ABD'ye karşı bitmesi karşısında yeni döneme dönüşüm olabilir.
- Kitle imha silahları
- Terörist ve çöken grup koalisyonları (Haşimi, 2016, s. 48).

Sonuç olarak, Bush dış politikacıları bu sonuca ulaşmıştır: Soğuk savaş dönemi gibi büyük güçlere dikkati çevirmek yeterli değildir. Washington geniş anlamda kendi çıkarlarını korumak için alt kültür ve kimlikler, etnik, ırk, dil ve mezhebi grupların tehdidine görmezden gelemeyiz. Bu nedenle, Bush 11 Eylül sonrası ilk konuşmasında “terörizme karşı savaşın bitmesi için sadece terör şebekelerinin kaynaklarının kaldırılması değil, ayrıca teröristlerin peşinde olan kitle imha silahların da kaynaklarının kaldırılması gerekmektedir” diye belirtmiştir.

1.3. Afganistan'da Terörle Mücadele Aşamaları

George W. Bush'un son konuşmasına göre El-kaide örgütü 11 Eylül saldırılarından sorumludur ve barışı tehdit etmektedir. Taliban rejimi de onların destekçisi olarak tanımlanmıştır. Bir yıl sonra ABD milli güvenlik stratejisi belgesine göre bu alan geniş görülmüştür. ABD hükümeti Taliban'dan El-kaide liderlerinin ABD'ye teslim edilmesini istemiş ama Taliban bu isteği reddettiğinde El-kaide, Osama Bin Ladin ve Taliban'a karşı savaş başlatmıştır. ABD, 1368 ve 1373 sayılı kararlar ve BM'nin menşurunun 51. maddesine istinaden meşru müdafaa çerçevesinde Afganistan'a asker göndermiştir. Bush'un konuşmasına göre Afganistan savaşı üç aşamadan oluşmaktadır:

- Baskı aşaması; Ekonomik baskılar ile mali kaynaklarının zayıflaması. Bu aşamada terör örgütlerinin bütün banka hesapları kapatılmıştır. Ayrıca, bu aşamada ABD büyük bir koalisyon oluşturmayı da başarmış ve Avrupa ülkelerini de kendi yanında çekmiştir.
- Askeri eylem; Bu aşamada Amerika askeri güçleri Afgan mücahitleri ile birlikte Taliban'a karşı savaş açmıştır ve Taliban'ın devrilmesinin ardından ülkeye yerleşebilmiştir.
- Afganistan Milli Ordusu'nun güçlendirilmesi (Tamanna, 2008, s. 62).

SSCB'ye karşı savaş döneminde ve iç savaş döneminde Afganistan ordusu zayıflamıştır. Bu aşamada ABD'nin amacı Afganistan Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden kurulması ve güçlenmesi olmuştur. Bon Anlaşması'na göre Afganistan ordusunun yeniden kurulması ABD ye bırakılmıştır. Bu alana 8/7 milyar dolar tahsis edileceği ve ordu sayısının 70.000 yükseltileceği söylenmiştir.

ABD, 2002 yılında birinci grubun eğitimine başlamış ve 2007'ye kadar Afgan ordusunda eğitimli 70.000 asker olacağını bildirmiştir. ABD'nin desteği ile Afgan ordusu 2002 yılında 40000 kişi olmuş, 2008 yılında 100 bin kişiyi geçerek 2013 yılında bu sayı 240.000'e ulaşmıştır. (Haşimi, 2016, s. 37).

2. ABD'NİN AFGANİSTAN'DA ULUS-DEVLET İNŞASI POLİTİKASI

İkinci Dünya savaşı sonrasında ABD, Almanya, Japonya, Kosova gibi ülkelerde başarılı ulus-devlet inşası olduğu için Afganistan'da da uzun dönemli terör gruplarının kökünü kazmak için bu yöntemini uygulamak istemiştir. Taliban sonrası dönemde ABD politikacıları, devlet inşası için dikkatini bu yöne çevirmiş ve bu durum Obama döneminde de devam etmiştir. Bu alanda ABD'nin önemli adımları aşağıdaki gibidir:

- Afganistan için düzenlenen konferansların desteklemesi
- Demokrasinin sağlanması
- Kanun hâkimiyeti ve yolsuzluğa karşı mücadele
- Yönetimin desteklenmesi

- Sivil toplum ve özgür medyalarının desteklenmesi (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017, s. 21).

Eylül 2002'de Başkan Bush, ABD'nin nominal hedeflerine ulaşmasının ardından Afganistan'daki operasyonunu sürdürmesinin sebebini açıklayan ilk Ulusal Güvenlik Stratejisini yayınlamıştır. Bu stratejinin önsözü demokrasinin üstünlüğüne ve dünyanın her yerinden insanlar tarafından paylaşılan özgürlük değerlerine hitap etmektedir. Bu değerleri düşmanlarına karşı korumak için dünyadaki özgürlük seven insanlara çağrıda bulunup ABD'nin teröristler ve zorbalarla savaş yoluyla barışı savunacağı, koruyacağı ve genişleteceğini ilan etmiştir. Büyük güçler ve her kıta üzerinde özgür ve açık toplumları cesaretlendireceği yönünde bir beyanda bulunmuştur (Bush G. , 2003, s. 3) İnsanlığa verilen bu sorumluluk, Amerikan hareketinin kaçınılmaz bir belirleyicisidir. ABD'nin küresel ve devam eden bir savaşın kahramanı olduğuna yönelik anlatıdır. Dünyanın büyük güçleriyle ortak çıkarlarına dayalı bir bağ olduğunu iddia etmiş ve dünya ticaret toplumunu özgürlüğe dayalı dünyayı inşa etmek için güçlendireceğine dair söz vermiştir. Afganistan'dan edindiği tecrübeyi şu şekilde açıklamıştır: Zayıf devletler tehdit edildiği için güçlendirilmeli. Belgede, özgür dünyanın sorumluluğu Amerikan omuzlarında yer almaktadır. ABD'nin yanlış yönlendirilmiş devletlere güvenlik, istikrar ve demokrasiyi bulmalarına yardımcı olmasını şart koşmaktadır (Bush, 2002, 4-5).

Belgenin tamamı, bu ideolojik duyguları yinelemekte ve Afganistan'daki Amerikan eyleminin, geçmişini ve geleceğini haklı çıkarmak için kullanılmıştır. ‘‘Afganistan serbest bırakıldı’’ diyerek durum bir örnek haline getirilmiştir (Bush G. , 2003, s. 11). Koalisyon güçlerinin Taliban'ı ve El-Kaide'yi avlamaya devam ettikleri, Amerika'nın teröre destek veren ülkelere veya teröristlere karşı bir uyarı yapmadığı anlamına gelmektedir. Bu eylem, hayatta kalma mücadelesi olarak ortaya atıldığında daha da haklı görünmektedir. Teröre karşı savaş demokratik değerlerin ve yaşam biçiminin savunulduğunu göstermektedir (Bush G. , 2002, s. 13). Ortadoğu ülkelerinin demokratikleşmesini açıkça belirtmemekle birlikte, ABD'nin bu belgeyi okuduktan sonra sürdürdüğü demokratikleşme yoluna şaşırılmamalıdır. Afganistan'daki eylem stratejisini, değerlendirilebilir hedeflerini veya gerçek politikalarını ana hatlarıyla belirtmemektedir.

3. OBAMA DOKTRİNİ

Bush Doktrini 'ne karşılık Obama Doktrini 2010 yılında önerilmiştir. 2010 yılında ABD milli güvenlik strateji belgesinde Obama dış politikasını yayınlamıştır. Bu stratejinin amacı değişen dünyada ABD liderliği üzerine odaklamaktır.

ABD'nin öncülüğünde uluslararası koalisyon tarafından Taliban rejiminin devrilmesinin ardından 8 yıl geçmesine ve birçok alanda ilerleme olmasına rağmen, Afganistan'ın güvenlik durumunda önemli bir gelişme olmamış ve gün geçtikçe savaş alanı genişlemekteydi. Güvenlik sorunu kaynaklı yoksulluk, uyuşturucu yetiştirilmesi ve ticareti, aşırı cılık günden güne artmıştır. Bu nedenlerden dolayı, Obama hükümeti bu sorunlarla mücadele etmek için yeni bir strateji geliştirmiştir (Hoffman, 2015, s. 80).

2008 yılında ABD'de, herkes için umut ve değişim sözü veren yeni bir cumhurbaşkanı adayı sahnede çıkmıştır. 20 Ocak 2009'da Barack Obama, dünyanın en büyük askeri gücü Birleşik Devletler Komutanı Başkanlığına getirilmiştir. Açılış konuşmasında "Amerika yeni bir barış döneminde rol oynamalıdır." (Obama B. , 2010) şeklinde bir söylemde bulunmuştur. Bu yeni cumhurbaşkanı Ortadoğu'da - Afganistan ve Irak'ta iki savaşa ev sahipliği yapmış ve her birini sorumlu bir yakınlığa getirmekle görevlendirilmiştir. Afganistan'ın muazzam bir yer olduğunu kanıtlamış ve yeni Başkomutanın sorumluluğu önümüzdeki engellerle yüzleşmek için bir yol belirlemek olmuştur. Bu başlık altında, Barack Obama'nın cumhurbaşkanlığına atanmasından bu yana yönetiminin Afganistan'a karşı güçlü bir realist bakış açısı ve savaş yeri ülkesini ele alan konulara değindiğini iddia edilmektedir (Stauss, 2012, s. 12).

2008 yılı başkanlık seçimleri, çeşitli dış politika görüşlerine sahip bir aday alanından oluşmaktaydı. John McCain, Mitt Romney, Mike Huckabee, Hillary Clinton, Joseph Biden ve Barack Obama önde gelen adaylardı. Barack Obama, 2004 yılında John Kerry'nin adaylığının açılış konuşmasını yaptığı Demokratik Ulusal Konvansiyon'da dünya sahnesine girmiştir. Obama, Amerika'daki Kırmızı Devletler ve Mavi Devletlerin ABD olmadığını ve "hepimiz yıldızlara ve şeritlere bağlılık sözü veren tek bir insanız" diye açıklama yaparak ülkenin kalbini ele geçirmiştir. "Hepimiz ABD'yi savunuyoruz." demiştir. Konuşma sırasında Obama, kendi dış politika

görüşlerine biraz ışık tutan bir cümle söylemiştir: "Savaşı kazanmak, barış sağlamak ve dünyanın saygınlığını kazanmak için yeterli birlik olmadan asla savaşa gitmemeliyiz". Bu konuşma 2008 seçimlerinde Amerikalıları büyüleyip Obama'yı öne çıkarmıştır (Foust, 2011, s. 14).

Kampanyanın izinden giden pek çok kişi, Obama'nın dış politikalarını liberal ve idealist olarak değerlendirmişlerdir. Ekim 2002'de savaş karşıtı bir mitingde Obama, Başkan Bush'un Irak'ta "aptal savaş" ilan etmesini kınamış ve bu argüman, Obama'yı 2008 Demokrat Parti seçimlerinde güçlendirmiştir. Irak savaşının başlangıcına karşı olduğunu iddia etmiştir ancak Amerikan halkı bunu Obama'nın savaş karşıtı görüşleri olduğu anlamına getirdiğini yanlış yorumlarken aslında yurtdışı ABD rolünden memnun olmuştur. Sonuçta, Obama dış politikada bir sınırlama çağrısı yapmıştır. Orta Doğu'da askeri yaklaşımın yeniden odaklanması ve Irak'taki "yanlış savaşın" aksine Afganistan'a daha fazla odaklanmıştır. Obama seçilirse, Afganistan, ABD için ana dış politikasının odak noktası haline gelecektir. Irak'taki savaşa karşı başlangıcından beri yaptığı muhalefet, Clinton Senatosu, Irak'taki kuvvetin onaylanması için oy kullanmıştır. Irak, Obama'yı "Irak, terörizm savaşında merkezi bir cephe değil" diyerek kınamıştır.

Kampanya devam ederken, Barack Obama'nın dış politika tutumlarının demokrat rakiplerinden çok daha realist bir perspektifle geliştirildiği açıkça görülmüştür. Obama'nın görüşleri, insani müdahale kavramını benimsemeye gönülsüz olduğu için tam tersine dönmüş ve demokrasi yükselme fikrine karşı serinlik göstermiştir. Venezuela, Kuzey Kore, Küba ve İran gibi muhallebi rejimlerle görüşme ve müzakerelerde bulunma konusundaki fikirlerini savunmuş ancak mantıklıysa askeri güç kullanacağına dair söz vermiştir. Aday Obama, Afganistan'a birlik katmaya kararlıydı ve Pakistan sınırındaki deniz uçakları ve operasyonlarında artış beklemekteydi. 2007'de bu durumu "Yüksek değerli terörist hedefler hakkında harekete geçirici bir istihbaratımız varsa Başkan Müşerref harekete geçmez" sözleriyle ilan etmiştir. Obama'nın asker çağrısı ve daha fazla uçağı vuruşu koridorun her iki tarafında da direnişle karşılanmıştır çünkü bazıları bunu Pakistan'ı istila etmek için bir öneri ya da tehdit olarak görmüşlerdir (Liskey, 2010, s. 18).

Obama'nın Afganistan'da ağırlıklı olarak yer verdiği dış politika söylemine rağmen izleyiciler, Obama'nın görevdeki bir zamanlar Bush'un 'teröre karşı savaşından' önemli ölçüde geri çekileceğine kesinlikle inandıklarını belirtmiştir.

Afganistan, ABD için yenilenmiş bir dış politika odak noktası haline gelecektir. Gelen 44. Cumhurbaşkanı'nın politika hedeflerini ve fikirlerini paylaşmak için bir web sitesi hazırlanmıştır: change.gov. Web sitesi, kritik kararlarının gelen yönetim tarafından ele alınma biçimini ana hatlarıyla belirtmiştir. Afganistan'da, web sitesi Afganistan'daki birliklerin düzeyini - hem ABD birlikleri hem de NATO birlikleri - artırmayı ve ülkenin kurulması için daha fazla kaynak ayırmayı taahhüt etmiştir. Gerçekçi kurgu ile plan, açıkça "Obama ve Biden'ın Amerikan kaynaklarını güvenliğimiz için en büyük tehdit olan el-Kaide ve Taliban'ın Afganistan ve Pakistan'da yeniden doğuşu üzerine yeniden odaklanması" gerektiğini belirtmişlerdir. Plan açıkladı: Irak'taki güç ve malzemelerin azaltılması, ancak önemli bir "Tıift" ve Afganistan'daki çabanın artması Pakistan-Afganistan sınırı boyunca düzenlenmemiş aşiret bölgeleri artık Bin Ladin ve el-Kaide için birincil odak noktasıdır ve Taliban'ın bu bölgede 150'den fazla eğitim kampı ve tesisi vardır. Afganistan'da egemen olmak için bu alana derhal hitap etmek gerekmektedir (Obama B. , 2010).

Barack Obama'nın göreve gelişinin ardından hemen dünyada yeni bir barış dönemi başlatma görevini yerine getirmek için çalışmıştır. Obama'nın karşılaştığı gerçek, Vietnam ile paralellik gösteren bataklıklara dönüşen iki uzun Orta Doğu'nun savaş içermesidir. Amiral Mullen, Afganistan Savaşı'nın yıllarca yeterli kaynaklara sahip olmadığını kabul etmiş ve aslında "hiçbir strateji yok" diye belirtmiştir. Bu, Irak'ın Amerikan konusunu değiştirmesinden sonra Bush yönetiminin Afganistan'ı açıklamamadaki iddiasıdır. Zorlu retoriğe rağmen, Bush yönetiminin ülkenin karşılaşılabileceği en kötü durum senaryolarına hazırlanmakta başarısız olduğu da belli olmuştur. 17 Şubat'ta göreve başladıktan sonra görevde bir aydan kısa bir süre kalmıştır. Başkan Obama, bu eğilimi tersine çevirmek için dış politikasını bölgede uygulamaya başlamıştır. Afganistan'a, acilen ihtiyacı karşılamak için 17.000 kişilik birliklerin artırılmasını emretmiştir (Obama B. , 2010).

Afganistan'daki acilen istediği stratejik dikkat, yön ve kaynakları almayan baskı halini istikrara kavuşturmak için bunu emretmiştir (17 Şubat 2009, Basın Duyurusu). Obama'nın dış politika alanındaki ilk adımında fikir üretme taahhüdü ortaya çıkmıştır.

Güvenlik endişelerini ele almak ve güç kullanmak, birliklerin artması, Obama'nın gelecekte daha fazla karar vermesine esneklik kazandıran bir sigorta poliçesi olarak görev yapmaktaydı. Obama, Afganistan'ı Ortadoğu'da merkezi odak haline getirme konusunda ısrarcıydı ancak tüm stratejisini uygulamak için engellerle karşılaşmıştır. Afganistan'a daha fazla mal verişinde bulunmak, partisinin tereddüt ettiği bir şeydi; savaş, on yıllar boyunca muazzam miktarda kaynak harcamıştı. Savaş, başarısızlığın tüm askeri başarıyı azaltma potansiyeline sahip olduğu bir devlet yapı girişimini daha da genişletmiştir. Birçoğu, Afganistan'ın yönetimini ülkede daha büyük bir menfaat sahibi bölgesel güçlere çevirme fikrini savunuyordu - ülkeler, doğmakta olan ülkede nüfuzunu sürdürmek için uzun süreli fedakârlık yapma olasılığı daha yüksekti. Buna rağmen, Cumhurbaşkanı, ABD'nin neredeyse yalnız kalacağı küresel gerçeğine rağmen Afganistan'ı düzeltmeye zorlamıştır (Bruno, 2011, s. 14).

Afganistan'da durum Avrupa ülkelerince siyasi olarak savunulamaz duruma gelmiş ve Kanada ve Hollanda gibi ülkeler çekilme tarihlerini belirlemeye başlamışlardır. Obama'nın dış politikasının merkezi ABD'ye bağımlı olmuştur.

Afganistan, yeni cumhurbaşkanı için çeşitli engeller ortaya atmıştır. Taliban'ın güney Afganistan eyaletinde Pakistan sınırı boyunca açık ve güçlü bir varlığı olduğu halde ülke gerçekten de ABD için bir tedbir haline gelmiştir ancak Birleşik Devletler, ilerlemelerini durdurmak için gerekli kaynakları tahsis etmemiştir. Birleşik Devletlerin karşı karşıya olduğu başlıca sorunlar arasında, yolsuzluk ve fakir Afgan yönetimi, patlayan bir afyon ticareti ve Pakistan'da güvenli limanlar vardı. Bu zorluklarla mücadele, Afgan çıkmazındaki gerilemenin tersine çevrilmesi için hayati bir önem kazanmıştır. Bununla birlikte, Afganistan'da azalan güvenlik durumu, Pakistan'daki ve sınır bölgesi boyunca ortaya çıkan istikrarsızlıktan doğrudan etkilenmiştir. Korgeneral Douglas Lute'in raporunda, Pakistan'ın Afganistan'dan çok stratejik açıdan rahatsız edici bir sorun olduğunu açıklamıştır çünkü orada El Kaide ve diğer bağlı gruplar için kutsal alanlar Birleşik Devletler için daha fazla tehdit oluşturmaktaydı. Barack Obama'nın Amerikan dış politikasını yeniden şekillendirmeye çalışmasıyla hem Afganistan'ın hem de Pakistan'ın kaderi birbirine bağlı hale gelmiştir. Bu, ABD'nin artık her iki ülkedeki sorunlarını birbiriyle bağlantılı hale getireceği için "AFPAK" terimini kullanmıştır. Yakın tarihli güvenlik endişelerini gidermek ve bölgede istikrar

sağlamak için Pakistan konusu aynı anda Afganistan'a iletilmelidir (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017, s. 49).

Yeni Cumhurbaşkanı, Bruce Riedel'i Afganistan'a stratejik bir inceleme yapmak için görevlendirmiştir. Riedel, raporunda Pakistan'daki aşırılık yanlılarının Afgan hükümetini baltaladığını belirleyip kendi kendine yıkıcı bir döngü izlediği için odağı yalnızca Pakistan'a kaydırma fikrini tamamen benimsemiştir. Afganistan'daki güvensizlik, Pakistan istikrarsızlığını beslemiştir. Ayrıca, alt katmanları ve ayak askerleri ile düzenli irtibat kurduğu için Usame bin Ladin'in hala bir tehdit olduğu tespit edilmiştir. General McChrystal, Taliban'ın şu anda 25.000'in üzerinde savaşıya sahip olduğunu tahmin ettiği gibi, sorunlar birçok beklenenin çok ötesine geçmiştir. Afganistan, büyük bir kesinlik karşısında hem Vietnam hem de Irak'a paralel olarak birçok çizgi çizmeye devam etmiştir. Ancak, Başkan Obama başarının mümkün olduğuna ve başarılı olacağına inanmıştır. Hem Lyndon Johnson'ın hem de George W. Bush'un Vietnam ve Irak'taki eylemlerinin "mantıksızlık, alternatifler ve folyo sonuçlarını incelemediğini söylemiştir. Kaynaklar düzgün bir şekilde tahsis edilmiş ve herkes yerleşirse Obama yönetiminin ABD'yi Afganistan'da başarıya götürebileceğine inancına sıkıca bağlanmıştır.

Riedel raporunu incelemek için zamanla, askeri komutanlar, diplomatlar ve Ulusal Güvenlik Konseyi Afganistan için yeni bir güzergâh çizmek üzere masa başına geçmiştir. Yeni kurs, "El-Kaide ve aşırılık yanlısı müttefiklerini, destek yapılarını ve Pakistan'daki güvenli limanlarını bozmak, parçalamak, sonunda yenmek ve Pakistan ya da Afganistan'a geri dönmelerini önlemek" amacından oluşmaktaydı. Afganistan için yeni strateji, Amerikan güvenlik güçlerinden Afgan kuvvetlerine doğru geçişini sağlamak için bu zaman çizelgesine uymak zorunluluğu ve daha sonra sorumlu bir geri çekilmenin başlayabileceğidir.

Başkan Obama, 27 Mart 2009'da Riedel'in raporunun içeriğini belirten bir konuşma yapmış ve Afganistan ve Pakistan'ın Amerikalılara getirdiği tehlikeyi vurgulamıştır. Gerçekçiliğin etkisi bu konuşmanın her yerinde mevcuttur. Afganistan ve Pakistan arasındaki bu sınır bölgesinin, Amerikan halkı için dünyanın en tehlikeli yeri olduğunu açıklamıştır (Obama, 27 Mart 2009). Amerikan halkına "Afganistan'da Birleşik Devletleri, dostlarımızı ve müttefiklerimizi tehdit eden ortak düşmanlarla yüzleşmeliyiz ..." demiş ve bu savaşın amacının Amerika'yı ve çıkarlarını korumak

olduğunu vurgulamıştır (Obama, Mart 27,2009). Cumhurbaşkanı, pek çok teröristin güvenli olarak bulunduğu Pakistan ile ilgili olarak "üst düzey terörist hedefler hakkında istihbarat bulunduğu eylemin bir taraftan - başka bir şekilde - gerçekleştirileceği konusunda ısrarcı olacağız" (Obama, 27 Mart 2009) şeklinde beyanda bulunmuştur. Sunulan bu tehdit, Pakistan hükümetine aşırılık yanlısı olmasına yöneliktir aksi takdirde ABD bulgularına yanıt olarak kendi başına hareket etmeye zorlanacaktır. Ancak Obama, liberal retorik bazılarını kullanmıştır. Ortak sorumluluktan bahsetmiş ve yönetimimin uluslararası örgütleri ve toplu eylemi güçlendirmeye kararlı olduğunu belirtmiştir. Sonuçta, "Amerika'nın yaptığı gibi, başkalarından da rol oynamak için bize katılmasını isteyeceğiz" şeklinde belirtmiştir (Hoffman, 2015, s. 85).

Cumhurbaşkanı, Amerikan halkına ulusal gücün tüm unsurlarını el Kaide'yi yenmek için kullanacağını belirtip ve Amerika, müttefiklerimizi ve daha iyi bir gelecek arayanları bu mücadeleyi savunmaya çağırmıştır (Obama, 27 Mart 2009). Bu konuşmada, devlet çıkarları, güvenlik ve iktidar gibi pek çok ideali gerçekleştiren pek çok kişi bir araya gelmiştir. Başkan Obama'nın dış politika konuşmaları ve çalışanların yaratmaya çalıştığı imge nedeniyle liberal bir mercek sık sık görülmektedir. Başkan Obama'nın liberal retorik alanındaki temel örneklerinden biri, 2009'da Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna yaptığı ve yeni bir dünya gerçeğinden söz ettiği adresidir (Hoffman, 2015, s. 89).

Bu konuşmada, Başkan Obama'nın tamamen gerçekçilikten kaçındığı ve iktidar artık sıfır toplamlı bir oyun olduğunun bir bildirgesi olarak ortaya çıkmasının yanında çok liberal bir düşünce dizini seçmiş gibi görünmektedir. Bu alıntı, Beyaz Saray Dış Politika sayfasında muhtemelen Obama'yı bir idealist olarak tasvir etme girişimi olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, Bradley Thayer'in retorikine rağmen Obama yönetimi gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Yönetim, neyin tehlikede olduğunu tanımaktadır. Gerçekçi iyi bir yönetim olacak gibi davranmaktadır. Sonuçta, Amerika, ulusal güvenlik, çıkarlar ve değerlerle etkili ve tutarlı olduğunda dünya üzerindeki bireylerin ve toplumların haysiyetini ve refahını iyileştirmek veya savunmak için diğer uluslarla birlikte hareket edecektir. Obama yönetimi idealist görüşlere yer açmış ancak gerçekçi bir dünyada var olduklarını tamamen kabul etmişlerdir.

Başkan, bir izleyici kitlesine hitap ederken liberal bir dil kullanabilir ancak sahnenin arkasındaki dili, gerçekçiliğin karar verme üzerindeki gerçek etkisini tasvir

etmektedir. Afganistan'ın geleceğine ilişkin Ulusal Güvenlik Konseyi arasında Durum Odası'nda şiddetli tartışmalar yapılmıştır. Obama'nın gerçekçi niyetleri, sık sık yaptığı retorikten yola çıkarak açıkça görülmüştür (Haşimi, 2016, s. 120)

Obama, Afganistan'daki Taliban ayaklanmasının sorunlarını tartışırken, "Sanırım bizim ve müttefiklerimizin ve çıkarlarımızın tehditleriyle ilgilenmek zorundayız." demiştir. "Afganistan'daki amacımızı kaybeden önemli bir savaş istememiştir. Barack Obama, Afganistan'a odaklanmaya ve daha sonra sorumlu bir geri çekmeyi kolaylaştırmaya yönelik kampanya yürütmüş; bu odaklanmayı sabırsızlıkla sarf etmeyeceğini söylemiştir.

Başkan Obama'nın Afganistan'a yönelik dış politika yaklaşımı gerçekçiliğe sıkı sıkıya bağlıdır. ABD anavatanı konusuna gerçekten odaklanmak istediğini, ABD ile ilgili temel hedeflerin ABD vatanını, müttefikleri ve ABD'nin çıkarlarını yurtdışında korumak ve Pakistan'ı istikrarlı ve nükleer silahlarını korumak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Afganistan'ın geleceğine ilişkin herhangi bir seçeneğin uygun fiyatlı ve yürütülebilir olmasının gerekli olduğunu savunmuştur. Artan insan gücü talebi ve maliyet gibi faktörleri sınırlamayı reddetmiştir. Afganistan'da ilerlemek ülkenin sarf edeceği sürdürülebilir bir çaba gerektirmektedir. Anavatandaki ve ulusal çıkarları koruyan, tehlikeli materyalleri güvence altına alan ve idame ettirilebilecek gerçekleri anlayan Obama yönetimi için bunlar kilit hedeflerdir (Obama B. , 2010).

Ulusal Güvenlik Konseyi, Afganistan'daki birlik düzeyindeki artışla ilgili seçeneklerini tartarken, farklı görüş ve iç tartışma yaşanmıştır. Askeri rütbe ve dosya 40.000 asker artışı için ateşli bir şekilde kulis yaparken, Beyaz Saray çalışanlarının birçoğu şüpheyle tepki göstermiştir. Eldeki görev için yeterli sayıda asker görmekteydiler. 10.000'den 20.000'e, sayıları 40.000'e, potansiyel olarak daha da artan sayı sıcak tartışmalara neden olmuştur. Ordu, 40.000 artışı gerekli görmüştür çünkü McChrystal'ın değerlendirmesi ABD'nin Eylül 2010'a kadar savaşı kaybedebileceği gerçeğini göstermekteydi. Ordu, bununla mücadele etmek için 40.000 askerin tam bir karşı-yaptırım çabası uygulayarak savaşın gelgitini değiştirebileceğini belirtmiştir (Tamanna, 2008, s. 161).

Masadaki seçeneklerle yaşanan hayal kırıklığı, askeri saflar ile Beyaz Saray'daki siyasi stratejisiler arasındaki farklı görüşlerden kaynaklanmaktaydı. Ordu, 40.000

talep üzerine kurulmuş ve komutanın şef komutanının bu miktarı onaylaması kararını almıştır. CIA Direktörü Leon Panetta, "Hiçbir demokrat başkan, özellikle de isterse, askeri tavsiyeye karşı gidebilir" diye belirtmiştir. Buna rağmen, Obama "transfer" kelimesinden hoşlanıyor gibiydi. Terörle mücadele eğitimi ve hesap verme sorumluluğuna odaklanması gerektiğini ve sonuç olarak güvenlik unsurlarını Afganlara devredeceğini söylemiştir. Başkan, Karzai rejiminin Amerika'nın varlığı ile olan bağımlılık meselesini kötüleştireceğini düşündüğü Pentagon ve ordunun istediği ölçüde savaşı tırmandırmak istememiş ve altı kişiden birine yılda 50 milyar dolara mal olan yıllık savaşın, Birleşik Devletlerin ulusal çıkarına olmadığını belirtmiştir. Başkan, tüm süreç boyunca çok gerçekçi bir yaklaşıma sahiptir ve bu görüş güvenlik konseyine kadar uzanmıştır. Obama, Milli Güvenlik Kurulu'ndan gelen sayısız görüşleri dinledikten sonra, birlik düzeyindeki artışla ilgili bir karar vermek zorunda kalmıştır. Belirli bir süre düşündükten sonra Cumhurbaşkanı, savaş bölgesine 30 bin ilave birlik katmaya karar vermiştir. Bunu şu şekilde açıklamıştır:

"Bunun nasıl yapacağımız ve Afganistan'dan çıkacağımız hakkında bir plan olması gerekiyor. Yaptığımız her şey, azaltabileceğimiz noktaya nasıl gidileceğine dair bir odak oluşturmalıdır. Bu bizim ayak izimizdir. Ulusal güvenlik çıkarımızdır. Kıpır kıpır bir oda olamaz. Bu, bizim yaptığımız olduğu için açık olmalıdır." (Hoffman, 2015, s. 85).

Obama'nın Afganistan'daki dış politikasının ana gerçekçi platformlarından biri, uçaksavar görevlerinin kullanılması olmuştur. Bu grevleri, ahlaka aykırı oldukları için gerçekçiliğe güçlü bir bağlılık gösterdiklerini belirtmektedir. Sivillerin çoğu, yüksek değerli hedeflere yapılan bu saldırılar sonucunda öldürülmüştür. Pakistan Cumhurbaşkanı Zardari Amerikalıları El-Kaide ve Taliban'daki kıdemli operatörleri "teminatlı hasar Amerikalıları endişelendiriyor" gibi gerekli herhangi bir yolla öldürmeye çağırmıştır. O günden bu yana Cumhurbaşkanı, gizli eylem programını tam olarak onayladı ve karmaşık misyonlar icra etmek için daha fazla yardım istediğini açıkça belirtmiştir. Obama'nın ilk yılında, yaklaşık olarak "Pakistan ve diğer ülkelerdeki şüpheli terörist sakinlerine silahlı uçaklar tarafından verilen grev sayısı beş katına çıkmıştır." (Drone Wars Pakistan). Obama'nın drone programının genişletilmesi, şüpheli teröristlerle ilgili yakalama politikasının büyük bir tercih olduğunu göstermiştir. Hava tahliye saldırılarını meşrulaştırma, ahlak, orantısızlık ve

hesap verebilirlik ile ilgili her türlü soruyu gündeme getirmektedir ancak bu sorular bir gerçekçi yönetim tarafından kolaylıkla reddedilmektedir (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017, s. 51).

Barack Obama gerçekçidir. Onun tarihsel kampanyasında gerçek niyetlerine yansıyan liberal unsurlar vardır ancak başkan olarak Obama'nın Afganistan'daki dış politikası olağanüstü bir realisttir. ABD yönetiminin Afganistan'a karşı güçlü bir realist bakış açısı, savaş ülkesi olan Pakistan ve savaşa hazır olan ülkenin karşı karşıya olduğu sorunlar ve Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki fırtınalı sorunlarıyla ilgili olarak güçlü bir gerçekçi bakış açısını gösterdiği için, Birleşik Devletlerin ulusal güvenliği ve çıkarları, bölgedeki herhangi bir kararın arkasındaki motive edici faktörler olarak kanıtlanmıştır (Hoffman, 2015, s. 85).

3.1.Obama Doktrininin İlkeleri

Barak Obama 27 Mayıs 2010'da yani cumhurbaşkanı seçildikten 16 ay sonra ilk defa milli güvenlik stratejisini yayınlamıştır. Dış politikasının genel ilkeleri, terör ve terörizmle mücadele ve ABD'nin başka içişleri ile ilgili ve uluslararası konular değerlendirilmiştir (Haşimi, 2016, s. 65).

Başkan Obama'nın Ulusal Güvenlik Stratejisi çok kapsamlı, iyi düşünülmüş bir plandır. Önsözde, Amerika'nın gücünü, güvenliğini ve kabiliyetini artırmaya çağırmakta ve Amerika'nın dünyadaki durumlara itiraz etme hakkı olduğunu eklemektedir. Obama geleneksel olarak yerli konularda, ekonomide, eğitimde, enerjide, belli bir stratejisinin olduğunu düşünmektedir. Amerika'nın diplomatik kapasitesini güçlendirmeyi planlamaktadır. Başkan Bush gibi Obama da uluslararası toplumda iyi bir işbirliği çağrısında bulunmuştur. Müttefikleri güçlendirmek ve modernize etmek için kendilerini ilgilendiren ulusal bir güvenlik çıkarının olduğunu tekrarlamış ve Başkan Bush'un özgür devletler çağrısına insani bir unsur eklemiştir. Aynı zamanda 2006 yılı stratejisi gibi bu da Amerikan değerlerinin evrenselliğine, demokrasinin adalet ve ihracatına inanmaktadır (Tamanna, 2008, s. 125).

Bu belge 52 sayfa ve dört bölümden oluşmakta, ABD milli güvenliğini tehdit eden unsurlar üzerine odaklanmaktadır. Bu belgeye göre üç ilke; savunma, diplomasi

ve gelişme birbiri ile iç içe girmektedir. Bu belgeye göre Amerika'nın güvenliği üç ilke üzerinde yapılanmaktadır:

- Dünyanın farklı bölgelerde bulunan diplomatlar,
- Yönetimi güçlendirmek ve insanlık onurunu destekleyecek geliştirme uzmanları,
- İstihbarat ve askeri güçlere katılan diğer ülkeler ile yargı sistemini ve işbirliğini güçlendirmek için bir komplo ortaya çıkarmak (Haşimi, 2016, s. 61).

Böylece, ABD üyesi olan eski koalisyonlara bağlı kalacak ve yeni nesil tehditlere karşı savunma stratejilerini güncellemek istemektedir. Aşırıcılığa karşı mücadele, huzursuzluk, kimyasal silahların geliştirilmesine son vermek, iklim değişikliğinin durdurulması, istikrarın sağlanması için zayıf devletlere küresel yardımın devamı. Bu belgeye göre, ABD'nin milli çıkarı şu şekilde özetlenmiştir:

- Amerika ulusunun, birlik ve ortaklarının güvenliği,
- Güçlü, yenilik ve güçlenmekte olan yeni bir ekonomi,
- ABD'nin içinde ve dışında küresel değerlere karşı saygı,
- ABD öncülünde kurulan yeni bir uluslararası düzen; barış, güvenlik ve küresel tehditlere karşı işbirliği.

Obama'nın milli güvenlik stratejisinde terörle mücadelenin bir dine, özellikle İslam'a karşı bir savunma olduğunu reddederek sadece terör şebekesi ve El-Kaide ile savaş olduğu vurgulamaktadır. Terörle mücadele için üç aşamayı göstermektedir:

- Önleme Aşaması: Anlaşmazlıkları gidermek ve barışı korumak için diplomasi ve uluslararası kurumlardan yardım almak,
- Kolektif Eylem: Birleşmiş Milletler ve Güvenlik Konseyi'nin onayı ile NATO üyeleri ile birlikte Amerika değerlerini korumak için savaşmak,
- Tek Taraflı Eylem: Uluslararası kurallara uyararak gerekli olduğu zamanda Amerika çıkarlarını korumak için tek taraflı güç kullanmak.

4. ENERJİ KAYNAKLARINA OLAN STRATEJİK İLGI

Ortadoğu, ABD politikası için kritik bir ilgi alanı olmuştur ve bu ilgi devam etmektedir. Afganistan ve Pakistan da bu alana dâhil olmak üzere bu ilgi Orta Asya'ya doğru taşınmaktadır. Afganistan'la ilgili tarihsel bir mesele olan ABD politikası zamanla kökten değişmiştir. 1980'li yıllardan başlayarak Sovyet destekli Afgan hükümetine karşı politika yürütmüş, öyle ki Mücahidin hükümetinin devrilmesini amaçlayan askeri desteğe önem vermiştir. Afganistan'da Sovyet destekli hükümetin başarıyla devrilmesi ve 1990'lı yıllarda Taliban'ın Afganistan'da kontrol altına alınmasıyla sonuçlanmıştır. (Amanov, 2007, s. 17)

Son yıllarda ABD'nin Afganistan politikasına baktığımızda iki ilke öne çıkmaktadır: Terörle mücadele özellikle Taliban ve El-Kaide ile mücadele ve enerji kaynaklarında stratejik ilgi. ABD'nin siyasi ve askeri güçlerini bölgede tutmak için ikinci bir faktör ve belki de en önemli faktör El-Kaide ile mücadeleden sonra Afganistan'ın stratejik coğrafi konumu ve bölgenin zengin petrol ve doğalgaz kaynakları ile olan ilişkisi, özellikle de hem ABD hem de Batı Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere Batı'nın refahı için kritik olan Hazar Denizi'dir. Hazar Denizi havzasının petrol ve gaz rezervleri için ikinci veya üçüncü en büyük yer olduğu düşünülmektedir. Tahmini 200 milyar varil petrol tutan enerji kaynakları değerli bölgeler arasında yerini almaktadır. (Ansari K. B., 2007, s. 34).

Bu gerçeklik tek başına ABD politikasını açıklamak için yeterli sebep olmamaktadır. Çoğunuzun bildiği gibi enerji kaynakları değerinin giderek artması gelecek yıllarda ülkeler arasında rekabet konusu olma ihtimali yüksektir.

Artan dünya talebi ve üretimdeki petrol kaynaklarının azalması, kaçınılmaz olan ciddi bir çatışma anlamına geliyor. Ulus devletlerin stratejik çıkarları elbette ekonomileri için yeterli enerji kaynağına erişmek ile ilgilidir. Dolayısıyla, zengin kaynaklara sahip olan ya da bu gibi diğer devletlerarasında bitişik olan ya da bu devletlerarasında yer alan devletler, ABD, İngiltere, Rusya ve Çin gibi daha güçlü devletlerin önemli müşterileri arasında yer alır, bu devletlerin petrol ve doğal gaz için susuzlukları giderek artmaktadır. (Firdous & Firdous, 2012, s. 17).

Afganistan'ın kendi topraklarında önemli bir petrol rezervi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ülke, büyüyen Hazar Denizi petrol yataklarından güney ve batı limanlarına petrol ve gaz taşınması için coğrafi olarak önemli bir konumdadır. Bir Kanadalı analist yakın tarihli yazısında "Afganistan, petrol ve doğal gazdan zengin Ortadoğu ülkeleri ile komşudur. Afganistan'ın petrolü az olsa da, hem İran hem de Türkmenistan'a, dünyadaki ikinci ve üçüncü doğal gaz rezervlerine sahip ülkelere sınır koymaktadır." şeklinde bir yorum yapmıştır.

Haritaya bakıldığında Afganistan'ın, özellikle Türkmenistan'dan güneye kadar verimli bir boru hattı geliştirebilirse, batı ekonomilerine olan değerinin potansiyelini görülebilmektedir. Halen hem Çin hem de Rusya'nın boru hatları sırasıyla doğudan ve kuzeyden gitmektedir. Boru hattı rekabetine katılan ABD ve batı ülkeleri Afganistan üzerinden bir boru hattı inşa etmeyi ve böylece bu bölgenin enerji kaynaklarını kullanmayı arzulamaktadır. Söz konusu proje, görünüşte, TAPI boru hattının kurulmasında Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan olmak üzere dört ülkeyi kapsayan görünüşte şekillenmektedir. (Emniyet, Halka Mafkudi TAPI; Çalışma ki Omid ba Rari An Nest, 2016).

ABD ve Batı'nın enerji çıkarları ve ABD hükümet yetkilileri, bu bölgeye uzun zamandır ilgi göstermekte ve boru hattı, batıya doğru enerji kaynaklarının verimli akışı için bu ülkeleri umutlandırmaktadır. Michael Klare'nin belirttiği gibi, 1997'de ABD Dışişleri Bakanlığı raporunda bu bölgenin önemi artmıştır. Raporda kısa vadedeki politika ile ilgili olarak bu politika; Hazar enerji kaynaklarının hızla gelişmesini teşvik etmeyi ve böylece "Batı'nın enerji güvenliğini güçlendirmesini istemektedir.

Bununla birlikte, inşaatın ilerlemesi için ve en önemlisi gelecekte petrol ve doğalgaz akışının sağlanması için kritik bir koşul, istikrarlı ve kooperatif hükümetine sahip Afganistan siyasi olarak istikrarlı bir ulus devletidir. (Kalyoncu & Amanov, 2010, s. 47)

1998'de ABD Kongresi'ne verdiği demeçte, Uluslararası İlişkiler Başkan Yardımcısı Sayın John J. Maresca, bu gelişmelerin başlıca oyuncusu Unocal Corporation, standart kurumsal bakış açısının şu özetini vermiştir:

"Bugün üç konuya odaklanmak istiyorum. Birincisi, Orta Asya petrol ve gaz kaynakları için birden fazla boru hattı rotasına duyulan ihtiyaç. İkincisi, Afganistan da

dahil olmak üzere bölgedeki çatışmalara dengeli ve kalıcı bir siyasi yerleşim sağlamak, uluslararası ve bölgesel çabalar için ABD'nin desteklenmesi gereği. Üçüncüsü, ekonomik reformları teşvik etmek için yapılandırılmış yardıma ihtiyaç duyulması ve bölgede uygun yatırım iklimlerinin geliştirilmesi. [Afganistan'a özel olarak] Başta, Afganistan'da önerdiğimiz boru hattının inşasının, hükümetlerin, borç verenin ve şirketimizin güvenini kazanmış, tanınmış bir hükümet yürürlüğe girene kadar başlayamayacağını açıkça belirttik. " Açıklamanın altını çiziyorum: "Hükümetler, borç veren kuruluşlar ve firmamızın güvenini kazanmış tanınmış bir hükümet yürürlüğe girene kadar Afganistan'da önerdiğimiz boru hattının inşasına başlanamadı." Bu hükümetlerin eseri ve bu davada Clinton'dan başlayarak Bush ile devam eden ve şimdi Obama yönetimi için gündemde olan ABD hükümetidir.

Afganistan'daki uzun vadeli beklentilerimiz ve hedeflerimizle ilgili olarak, Kazakistan'daki bir diğer üst düzey devlet dışişleri yetkilisi toplantısında bu ifadeyi 2001'de yaptı: "Mutluluk çoklu boru hatlarında. Afgan çatışması sona erdiğinde Orta Asya'yı terk etmeyeceğiz. Bu bölgede uzun vadeli planlar ve menfaatlerimiz var. Bu görüşü askeri açıdan doğrulamak için, eski General Tommy Franks, Ağustos 2002'de ABD askerlerinin Afganistan'da uzun bir süre olacağını gözlemlediğinde benzer bir yorum yapmıştır (Fedorenko, 2013, s. 5).

Senatör John Kerry, Washington Post'ta şöyle diyor: "... Afganistan'da buradayız, çünkü insanlar ABD'ye karşı en büyük saldırıda burada bize saldırdılar. Pearl Harbor'tan beri buradayız; çünkü ABD'ye karşı plan yapan hala büyük insanlar var. Ve biz buradayız, çünkü bu bölgenin istikrarı ABD için kritik stratejik çıkarlar içindir. Bence çoğu insan bunu kabul ediyor... "

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2001 SONRASI ABD’NİN AFGANİSTAN’A YÖNELİK DEVLET İNŞASI, EKONOMİK, GÜVENLİK VE ENERJİ POLİTİKASI

ABD’nin Afganistan’da bulunması sadece terörle mücadele ve demokratik bir devlet kurmanın ötesindedir. ABD’nin Afganistan’a müdahalesi ve devlet inşası noktasında etkili olma amaçları Rusya, Çin, Hindistan ve Pakistan gibi bölgesel güçlerin kontrol altında tutulmasını sağlamak, Orta Asya da etki sahibi olmak, terör ve köktendincilikle mücadele etmek ve bölgesel istikrarı kendi istediğine göre sağlamaktır. Bu amaçla müdahale sonrası Afganistan’ın yeniden inşası için farklı alanlarda yardımda bulunmuştur. (Text of Bonn Agreement, tarih yok).

Birçok dış uzmanın “ulus-inşası” olarak nitelendirdiği ABD ve uluslararası kurumların ortak çabaları, görevin beklenenden daha zor olduğu kanıtlanmıştır. Yıllarca savaş döneminde yaşanan yıkımlar nedeniyle Afgan ulusunun yapıları ve yerel yönetim kurumlarının yapısı, eğitim sistemi ve sınırlı altyapıları ciddi bir şekilde hasar görmüştür.

Bu bölümde ABD’nin Afganistan’ın yeniden inşası aşamasında yardımlarını dört ana başlıkla ele alacağız: Siyasi, askeri ve güvenlik, ekonomik-ticari ve enerji sektöründe yürüttüğü politikalar. (A draft of the final communique of kabul conference, tarih yok).

Bush döneminde ABD’nin Afganistan’a yönelik politikaları şu şekilde özetlenmiştir: Öz bir yönetimin kurulması, demokratik bir Afgan devletini kurmak, ülke sınırlarını güvence altına almak, teröristlerle mücadele ve barışı sağlamak, Afganistan’ı ekonomik açıdan iyi bir noktaya getirmek ve bölgesel ticareti canlandırmak, kadın ve azınlık haklarını savunmak ve uyuşturucu üretim ve ticaretini engellemek. ABD’nin Afganistan’a yönelik öncelikleri; Afganistan’ı dünya siyasetine entegrasyonu, toprak bütünlüğü ve demokrasinin sağlanmasıdır. Cumhurbaşkanı Hamid Karzai’nin istekleri ülkesinde güvenliğin sağlanması, diplomatik ve ekonomik

açından yeniden yapılanmaya yoğunlaşmak, Afganistan ordusunun güçlenmesi ve eğitilmesi, mali destek ve yerel milislerin silahsızlandırılması (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017).

1. ABD’NİN AFGANİSTAN’IN SİYASİ YAPISININ OLUŞMASINDAKİ ETKİSİ

1.1.Ulus-Devlet İnşası

20 yıl aşkın bir savaşın ardından harap olan Afganistan, 2001 yılında Taliban rejiminin düşüşüyle ABD ve uluslararası camianın taahhüdü kapsamında yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. 1989 yılında SSCB’nin Afganistan’dan çekilişinden sonra Afganistan ile ilgilenmeyen ABD, bu kere nispeten güçlü bir merkezi hükümet inşa etmeye ve Taliban, El-Kaide ve diğer militanların Afganistan’a geri dönmelerini önlemek için Afganistan ekonomisine yardımcı olmaya çalışmıştır (Haşimi, 2016, s. 20).

11 Eylül sonrası Afganistan’ın yeniden inşası aşamasında ABD, en belirleyici aktör olmuştur. Afganistan’da siyasi düzenin yeniden kurulmasında, Afganistan milli ordu ve polislerinin güçlendirilmesi ve eğitilmesinde ve ekonomik altyapı konusunda önemli ölçüde yardımda bulunmuştur.

11Eylül sonrası ABD, Kabil’de kurulan hükümetlerin ABD yanlısı politik seçkinlerden oluşmasını istemiş çünkü ABD demokratik alan açmanın Afganistan ve bölge için barış ve istikrar sağlayabileceğine inanmıştır. ABD Dışişleri Bakanı Condoleeza Rice 2001 yılındaki konuşmasında Afganistan’da demokratik bir devlet kurulmasının ABD çıkarlarının bir parçası olduğunu ve bu amaçla Taliban’ın devrilmesini söylemiştir. Bush hükümeti Afganistan’ı yeniden inşa etmek için eski Marshall Planı’na benzeyen bir çaba ile yol göstermiştir. Bazı akademisyenlere göre, ABD’nin Afganistan’da varlığı bölgedeki stratejik derinlik sağlamak için gerekli olduğunu ifade etmektedir (Tamanna, 2008, s. 41-42).

1.2.Bon Anlaşması

2001 yılında Taliban hükümetinin kaldırılması geniş çaplı bir Afgan hükümeti ve meşru yönetim kurumları kurmasında yardım etmenin yolunu açmıştır. Taliban

sonrası geçici hükümetin kurulmasında Birleşmiş Milletler (BM), SSCB işgali sonrası rolünden dolayı güvenilir bir arabulucu olarak görülmüştür. 11 Eylül saldırılarının hemen ardından BM'nin eski arabulucusu *Lakhdar Brahimi* BMGK'nin 1378 sayılı kararında BM'nin geçici bir yönetim kurulması için merkezi bir rol oynamaları ve üye ülkeleri istikrarı sağlamaya ve yardımda bulunmak amacıyla barış güçleri göndermeye davet etmiştir. Kasım 2001'de Taliban'ın düşüşünden sonra BM, Almanya'nın Bonn şehrinde uluslararası bir konferans düzenlemiş, bu konferansta önemli Kuzey İttifakı, eski Kral Zahir Şah ve farklı etnik gruplar olmak üzere hizipler davet edilmiştir. (Andeşmand, 2005, s. 23)

Taraflar 5 Aralık 2001'de "Bon Anlaşmasını" imzalamıştır. BMGK'nin 1385 sayılı kararı 6 Aralık 2001'de onaylanmıştır. İran'ın Kuzey İttifak hiziplerinin askeri desteklediği için Rabbani ve Kuzey İttifakının üst düzey liderlerini Hamid Karzai'nin geçici yönetiminin lideri olarak atamaya ikna etmek için büyük bir İran diplomatik yardımıyla olduğu bellidir.

ABD, bu konferansta Afganistan'da iktidar paylaşımı için iç savaşta dâhil olan grupları görmek istememekteydi. Yine de farklı etnik gruplar bu konferansa katılmıştır. Bu konferansta Devlet Başkanlığı Peştun kökenli olan Hamid Karzai'ye verilmiş ve önemli bakanlıklar da Tacikler, Peştunlar ve bazı bakanlıklar da Hazaralar'a ve Özbeklere verilmiştir (Ansari K. B., 2007, s. 11)

2001'de başkan Bush döneminde imzalan Bonn Anlaşmasına göre Hamid Karzai Başkanlığı'nda kurulan geçici hükümette 11 Peştun, 8 Tacik, 5 Hazara ve 3 Özbek ve geri kalanı diğer etnik gruplardan olmak üzere 29 bakanlıktan oluşmaktadır.

Bu iktidar paylaşımından bazı Peştunlar ve Özbekler memnun kalmamıştır. Konferansa katılan taraflar Afganistan'ın toprak bütünlüğünü, ulusal egemenliğini ve Afgan halkının geleceğe kendi kaderlerini özgür bir şekilde çoğulculuk ve sosyal adalet ışığında belirleme haklarının olduğunu vurgulamıştır. Afganistan'da yeni kurulacak olan geçici hükümet ve sonradan olağanüstü büyük milli meclis toplanarak faaliyete başlayacaktır. Yeni Anayasa hazırlanacak ve Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılacaktır (Text of Bonn Agreement, tarih yok).

Bon Anlaşmasının diğer hükümleri şöyledir:

- Kabil'de güvenliği sağlamak için uluslararası bir barış gücü yetkilendirilmiş ve Kuzey İttifak Kuvvetleri başkentten çekilmek üzere yönlendirilmiştir.
- 1386 sayılı Konsey Kararı (20 Aralık 2001), Uluslararası Barış Gücü'ne (Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü, ISAF) resmi Güvenlik Konseyi'ne izin vermiştir.
- Narkotik karşıtı, suç ve terörizm konusunda uluslararası toplumla işbirliği yapma ihtiyacı duyulmuştur.
- Kalıcı bir anayasa hazırlanıncaya kadar 1964 anayasası uygulanacaktır (Bruno, 2011, s. 14).

Haziran 2002'de acil bir Loya Jirga düzenleneceği belirlenmiştir. Afganistan'ın 364 ilçesinden 1550 üye (yaklaşık 200 kadın) katılmıştır. Ardından 35 üyeli bir anayasa komisyonu kalıcı anayasayı hazırlamış ve Kasım 2003'te açıklamıştır. BM tarafından yürütülmekte olan komitelerde seçilen 502 delege tarafından 13 Aralık 2003 ve 4 Ocak tarihleri arasında "Anayasa Loya Jirgasında " tartışılmıştır. Sebghatullah Mojadeddi başkanlığındaki Loya Jirga'da ufak değişiklikler yaparak anayasayı onaylamıştır. Bu anayasaya göre seçilmiş bir Cumhurbaşkanı ve ayrı olarak seçilen bir Ulusal Meclis (parlamento) ile başkanlık sistemi kurulmuştur. Kuzey İttifakı başbakanlık sistemini savunmaktaydı ama bu rekabette başarısız olmuştur. Ancak hizip başkanlık yetkileri konusunda parlamentoya büyük yetkiler atayarak bir sınırlama getirmiştir. Üst düzey resmi adayları veto etme ve başkanın görevden alınma yetkisi parlamentoya verilmiştir. Anayasa, eski Kral Zahir Şah'ı ulusun babası olarak onurlandırmıştır. Anayasa aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı ve kent seçimleri için Haziran 2004'e kadar zaman çizelgelerini belirlemiş ve mümkünse iki seçimin aynı zamanda yapılmasını önermiştir. Sibghatullah Mojadeddi başkanlığındaki Loya Jirga anayasasındaki ufak değişiklikler onaylanarak toplantıya son verilmiştir. (Adamec, 2012).

Bonn anlaşmasına göre Afganistan'da siyasi dönüşüm için üç önemli adım öngörülmüştür: Birincisi, Karzai başkanlığında geçici hükümetin kurulması. İkincisi, altı ay için Loya Jirga'nın toplanmak için hazırlanması. Üçüncüsü, geçici hükümet kurulduktan sonra en fazla 18 ay içinde yeni anayasayı seçimlere kadar hazırlaması ve

Yüksek Mahkeme'nin ve diğer mahkemelerin kurulması. Bu aşamalarda ABD belirleyici rol oynamıştır.

1.2.2004'te Yapılan Taliban Sonrası İlk Seçim

Bonn Anlaşması ve Anayasaya zamanı belirtilen seçimi güvenlik koşullarından dolayı eşzamanlı olarak yapılamamıştır. İlk Cumhurbaşkanlığı seçimi 9 Ekim 2004'te yapılmıştır. Katılım oranı yaklaşık %80 idi. 3 Kasım 2004'te Karzai, ilk turdaki 17 aday arasından bir galibiyeti önlemek suretiyle kazanan ilan edilmiştir. Toplam oyun %55.4 unu kendine ihtisas etmiştir. Parlamento ve il meclisi seçimlerinin Nisan-Mayıs 2005 tarihinde yapılması planlanmış ancak 18 Eylül 2005 tarihine kadar ertelenmiştir. Seçmen kayıt makbuzlarını teyit etme ve ilçe sınırlarını belirleme zorluğu nedeniyle 364 ilçe meclisinin seçimleri bugüne kadar yapılamamıştır (Fidler & John, 2009).

1.3.Yeni Parlamantonun Kurulması

Ulusal Meclis (parlamento), özellikle de seçilmiş meclis, hesap verebilirliği yaratan ve çoğunlukla kendisini siyasi olarak savunan nispeten canlı bir organ olarak ortaya çıkmıştır. 2005'te yapılan ilk Meclis seçimleri için, oylama her ilde müstakil adaylar arasında gerçekleştirilmiştir. Parlamento ilk kez 18 Aralık 2005'te toplanınca, Kuzey İttifakı bloğu kendi adaylarından birisini seçmiştir. Karzai'nin cumhurbaşkanlığı seçimlerinde başlıca rakibi olan Yunus Qanooni, seçilmiştir (Wolesi Jirga, Halkın Evi). Nisan 2007'de Qanooni ve Kuzey İttifakı siyasi lideri Rabbani, muhalefet blokunu eski komünistler ve bazı kraliyet ailesi üyeleri ile birlikte "Birleşik Cephe" (UF) olarak adlandırılan ve artan parlamento güçlerini arayan ve doğrudan il valilerini seçen bir partiyi örgütlemiştir.

102 sandalyeli (Meshrano Jirga, Yaşlılar Evi) seçilen il konseyleri (ki bu koltukların üçte ikisini seçiyor) Karzai tarafından seçilmiştir. Seçim, yapısından dolayı vücut ağırlıklı olarak daha yaşlı ve tanınmış figürlerden oluşmakta ve birçoğu Karzai yanlısıdır. 23 kadına (anayasada öngörüldüğü üzere Karzai'nin 34 randevusunun yarısı artı altı kişiye) sahiptir. Vücudun lideri, yukarıda tartıştığımız gibi Karzai yanlısı olan Sibghatullah Mojadeddi ve bir sağlık uzmanı olan oğlu, bir sonraki ABD Büyükelçisi olmak için bu şekilde davrandığı söylenmektedir (For a copy of the joint campaign plan, tarih yok).

1.4.2009 Cumhurbaşkanlığı ve İl Seçimleri

2009 cumhurbaşkanlığı seçimleri ve il seçimlerinin Afganistan'ın demokratik gelişimini ilerletmesi beklenmekteydi. Bununla birlikte, Afganistan'ın BM tarafından atanan "Seçim Şikayetleri Komisyonu" (ECC) tarafından 20 Ağustos 2009'da yapılan ilk tur seçimlerde saptanan yaygın dolandırıcılık nedeniyle süreç bu sonuca yol açmamış ve ABD-Afgan ilişkilerini bulanmaya devam etmiştir. (Haşimi, 2016, s. 55)

Resmi ABD'li tutum, Karzai'nin büyük muhalefeti Dr. Abdullah Abdullah'a karşı ilk turda zafer kazanamayacağına karar veren ECC kararını kabul ettiği için süreç Afgan anayasasına uygun olarak çözülmüştür. Yine de, gölgeli seçim süreçleri, 2009 yılı sonlarında ABD'nin stratejisini yeniden değerlendirilmesinde önemli bir faktör olmuş; inandırıcı, meşru bir ortak Afgan hükümetinin ABD stratejisine merkezîyetçiliği nedeniyle Dr. Abdullah, Afganistan'daki "muhalefet lideri" olma yoluna gitmiştir. Mayıs 2010 Karzai'nin Washington'a gitmesinden bir hafta sonra ABD'yi ziyaret etmiştir. Abdullah, ziyaretinin çoğunu düşünce kuruluşları hakkında konuşarak geçirmiş ve Karzai hükümetinin yolsuzluk ve seçmen dolandırıcılık iddiasıyla ilgili eleştirilerini açıklamıştır. (Karardadi Dezaine Projei Tapi imza şud, 2017, s. 30)

1.5.18 Eylül 2010, Parlamento Seçimleri

Karzai'nin reformlar konusundaki kararlılığını tekrarlayan önemli bir sınav, 18 Eylül 2010'daki Ulusal Meclis seçimleri olmuştur. 2010 yılının Şubat ayında Karzai muhalifleri ve bazı uluslararası yetkililer, Karzai'yi beş kişilik ECM'deki üç uluslararası yuvayı ortadan kaldıran ve seçim denetim sürecini "Afganlaştırmak" için bir seçim kararı çıkardığı için şiddetle eleştirmiştir. 23 Mart 2010'da açıklanan bir uzlaşmada, Karzai, Şubat 2010 seçimler kararnamesinde iki Afganistan'daki uluslararası yetkilinin olacağını söylemiştir. Ulusal Meclisin alt meclisi 31 Mart'ta kararı reddetmek için oy kullanmış ancak üst meclis bunu reddetmek için oylamayı reddetmek suretiyle onaylamıştır. Bununla birlikte, Karzai ECC'nin uzlaşmasını uygulamıştır. 17 Nisan 2010'da, tarafsızlık için birçok fraksiyondan ("muhalefet lideri Dr. Abdullah" da dahil) övgü alan yeni bir IEC başkanı Fazel Ahmed Manawi'yi atamıştır. Adayların ve seçmenlerin kayıtları tamamlanmıştır. 2577 aday, bunların

400'ü kadın, hükümet ve bağış topluluğu, bazı grupların seçimleri ertelemek için çağrılarını önlemeye karar vermişlerdir. Adaylara karşı şiddetin temelini, kampanyanın zorluğunu ve dolandırıcılık önleme mekanizmalarının halen yetersiz olduğuna dair bir inanç bulunmaktadır (Tamanna, 2008, s. 69).

ABD'nin IEC ve ECC'ye yardım etmesini Sekreteri tarafından bir belgelendirme şartıyla yapmaktadır. 2009 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde dolandırıcılık yapan Afgan yetkililer, Eylül 2010 parlamento seçimlerinde yer almıştır.

18 Eylül'de seçim yaklaşırken, bazıları etnik farklılıkların 249 sandalyeye sahip vilayetin eyalet bazında çeşitli il seçimlerinde yeniden canlanabileceğinden endişe etmekteydiler. Bazıları, yukarıda sözü geçen Peştun muhafazakâr Sayyaf'ın bir Abdullah destekçisi olan Yunus Qanooni'yi alt düzey konut olarak değiştirmeye çalışabileceğini söylemekteydi. Peştunlar, özellikle de muhafazakâr olanlar seçimlerden iyi geçerse bu ortaya çıkabilir. Raporlar, Karzai müttetiklerini seçtikleri takdirde, Karzai'nin liderliğini ve reçetelerini takip etme eğiliminde olan parlamentodaki oranını artıracak parlamento adaylarını bulmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Obama döneminde de ABD'nin Afganistan üzerindeki belirleyici rolü devam etmiştir. Bazen seçim sonuçlarına müdahale şeklinde de olmuştur. Obama başkanlığa gelince ABD'nin Afganistan'a yönelik politikası yeniden gözden geçirilmiştir. Obama'nın Afganistan politikasında bir takım değişiklikler de olmuştur. Obama Afganistan'da askeri güçten ziyade yumuşak güç unsurlarına odaklanmıştır. Bu politika çerçevesinde Obama'ya göre Bush hükümeti Afganistan'da bir çıkmaz meydana getirmiştir. Bu çıkmazın ortadan kaldırılması için ABD, merkezi hükümetin gücünü sağlamlaştırılmalıdır. Aksi halde terör grupları tekrar ortaya çıkacaktır. (Acet & Doğan, 2017, s. 25)

Obama yönetimi bir aşamadan sonra çeşitli nedenlerle Afgan halkının Karzai hükümetine yönelik güvenini büyük oranda kaybetmesi ile farklı iktidar alternatifleri arama yoluna gitmiştir. Karzai ise, bu durumu ABD'nin Afganistan'ın içişlerine çok fazla karışması olarak görmüş ve gerekirse Taliban'ın yanında yer alabileceğine dair tehditkâr açıklamalarda bulunmuştur. Gergin ortamda 2010'da Karzai ABD'yi ziyaret etmiştir. ABD'nin Afganistan temsilcisi Karl Eikenberry, Karzai'nin ziyaretinin iki

ulusu tekrar aynı hizaya getireceğine inandığını söylemiş ve bu Washington ile Kabil hükümetlerinin tekrar yakınlaşmasını sağlamıştır (E. & Jr., 2011, s. 18)

2012 yılında yürürlüğe giren “Afganistan ve ABD Sürekli Stratejik Ortaklık Antlaşması” kapsamında da ABD’nin mali ve idari yardım, ekonomik ve sosyal gelişme, kurumsallaşma, bölgesel işbirliği ve güvenlik alanları başta olmak üzere Afganistan’ın geleceği üzerinde oynayacağı rol de belirli yasal esaslara bağlanmıştır. Bu anlaşmada ABD’nin askeri olarak çekilmesi sonrasında Afganistan-ABD ilişkilerinin geliştirilmesi için şartlar belirlenmiştir. Obama, anlaşmanın "iki bağımsız ülke arasında eşit bir ortaklığın" başlangıcına işaret ettiğini iddia etse de bu anlaşmanın koşulları açıkça ABD tarafından Kabil’deki yönetime dayatılmıştır. Söz konusu anlaşmanın Afganistan’ı ekonomik ve askeri olarak bütünüyle Washington’a bağımlı hale getirdiği ayrıca tartışılmaktadır.

Dönemin Dışişleri Bakanı, Hillary Clinton 2012’de Afganistan halkına hükümet kurulma aşamasında gereken sorumluluğun verileceğini, demokrasinin gelişmesi için ABD’nin gerekeni yapacağını ve destek sağlayacağını bildirmiştir. Böylece Afganistan’ın daha barışçıl, insan haklarını ön plana alan bir yapı kuracağını ve kadınların da bu sayede toplumda kendilerine yer bulabileceklerini ifade etmiştir. Clinton konuşmasında Karzai’nin ABD ile yakın ilişkiler kurma noktasında istekli olduğunu ve Karzai hükümeti ile ABD’nin yakın ilişkilerinden bahsetmiştir. (Afganistan Hakkında Genel Bilgi, 2017).

Afganistan’da 5 Nisan 2014’te tekrar cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Bu seçimler, ABD müdahalesi ve Taliban tehlikesi gibi zor süreçler geçiren Afganistan ve Afgan halkı için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Anayasaya göre Karzai tekrar seçimlere girememiştir. Abdullah Abdullah ve Eşref Gani Ahmadzai arasında geçen yarışta Eşref Gani Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017, s. 19-24). Eşref Gani’nin göreve gelmez 30 Eylül 2014 tarihinde ABD’nin Afganistan’a barışın, güvenliğin ve kalkınmanın tesisi için yardım edeceğini öngördüğü İkili Güvenlik Anlaşmasını (BSA) ve NATO ile Barış için Ortaklık Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması’nı (SOFA)

imzalamıştır. Bu anlaşma 2015 yılı ile birlikte Afganistan'daki ABD askeri varlığının tedrici olarak azaltılması kararlaştırılmıştır (E. & Jr., 2011, s. 24).

1.6.ABD-Karzai Arasındaki Gerginlik

Obama yönetimi politikası, 27 Mart 2009'da ve 1 Aralık 2009'da ifade edildiği gibi Afganistan yönetimini uzun vadede Afganistan'ı istikrara kavuşturma aracı olarak genişletmekte ve geliştirmektedir. İkinci Obama döneminde, yolsuzluğun azaltılması ve hizmet verilmemesi durumunda Afgan hükümeti için "boş onay yok" olacağı belirtilmiştir. Bu vurgu, Afganistan ve Pakistan'ın Bölgesel İstikrar Stratejisi başlıklı, politika önceliklerini ortaya koyan Dışişleri Bakanlığı Ocak 2010 dokümanında kapsamlı bir şekilde ifade edilmiştir. Yolsuzluk, uluslararası katılımcılar tarafından 2010'da iki uluslararası toplantıda vurgulanmıştır. (Ocak ayında Londra ve Temmuz'da Kabil'de vurgulanmıştır.) Afganistan General Petraeus'daki üst düzey komutanlar da dahil olmak üzere ABD'li yetkililer tarafından yapılmıştır. Bununla birlikte, Obama yönetiminin, kamu eleştirisinin Karzai'yi ABD'nin şüphelenmesine ve Afganistan'daki demokratik olmayan unsurlara itaat etmesine neden olması nedeniyle Karzai hakkındaki kamu eleştirilerini susturma kararı aldığı bildirilmiştir (Petraeus, 2011).

Afganistan politikasının öncelik verilmesine paralel olarak, Şubat 2009'da, Dışişleri Bakanı Clinton'a rapor veren Büyükelçi Richard Holbrooke'u "Afganistan ve Pakistan için Özel Temsilci" (SRAP) olarak atamıştır. Dışişleri Bakanlığı'ndaki ekibi, çoğunlukla, çeşitli ajanslardan ayrıntılı üyelere oluşmaktaydı. Birkaçı Afganistan ve Pakistan meselelerinde geniş deneyime sahip kişilerdir. 2004-2005 yılları arasında Afganistan'daki ABD güçlerinin komutanı olarak görev yapan Karl Eikenberry, ABD Büyükelçisidir. Başkan Obama, sivil ekibin ABD ve NATO askeri yapısı ile yakın çalışmasını beklediğini ve ABD'nin sivil-askeri "ortak kampanya planı" geliştirildiğini ve ağustos ortasında serbest bırakıldığını söylemiştir.

Karzai ile Birleşik Devletler ve uluslararası toplum arasında Holbrooke ve Eikenberry'nin Karzai ile tutarsız ilişkilerinin bulunduğu bir takas sırasında, Nisan 2010'da belirtilmiştir. Gözlemciler göre, bu yetkililerin yerine geçmeye çalıştıkları Karzai'nin algısı, Karzai'nin ABD ile ittifakını sorgulamasına ve üstteki ABD'yle olan ilişkisini desteklemesine neden olmuştur.

Afganistan'daki askeri liderler: Bir önceki üst düzey komutan General Stanley McChrystal, Rolling Stone dergisindeki bir makalede kendisi ve çalışanları tarafından Afganistan'daki ABD sivil politikalarını belirleyen kişiler hakkında kaba yorumlarda bulunulan durumlar nedeniyle Başkan Obama tarafından 23 Haziran 2010'da görevden alınmıştır. Bunun yerine CENTCOM Komutanı köklü itibarı Afganistan'ın ABD politika ekibi arasında bozulma korkuları yatıştıran David Petraeus bu göreve atanmıştır. General Petraeus, 4 Temmuz 2010'da komuta ettikten sonra Karzai ile defalarca görüşmüştür. Bazıları, Karzai ile olan gergin ilişkisi ışığında üst düzey sivil politika ekibinde daha fazla değişikliğe ihtiyaç duyulabileceğine inanmaktaydılar. (Petraeus, 2011).

7 Şubat 2010'da, Birleşik Devletler, yabancı ortakları ve Afgan hükümeti arasındaki sivil koordinasyonu geliştirmek amacıyla Afganistan'da bir NATO "Kıdemli Sivil Temsilcisi" İngiltere Büyükelçisi Mark Sedwill görevlendirilmiştir. Büyükelçi Sedwill, yalnızca ABD askeri yetkilileri ile değil, ortak ülkelerin elçilik temsilcileri ve özel bir BM Yardım Misyonu-Afganistan ile çalışmaktadır.

Afganistan'ın belirli alanlarının normalleşmesini işaretleyen önemli bir gelişmeyle, 2010 yılının başında ABD resmi olarak Herat ve Mazar-e Şerif'teki ABD konsolosluklarının açılışını gerçekleştirmiştir. Afganistan Birleşik Devletleri Büyükelçisi Sayed Tayib Jawad, 2004 yılından itibaren Ağustos 2010'da geri çağırılncaya kadar Büyükelçi olarak görev yapmıştır.

2. EKONOMİK

ABD'nin Afganistan'ı tanıması 1937'de Kabil ile Washington arasındaki ekonomik işbirliğinin başlangıcını belirten resmi bir anlaşmanın imzalanmasına yol açmıştır. Bu anlaşma vasıtasıyla Amerikan petrol şirketleri Afganistan'da petrol arama ve keşfetme faaliyetlerine başlamıştır (Emadi, 1997, s. 52).

Soğuk savaşın başlarında Afganistan'ın SSCB'nin sınırında olması ABD için stratejik olarak önemli değildir. Yine de buna rağmen Afganistan'a ekonomik yardımı devam etmiştir. Amerikalı bir şirket olan *Morrison Khundson*, Güney Afganistan'ın Helمند Vadisi'nde barajların onarımı, rezervlerin, kanalların ve enerji santrallerinin

inşası için Afganistan hükümeti ile 17 milyon dolar değerinde bir sözleşme imzalamıştır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş gittikçe Afganistan'ın ABD'nin gözünde önemini arttırmıştır (Jabeen, Mazhar, & Goraya, 2010, s. 146).

Afganistan ve ABD arasında ekonomik anlamda ilişkiler 2004 yılında kurulmuştur. Bu iki ülke arasında Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması imzalanmış, bu Anlaşma iki ülkenin uzun vadeli ortaklıklarının da bir işaretidir. ABD Afganistan'ın ticaret kapasitesinin yükselmesine ve dünya ticaretinin bir üyesi olmasına yönelik yardım etmiştir. Afganistan 2016 yılında ABD'nin desteği ile Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olmuştur. Bush döneminde başlatılan yeni ilişkiler ile ABD'nin Afganistan'a ihracatı 2004'te 150 milyon dolar iken 2016 yılında 721 milyon dolar olmuştur (Haşimi, 2016, s. 53).

Afganistan'ın dış ticaret ve yatırımları çekmek için düzenlediği ticari reformlar ve hukuksal çerçeveyi güçlendirmek ve iş dünyasını iyileştirmek için çaba harcamaya devam etmektedir. Ticaret kapasitesinin geliştirilmesi yoluyla Birleşik Devletlerle ticaret de gelişmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) uyumlu yasa ve politikaların uygulanması Afganistan'ın ticaret ortamını ve ticaret rejimini geliştirecek ve Afganistan'ın bölgesel entegrasyonuna yardımcı olacak uluslararası bir yasal çerçeve sağlayacaktır.

3. GÜVENLİK VE ASKERİ

ABD ile Afganistan'ın güvenlik ve askeri açıdan ilişkisi çok uzun değildir. ABD ile Afganistan arasında resmi ilişkilerin başlangıcından sonra Afgan yetkilileri defalarca ABD'den silah yardımı istemiş ve kabul edilmemiştir. ABD, Afganistan'a silah yardımı çekilmesinden ziyade komşu ülkeler İran ve Pakistan'a silah yardımına bulunmuştur. Bu durumdan tedirgin olan Afganistan hükümeti kendi kaygılarını ABD ile paylaşmış ama yine de cevap alamamıştır. Bu durum Afganistan'ın SSCB'ye kaymasına neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın son yıllarına kadar ABD'nin Afganistan'a yardımı sadece ekonomik yardımlarla sınırlı kalmıştır. Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesinden sonra ABD, Pakistan aracılığıyla Afgan direniş gruplarına mali ve

silah yardımına bulunmuştur. Bu yardımlar SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesine kadar devam etmiştir.

11 Eylül 2001 olayları ABD-Afganistan ilişkilerinde bir donum noktası olmuş ve ABD'nin Afganistan'a silahlı müdahalesine neden olmuştur. ABD ordusu 2001 yılından beri Afganistan'da faaliyet göstermektedir. 2001 ve 2016 yılları arasında Afganistan'da 2.247 Amerikan askeri ölmüştür. 20.000'den fazla ABD'li servis elemanı harekete geçmiştir. NATO, 2003 yılında Birleşmiş Milletlerin görevlendirdiği Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü Misyonunun (ISAF) önderliğini üstlenmiştir. ISAF, en üst düzeyde, 51 NATO ve ortak ülkelerden 130 binden fazla birlik içermektedir. ISAF güçleri, uluslararası toplum ANDSF yeteneklerini geliştirmek için çalıştırdıklarından, Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Güçleri (ANDSF) ile birlikte savaşmıştır. ABD güç seviyeleri, 2011 yılında yaklaşık 100.000 puana kadar yükselmiş ve ANDSF güçlendiği için 2014 yılına kadar azalmaya başlamıştır. (Andeşmand, 2005, s. 51).

Bu dönemde ABD, Afganistan politikalarında uluslararası toplumun desteğini almıştır. BMGK'nin Ekim 2003'te kabul ettiği 1510 sayılı karar ile merkezi hükümet yetkisinin Afganistan'ın farklı bölgelerinde yayılması için ISAF operasyonunu genişletme yetkisi vererek daha güvenli bir ortamı sağlamak için çalışmıştır. Bonn Anlaşması doğrultusunda İngiltere önderliğinde 18 ülkeden oluşan ISAF komutası NATO'ya devredilmiştir. Böylece ABD'nin etkili olmak için katlandığı maliyetler de azalmaya başlamıştır (Haşimi, 2016, s. 71).

Savaş döneminde Afganistan ordusu oldukça zayıftı ve birçok general ve ordu üyeleri başka ülkelere kaçmak zorunda kalmış ve birçoğu asker askerlik mesleğinden çekilerek sivil hayata dönmüştür. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonrasında Afganistan'da güvenliğin sağlanması için Afganistan milli ordusunun ve polis teşkilatının kurulması ve güçlendirilmesinde yardımcı olmuştur. Bonn Antlaşmasına göre, Afganistan ordusunun yeniden inşası ve eğitilmesi ABD'ye bırakılmıştır. Bu konuda 8.6 milyar dolar harcanmış ve ordu sayısının artırılması sözü de verilmiştir.

ABD, 2002 yılında ilk Afgan ordu grubunun eğitimine başlamış ve 2007'ye kadar Afgan ordusunun sayısını 70.000'e kadar artırmıştır. ABD yardımları

sonucunda 2002 yılında Afgan ordusunun sayısı 40.000 kişiye ve 2010 yılında 100.000 kişiye yükselmiştir. Ve 2013 yılında ise 240.0000 kişi olmuştur. (Haşimi, 2016, s. 68)

ISAF 31 Aralık 2014'te resmen sona ermiştir. ANDSF, ABD ve NATO'nun Afganistan'daki savaş rolünü resmen bitirip yeni bir misyona geçtiği 1 Ocak 2015'te Afganistan'daki güvenlik sorumluluğunu devralmıştır. NATO, 1 Ocak 2015'te, ANDSF'ye tavsiye ve destek sağlamaya odaklı, savaşa açık olmayan bir görev olan Kararlı Destek Misyonunu (RSM) başlatmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ne ek olarak, 38 NATO Müttefiki ve ortak ülkeler RSM'ye birlik olmaya katkıda bulunmaktadır. BSA ve Eylül 2014'te imzalanan NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi, ABD ve NATO kuvvetlerinin Afganistan'da kalması için yasal dayanak sağlamıştır (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017, s. 92).

2010'da ABD öncülüğünde NATO üyesi ülkelerin liderleri, Lizbon'da bir araya gelmiştir. Afganistan, toplantı gündeminin en önemli maddelerinden biri olmuştur. Lizbon zirvesinde Afganistan'da Taliban'la mücadelede liderliğin 2014 sonuna kadar Afgan güçlerine devredilmesi kabul edilmiştir. Lizbon'daki NATO zirvesinde NATO liderleri Afganistan'ın kendi güvenliğini kendisinin sağlamasına giden geçiş döneminin 2011 baharında başlayacağını ve devir teslim için şartlar uygun olduğu takdirde 2014 yılı sonunda tüm iller ve eyaletleri kapsayacak sorumlulukların Afgan hükümetine devredilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Afganistan'ın Taliban'a karşı verdiği mücadelede sağlanan desteğin bu tarihten sonra da devam etmesi kararlaştırılmıştır.

ABD, 2015 ve 2016 yıllarında Afganistan'da Ocak 2008'de sayıları 8.400'e düşen yaklaşık 9.800 asker bulundurmıştır. Afgan kuvvetlerinin daha etkili, profesyonel ve sürdürülebilir olmasına yardımcı olan RSM'ye katkıda bulunmanın yanı sıra ABD kuvvetleri de bozmaya ve bozulmaya devam etmektedir. El-Kaide ve Afganistan'daki İslam Devleti faaliyetleri, tek taraflı operasyonlar kadar Afgan güçleriyle ortak operasyonlar düzenlemiştir. Afganistan'ın bir daha asla terörizm için güvenli bir liman olmamasını sağlamak için İslam Devleti'ni ve El-Kaide'nin kalıntılarını ABD için bir öncelik olarak görmeye devam edeceğiz demiştir. (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017, s. 93).

Eşref Gani'nin göreve gelir gelmez 30 Eylül 2014 tarihinde ABD'nin Afganistan'a barışın, güvenliğin ve kalkınmanın tesisi için yardım edeceğini öngördüğü İkili Güvenlik Anlaşmasını (BSA) ve NATO ile Barış için Ortaklık Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması'nı (SOFA) imzalamıştır. Bu anlaşma 2015 yılı ile birlikte Afganistan'daki ABD askeri varlığının tedrici olarak azaltılması kararlaştırılmıştır (Katzman, Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy, 2017, s. 87).

4. ENERJİ

Sovyetlerin çöküşünden sonra Orta Asya enerji kaynakları bölgesel ve küresel güçlerin ilgisini çekmiş ve bu güçler bu enerji kaynaklarına erişim için çaba göstermiştir. Orta Asya bölgesinin denizlere kapalı olmasından dolayı bu enerjilerin pazarlara ulaşması için tek seçenek, boru hatlarıdır. Bu nedenle boru hatların güzergâhları ve koridor ülkelerin kontrolü önemlidir. Afganistan'ın bölge enerji kaynaklarına olan yakınlığı, koridor ülke potansiyeli, ayrıca stratejik konumu, bu ülkenin büyük güçlerin politikasında önemini artırmaktadır.

Açıkçası ABD, Orta Asya enerji sektöründe farklı amaçların peşindedir. Yıllardır hâkimiyetini sürdüren SSCB ve sorası Rusya'nın tekelliğine son vermek, Rusya toprakları harici boru hatları inşası ve böylece bölge ülkelerinin ekonomik ve siyasi bağımsızlığını güçlendirmek bunlardan bazılarıdır. Diğer yandan, İran üzerinden olası boru hattının inşasının engellemek de ABD'nin diplomasisinde yer almaktadır. Özet olarak, Afganistan üzerinden geçmesi planlanan doğalgaz boru hattı projesinde ABD iki ana çıkar peşindedir. Birincisi, Orta Asya ülkelerinin Rusya'dan geçen boru hatlarında olan bağımlılığı kaldırmak ve ikincisi İran üzerinden geçen enerji rotalarının imarını engellemektir (Siraj, 2012, s. 52).

Doğal gaz boru hattı dışında elektrik şebeleri, ekonomi işbirliği ve Orta Asya ve Güney Asya'yı birleştirme planını gerçekleştirmek isteyen ABD, farklı projeler sunmakta ve uygulamaktadır. Bunlardan en önemlisi Büyük Orta Asya (Greater Central Asia) projesi ve Yeni İpek Yolu Projesi'dir.

4.1.Büyük Orta Asya Projesinde Afganistan

Büyük Orta Asya kavramı 2005 yılında ünlü Amerikalı analist *Frederick Starr*'ın temel önermelerinde bulunan kavramdır. Starr, bölgede yeni bir vizyonun tasarımı için önemli önerilerde bulunmuştur. Bu kavram, Orta Asya'yı oldukça tanımlanmamış sınırlar ve Afganistan'ın merkezine nispeten geniş bir bölge (Sovyet sonrası beş cumhuriyet ve Afganistan'dan çok daha büyük) olarak görmektedir. Frederick Starr'ın konseptinin ana fikri, diğer Güney Asya ülkelerinin yanı sıra Afganistan'ın katılımıyla yeni bir entegrasyon birliği kurarak jeopolitik olarak Orta Asya'ya nüfuz etmektir (Saidmuradova, 2010, s. 103).

2005 yılında başlatılan Büyük Orta Asya projesi (GCA), ABD'nin bölgeyi dış politika ve güvenlik önceliği olarak gördüğünü doğrulamaktadır. Proje öncelikle değişen denge güçleri tarafından Rusya ve kısmen de yeterli stratejik ve jeopolitik tepki çağrısında bulunan Çin lehine çevrilmiştir (Tulepbergenova, 2009, s. 74).

Rusya ile Çin bölgesel güç olarak Orta Asya'da etkisini artırmaya çalışılırken diğer taraftan Hazar ve Trans-Afganistan boru hatları rafa kaldırılmıştır. Çin ve Rusya Hazar enerji kaynaklarının üretimi ve ihracatında büyük bir etkiye yönelmiştir. Bu sebeple ABD, yeni bir proje oluşturarak bölgede aktif politika izlemeye başlamıştır.

"ABD'nin daha büyük Orta Asya'daki stratejik hedefleri çoktur: ABD ile bağlantılı güvenlik altyapıları kurmak için terörizm savaşını ilerletmek gerekir. Afganistan ve komşularını radikal İslamcı gruplara ve uyuşturucu kaçakçılara karşı korumak zorundadır. Bölgenin ekonomilerini ve ilgili hükümet kurumlarını, bölgenin Orta Doğu ile Güney ve Doğu Asya arasında ekonomik ve siyasi bir köprü görevi görebileceği noktaya kadar güçlendirmek için çalışması gerekir. Kuvvetli bölgesel ticaret ve yeterli ulaşımı geliştirmek için çalışmalıdır. Müslüman nüfusa sahip diğer ülkeler için model olabilecek katılımcı politik sistemleri geliştirmelidir. Bütün bunlar bölgesel bazda en iyi ilerleme kaydedecektir." (Saidmuradova, 2010, s. 105).

Bölgenin entegrasyonu için Afganistan'ın konumu oldukça önemlidir. Yıllar boyunca Afganistan'da savaş devam ederken bölge tecrit edilmiş bir ülke haline gelmiştir. Tahminen 30 milyon nüfusu esasen tarımla uğraşmaktadır. Afganistan'daki ekonomik büyümenin başlıca nedeni, şehirden kasabaya, ilden ile Afganistan ve komşu ülkeler arasında ticaret yapmak ve Afganistan'dan yollar ve demiryolları ile bağlantılı olan uzak ülkeler arasında ticaret yapmaktır. Afganistan'ın coğrafi konumu Orta Doğu ve Orta Asya, Avrupa ve Hindistan ile kuzey Avrupa, Rusya ve Hint Okyanusu arasında önemli konuma sahiptir.

Bölgesel ticaret için Afganistan'ın önemli rol oynama imkânı bulunmaktadır. 2001'deki Amerikan hareketi, binlerce yıldır Afganistan ve diğer Orta Asyalıları zenginleştiren ticaret kanallarının yeniden açılması için ümitleri yeşertmiştir. Bölgesel ve kıtasal taşımacılığın sistematik olarak gelişmesi, Afganistan ve komşularının ekonomik çevreden daha büyük Orta Asya'nın yeni fakat aynı zamanda eski dünya ekonomik bölgelerinin merkezine geçmesini sağlayacaktır. Bölge çapında nakliye, Afganistan çiftçilerinin kurutulmuş meyvelerini almalarına ve afyon haşhaşlarına alternatif oluşturmalarını sağlayarak dünya pazarlarına üretecektir. Ülkenin çeşitli bölgelerini birbirleriyle bağlayacak, milyonlarca iş imkanı yaratacak ve büyük tarife ve vergiler şeklinde merkezi hükümete gelir kazandıracaktır. Uluslararası olarak, Afganistan, Sibiry'a'nın ve Ural'ın geniş ve ekonomik olarak mücadele eden bölgeler ve Çin'in Zengin Sincan Uygur Özerk Bölgesi için, Orta Asya'nın geri kalanı için denize açılan bir penceresi olacaktır (Starr, 2005, s. 13).

Afganistan'daki bölge çapında ticaretin genişlemesinin, büyük jeopolitik sonuçları olacaktır. Birincisi, Afganistan ve Büyük Orta Asya'da ekonomik ilerlemeyi ve toplumsal istikrarı geliştirerek, hem Çin hem de Rusya'nın önemli bir güvenlik tehdidi olarak gördüğü şeyin kaldırılmasına yardımcı olacaktır. Elde edilen yeni ticaret modellerinin Çin'in "Batı'yı (Çin'in batı bölgesi) Geliştir" programına fayda sağlayacağına ve batı Sibiry'a'da ve güney Ural'daki kalkınmaya aynı derecede fayda sağlayacağına şimdiden dikkat çekilmektedir. Bu, her iki ülke için etkin bir şekilde "güneye doğru bir pencere" açacak, ancak bir ülke fetih veya hâkim olmaktan ziyade yerel egemenliklere dayalı olacaktır. Rusya'nın devlet kontrolündeki Gazprom gibi şirketler hala bir rol oynayabilir ancak bunu tekelleri olarak değil rakip olarak yapacaktır

(Starr, 2005, s. 14). Dolayısıyla ABD'nin amacı, Orta Asya enerji sektöründe tekellik politikasını kırarak rekabete dayalı ABD ve Batı şirketlerinin pazara girmesini sağlamaktır.

ABD Dışişleri Bakanlığı Büyük Orta Asya Projesi'ni daha karşılıklı ticaretle desteklenen yeni enerji ve ulaşım koridorlarının ve altyapısının sağlam temelleri üzerine yerleştirmiştir. Orta Asya Entegrasyon Girişimi'ni ABD Ticaret ve Kalkınma Ajansı vasıtası ile destekleyerek Orta Asya ülkelerini Afganistan ile Güney Asya'ya bağlamak için yeni yollar, enerji altyapılarını imar ederek bölgesel entegrasyonu teşvik etmeye çalışmıştır (Tulepbergenova, 2009, s. 76).

Bölgesel ulaştırma ve ticaretin yeniden açılması, Afganistan'ın kalbinde büyük bir ekonomik bölge olarak daha büyük Orta Asya'yı yeniden kurmanın tek yoludur. GCAP programları, karayolu altyapısı, sınır kontrolleri ve bölge çapında işletmelerin geliştirilmesi alanlarında ABD girişimlerini koordine etmelidir. Trans Afganistan otoyol koridorları yeniden açılmalı ve bu rotalar daha büyük Orta Asya ve komşu ekonomi merkezleri içindeki ikincil piyasalara bağlanmalıdır. Ayrıca, gaz ve petrol ile hidroelektrik enerjisinin taşınmasını ele alabilirler (Starr, 2005, s. 7).

4.2.Yeni İpek Yolu Projesinde Afganistan

Orijinal İpek Yolu, günümüzdeki Orta Asya ülkeleri Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Afganistan, güneye doğru Pakistan ve Hindistan'da Çin Hanedanı'nı (MS 206- MS 220) batı yönünde genişlemesi sırasında bir ticaret ağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Orta Asya doğu ve batı pazarlarını birbirine bağlayan, muazzam zenginlikleri teşvik eden ve kültürel ve dini gelenekleri birbirine karıştıran, ilk küreselleşme dalgalarından birisinin merkez üssü idi. Çin, altın ve diğer kıymetli metaller, fildişi ve cam ürünleri alırken değerli Çin ipekleri, baharatlar, yeşim taşı ve diğer ürünler batıya doğru taşınmıştır. Yol, ilk binyıl boyunca, önce Roma ve ardından Bizans İmparatorlukları ve Çin'deki Tang Hanedanı (618-907) liderliğinde zirveye ulaşmıştır. Fakat hem Haçlı Seferleri hem de Moğolların Orta Asya'daki istilaları ticareti olumsuz etkilemiştir. 6.yüzyılda, Avrupa ile Asya ticareti, daha ucuz ve daha hızlı olan deniz ticaret yollarına büyük oranda kaymıştır (McBride, 2015).

Yeni İpek Yolu girişimi ilk olarak 2011 yılında geleneksel ticaret yollarına geri dönerek ve onlarca yıldır devam eden çatışma altındaki önemli altyapı bağlantılarını yeniden yapılandırarak Afganistan'ın bölgede daha da entegre olabilmesi için öngörülmüştür. Bugün, Afganistan ve komşuları, yeni Kuzey-Güney transitini ve ticaret yollarını, Avrasya'daki canlı Doğu-Batı bağlantılarını tamamlayan yeni alanlar yaratarak, kilit alanlarda öncü olmaktadır. Bölge, ticaretteki engelleri azaltmakta, birbirlerinin ekonomilerine yatırım yapmakta ve uluslararası kalkınmayı ve sınır ötesi projeleri desteklemektedir (U.S. Support for the New Silk Road, 2017).

Afganistan'da çoklu geçişler devam ederken, Birleşik Devletler ve müttefikleri, ticarete geçiş sürecini destekleyerek ve Afganistan'ı Orta Asya, Pakistan, Hindistan ve ötesine bağlayan yeni pazarlara açılmasına destek vererek bölgedeki barış ve istikrarı artırabilir. Bölgedeki ülkeler, birlikte çalışarak izole edilmekten daha ekonomik bir şekilde kazanmak zorunda olduklarını bilmektedirler. Dünyanın en az ekonomik olarak entegre olduğu bir bölgede bağlantıyı teşvik etmek zor ancak zorunluluklar dönüşüm yaratabilir. Bu nedenle, ABD, Orta ve Güney Asya'yı dört ana alanda birbirine bağlayan Yeni İpek Yolu girişimini desteklemektedir: Bölgesel enerji piyasaları, ticaret ve ulaşım, gümrük ve sınır operasyonları, halklar arası ticaretin güçlenmesi.

Yeni İpek Yolu projeleri bölgesel işbirliğinin temelini oluşturmada önemli bir araçtır. Siyasi esneklik yaratmak, ekonomik büyümenin iyileştirilmesi, ticaretin çeşitlendirilmesi, ulaşım, madencilik ve enerji sektöründe yatırım yapmayı kolaylaştıracaktır. ABD İpek Yolu Stratejisi, ticaretin serbestleştirilmesini ilerletmeyi, ekonomik işbirliğini geliştirmeyi, ticaret hacminin artırılmasını ve Güney ile Orta Asya arasında insanlar arası bağlantılar kurmayı amaçlamaktadır (Fedorenko, 2013, s. 3-4).

1,6 milyardan fazla nüfusa sahip olan Güney Asya ekonomileri hızla büyümekte ve Güney Asya'nın ucuz, verimli ve güvenilir enerji talebi de artmaktadır. Aynı zamanda, Orta Asya petrol, gaz ve hidroelektrik gibi geniş enerji kaynaklarının bir deposudur. Bu kaynakların bir kısmını Orta Asya'dan Güney Asya'ya, Afganistan üzerinden yönlendirmek, bölgenin enerji tedarikçileri ve enerji kullanıcıları için

kazan-kazan olacaktır. Bu proje kapsamında ABD şunları sağlamıştır: CASA-1000 bölgesel elektrik şebekesine destek vermiş, Mart 2014 yılındaki Dünya Bankası'nın 526 milyon dolar taahhüdünü sağlamış ve CASA Sekreterliği için destek olmak üzere 15 milyon dolar pay almıştır. Enerji nakil hatları, hidroelektrik santralleri ve Afganistan'daki 2010 yılından bu yana yapılacak birleşik reformları desteklemek için 1,7 milyar dolardan fazla yardım etmiş, Pakistan elektrik şebekesine 1.000 megavat ekleyerek 16 milyondan fazla insana enerji sağlamıştır (U.S. Support for the New Silk Road, 2017).

ABD'nin 2010 yılından bu yana Afganistan'daki enerji projelerine yönelttiği 1,7 milyar dolara ek olarak, Dışişleri Bakanlığı yaklaşık 1.800 millik karayolu inşa etmek için 2 milyar doları geçirmiştir. Bu, ABD'nin Afgan güvenlik güçleri için harcamış olduğu 62 milyar doların küçük bir bölümüdür.

2011'de USAID, Orta Asya ülkeleri arasında "Bölgesel İşbirliği Çerçevesi" olan Almatı Mutabakatı'nın oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Projeleri, ticaret engellerini azaltmış, ihracat kapasitesini geliştirmiş ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) Afganistan'a katılımını desteklemiştir (Zimmerman, 2015, s. 11-12)

Bu girişimler, Tacikistan ve Kırgızistan'ın Afganistan ve Pakistan'daki tüketicilere hidro enerji elektriği iletilmesini sağlayacak olan Afganistan, Tacikistan ve Kazakistan, CASA-1000 elektrik hattı arasındaki Sınır Ötesi Taşımacılık Anlaşması (CBTA) ve Transit-Ticaret Anlaşması ve Afganistan'ın malları gümrüksüz olarak Pakistan'a ihraç etmesine izin vermektir. ABD, CASA-1000 projesine 15 milyon dolar harcayacaktı ancak rolünü Çin'in Orta Asya'daki on milyarlarca doğrudan yatırımının aksine, büyük oranda bu çabaları diplomatik bir şekilde kolaylaştırmaktır (McBride, 2015).

4.3.Koridor Ülke Olarak Afganistan

Afganistan dünyanın en stratejik yerlerinden biri olsa da bu durum ülkenin yararına olmaktan ziyade büyük zararlara neden olmuştur. Bu nedenle 19. ve 20.yüzyıllarda büyük güçlerin rekabet odağı olmuştur. 20. yüzyılın sonunda ve 21.

yüzyılda Orta Asya enerji kaynaklarının önemi artınca Afganistan'ın koridor ülke olma potansiyeli ortaya çıkmıştır. Afganistan hükümeti bu potansiyeli ülkenin ekonomisinin güçlenmesi, istikrarın sağlanması ve bölgesel işbirliğin güçlenmesi için bir fırsat olarak görmektedir.

Afganistan hükümeti son 10 yılda önemli projelere destek olmakta ve Orta ve Güney Asya arasında enerji dönüşümünde merkez nokta olma konusunda ciddi bir şekilde çalışmaktadır (Mudabber, 2017). Bu projelerin en önemlisi beş bölgesel demiryolu koridoru, CASA-1000 elektrik şebekesi, enerji nakil projesi (TUTAP) ve TAPI doğalgaz boru hattıdır. Tüm bu girişimler gelecekte önemli ölçüde ekonomik kaymalara neden olacaktır (Aftab, 2017).

Bu projelerin gerçekleşmesi ile ABD iki ana hedefine ulaşmış olacaktır. Birincisi; Orta Asya devletlerinin Rus boru hattı sistemi üzerindeki bağımlılığını azaltmak, ikincisi ise Orta Asya enerji ticareti için olası İran boru hattı rotasını önlemek (Siraj, 2012, s. 56).

4.4.Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan (TAPI) Doğalgaz Boru Hattı

Türkmenistan'ın Devletabat gaz sahasından Güney Asya piyasasına doğalgaz ihracat etmek için tasarlanan proje ilk olarak Trans Afgan boru hattı olarak 1995 yılında tasarlanmıştır (İmran Khan, 2005).

Bu projenin tasarımı ilk defa 1995 yılının Mart ayında Pakistan ve Türkmenistan arasında Türkmenistan'dan Pakistan'a bir gaz boru hattı inşası için mutabakat anlaşması ile oluşturulmuştur. Ekim 1995 tarihinde ise Türkmenistan Cumhurbaşkanı, ABD'nin Unocal ve Arabistan'ın Delta Petrol şirketleri ile Türkmenistan'dan Pakistan'a boru hattı inşası ile ilgili yine bir anlaşma imzalanmıştır (Ansari K. , 2007, s. 100).

Bu proje ABD tarafından tasarlanmış ve finansmanı Asya Kalkınma Bankası (AKB) başlarda Unocal, Orta Asya gaz boru hattı firması, Türkmenistan Hükümeti ve Arjantinli Bidas şirketi bu konsorsiyumdan hisse almıştır ama daha sonra Afganistan'da terörist grupların güçlenmesinden dolayı Unocal bu projeden geri çekilmiştir. ABD Taliban'a karşı hava saldırılı düzenledikten sonra Unocal

çalışmalarını durdurmuş ve daha sonra kendi hissesini geri çekmiştir. Rusya'nın Gazprom şirketi de 1998 yılında proje de olan %10'luk payını bırakmıştır (Siraj, 2012, s. 30-31).

Afganistan'da Taliban rejiminin yıkılmasından sonra, bu proje yine bir süre dikkate alınmamış ama 2010 yılında Hindistan'ın katılımı ile Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistanın arasında TAPI boru hattının inşası ile ilgili görüşmeler başlamıştır.

TAPI doğalgaz boru hattı bölge ülkeleri, özellikle Afganistan için önemli bir projedir. Bu projenin maliyetinin 9 milyar dolar olduğu tahmin edilmekte ve AKB tarafından finanse edilmektedir. Bu projenin amaçları; bölgesel altyapı ve kurumların dengeli bir şekilde geliştirilmesi yoluyla enerji güvenliğinin sağlanması, pazarların daha güçlü entegrasyonu ve gelişmiş enerji ticareti yoluyla ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Projenin bitirilmesinde Türkmenistan'dan Afganistan üzerinden 30 yıl içinde 33 milyar metreküp doğalgazı Pakistan ve Hindistan'a aktarılması beklenmektedir. Aşgabat'taki projenin 22. Yönlendirme Komitesi toplantısında, dört ülke devletine ait Türkmen Gaz'ın çok uluslu konsorsiyuma çoğunlukla yatırım yapması konusunda karar almış ve dört ülkenin temsilcileri ve paydaşları, birincil bütçe tahsisi konusunda 200 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamışlardır. Bütçe boru hattının teknik, sosyal ve çevresel araştırmaları, projenin mali ve işe alım konularının yönetilmesi üzerinde harcanacaktır. Bu arada, TAPI Limited işbirliğiyle Afgan hükümeti, 2016 yılında Afganistan'da bu projenin başlaması için özel güvenlik programlarını başlatmıştır (Mudabber, 2017). Bu proje Afganistan için 100-600 milyon dolar arası gelir sağlayacaktır (İmran Khan, 2005).

TAPI'nın ilk tasarımı 1990'ların başında Arjantin şirketi Bridas tarafından ortaya koyulmuştur. Sonra Amerikalı bir şirket Unocal rekabeti kazanarak Bridası devre dışı bırakmıştır. Taliban döneminde bu projenin gerçekleşmesi ile ilgili söylentiler olmuş ama gerçekleşmemiştir. 11 Eylül 2001 olaylarından sonra 2010'a kadar TAPI projesi rafa kaldırılmıştır (Siraj, 2012, s. 32). Aynı yılda Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan yetkililer tarafından TAPI anlaşması imzalanmıştır. 2014 yılında projenin inşasına başlanması ve 2017 yılında bitirilmesi öngürülmesine rağmen projenin inşasına 2016 yılında başlanmıştır. 2019 yılında projenin

tamamlanması beklenmektedir (TAPI Yaki az Buzurgtarin Projehai Sud Awar Barayi Çahar Kişwar Ast, 2017).

TAPI projesi yıllık 33 milyar metreküp doğalgazı Orta Asya'dan Güney Asya'ya aktarabilir, 1814 km uzunluğu ile 147 km'si Türkmenistan toprağında, 735 km Afganistan'ın Herat, Ferah, Helmand ve Kandahar'ında ve 800 km Pakistan'da yer alarak Hindistan'ın Fazilika kentine ulaşacaktır (Karardadi Dezaine Projei Tapi imza şud, 2017).

Afganistan yıllık milyonlarca dolar transit hakkı alacak ve 12 bin kişiye iş fırsatı sağlanacaktır. Afganistan'ın enerji şirketleri de bu konsorsiyumdan pay alacaktır. 30 yıllık bu projede Afgansitan'ın payı ilk 10 yılda yıllık 500 milyon metreküp, ikincisi 10 yılda 1 milyar metreküp ve üçüncüsü 10 yılda ise 1,5 milyar metreküp doğalgaz olacaktır (Şifayee, 2017).

Bu projeye engel olmak için bazı ülkeler zorluk çıkarmaktadır. Afganistan'ın ikinci Cumhurbaşkanı yardımcısı Sarwar Daniş'e göre bazı ülkeler TAPI'nın gerçekleşmesini engelleyerek Barış Boru Hattı Poroje'nin inşası için çaba göstermektedir. İran'dan Pakistan ve Hindistan'a geçmesi planlanan doğalgaz boru hattı Barış Boru Hattı olarak adlandırılmıştır. Bu proje ABD'nin İran'a olan yaptırımlarından dolayı durdurulmuştur (Gircistani, 2016).

Orta Asya ile Güney Asya'yı birleştiren projeleri Afganistan için yollar, demiryolları, boru hattı ve elektrik iletim hatları imar edilecek hem de yeni bir gelir kaynağı olacaktır. Bu projeler Afganistan gibi fakir bir ülke için hayati önem taşımaktadır. Projeler gerçekleştiğinde Avrasya'daki tüm ülkeler, özellikle Orta Asya ve Afganistan'daki GSYİH'ye ciddi oranda fayda sağlayacaktır. BM'nin raporuna göre bölgesel ticaretin ve enerji nakil pazarının inşasından sonraki 10 yıl içinde Orta Asya ve Afganistan'ın GSYİH'ını %50 oranında artıracığı tahmin edilmektedir. Afganistan için yıllık GSYİH büyümesinin %8,8'den %12,7'ye yükseltecek ve ekonomide 771.000 tam zamanlı iş imkânı oluşturacaktır (Mudabber, 2017).

4.5.Orta Asya Güney Asya(CASA-1000) Elektrik Şebekesi

Central Asia South Asia(CASA-1000) elektrik şebekesi mevcut yaz elektrik fazlalıklarını Tacikistan ve Kırgızistan'dan Pakistan ve Afganistan'a verecektir. Bu projenin maliyeti 953 milyon dolar tahmin edilmiş ve ana finansmanı Dünya Bankası(WB), İslam Kalkınma Bankası (IDB), Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve Birleşik Devletler Yardımları (USAID) tarafından sağlanmaktadır. Bu projenin 30 yıllık süresi vardır. Bu zamanda Tacikistan ve Kırgızistan'dan Afganistan'a 300MW ve Pakistan'a 1.000MW güç ulaştıracaktır (İbtihac, 2017). Ama son haberlere göre Afganistan'ın 300MW payından vazgeçtiği ve 13000MW elektriğin Pakistan'a verileceği söylenmiştir. Bunun nedeni Afganistan'ın yurtiçi elektrik üretimi projelerinin başlanmasıdır (Mudabber, 2017).

4.6.Türkmenistan-Özbekistan-Tacikistan-Afganistan-Pakistan(TUTAP)

Elektrik Şebekesi

Bu proje en önemli bölgesel elektrik nakil hatlarından biridir. Bu proje vasıtası ile Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'dan elektrik enerjisini Afganistan'a aktararak Pakistan'a erişimi sağlanacaktır. Bu projeye daha sonra başka ülkelerin katılacağı öngörülmektedir. Bu proje Asya Kalkınma Bankası tarafından finans edilmektedir (SCIS Presents, 2017).

4.7.Afganistan Üzerinden Geçmesi Planlan Projelerin Önündeki Engeller

Bölgeler arası projelerin özellikle enerji projelerin gerçekleşmesini siyasi, ekonomik ve güvenlik faktörleri engellemektedir. Çünkü bu projeler küresel ve bölgesel güçlerin politikasını önemli ölçüde etkileyecektir.

Orta Asya ile Güney Asya'yı Afganistan üzerinden birleştirilmesi planlanan projelerde özellikle TAPI projesi için bu faktörler rol oynamaktadır. Türkmenistan'ın sınırlı olan doğalgaz kaynakları, Rusya'nın karşı çıkması, Türkmenistan'ın Çin ile olan işbirliği, Türkmenistan'da muhtemel istikrarsızlık, Afganistan'daki güvenlik sorunu en önemli engellerdendir. BP'nin verilerine göre Türkmenistan'ın doğalgaz kaynakları 94 trilyon metreküpün üzerinde olsa bile uzmanlara göre Orta Asya ülkeleri özellikle Türkmenistan dış yatırımcıları kendine cezbetmek için propaganda

yapmaktadır. Ayrıca bu veriler AB, Hindistan ve Çin gibi güçlerin enerji talebini uzun dönemde karşılanacak miktarda değildir (Tahiri, 2017).

Diğer taraftan Rusya, Türkmenistan'ın doğalgazını kendi kontrolüne tutmak için TAPI boru hattının yapılmasına karşı çıkmaktadır. Şimdilik Türkmenistan önemli ölçüde Gazprom'un kontrolünde olan boru hatları ile Ukrayna'ya ihraç etmektedir. Bu gazlar Orta Asya Merkezi boru hattı vasıtası ile Özbekistan ve Kazakistan üzerinden Rusya'ya gönderilmektedir. Bu nedenle Rusya, Rusya'yı bypass eden tüm boru hatlara karşı çıkmaktadır. Ayrıca Rusya, TAPI boru hattını engellemek için İran ile Pakistan arasında yapılması planlanan Barış Boru Hattı Projesi'ni desteklemektedir. Barış boru hattı ile bir yandan İran doğalgazı ile Güney ve Batı Asya'yı enerji talebi karşılanacaktır ve diğer yandan AB pazarına tekelliğini koruyacaktır (Tahiri, 2017).

Çin'in Türkmenistan ile birçok doğalgaz anlaşmaları bulunmaktadır. Bu ülke 2009 yılında Türkmenistan'dan doğalgaz ithalatına başlamış ve yapılan boru hatların kapasitesinin artırılması ile ithal edilen gazın miktarının artırılması beklenmektedir. 2007 yılında 30 yıllık bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Çin, her yıl Türkmenistan'dan 31,2 milyar metreküp doğalgaz satın almaktadır. Türkmenistan gaz kaynaklarına erişimi olan tek uluslararası enerji firmasından CNPC'35 yıllık bir anlaşma ile Ama Derya'nın yakınında olan Bahtiyarlık projesinde çalışmaktadır. Bu proje 2009 yılında 5,154 milyar metreküp gaz üretimi ile başlamıştır. Bundan ziyade Türkmenistan'ın Çin ile birçok doğalgaz satış anlaşmaları bulunmaktadır (Vaid & Kar, 2016, s. 1-4)

Türkmenistan'da ulus-devletin kuruluşundan bu yana çok zaman geçmemiş, ülkenin yönetim şekli ve devletin işlemlerine bakacak olursak halkın hoşnutsuzluğu görünmektedir. Bu nedenle TAPI'nın geleceği ile ilgili Hindistan'ın endişesi Türkmenistan'da istikrarsızlığı ve rejime karşı çıkma olasılığıdır (Tahiri, 2017)

Afganistan'daki güvenlik sorunu TAPI'nin gerçekleşmesindeki önemli engellerden biridir. TAPI projesi 1996'dan bu yana gündeme gelmiş ve Afganistan'daki güvenlik sorunundan dolayı gecikmiştir. Terörist grupların milli tesislere, okullara, kamu yönetim kuruluşlarındaki saldırıları TAPI'nin güvenliği için kaygı yaratmaktadır (Emniyet, Halka Mafkudi TAPI; Çalışi ki Omid ba Rari An Nest, 2016).

SONUÇ

Afganistan'ın stratejik bir bölge olarak geçmiş tarihine baktığımızda tarihin farklı dönemlerinde istilalara maruz kaldığı görünmektedir. Bu ülkenin çatışma tarihine her yüzyılda yeni bir savaş ve çatışmaya şahit olmuştur. Bugün Afganistan olarak adı geçen ülke 19. Ve 20. Yy da Britanya ve Rus imparatorluğu arasındaki rekabetin merkezi olmuştur.

Afganistan, Soğuk Savaş döneminde bir kez daha dönemin büyük güçlerinin dikkatini çekmiş ve sonuçta SSCB tarafından işgal edilmiştir. Bu olay Afganistan'a oldukça hasar vermiş ve bütün altyapılarının ciddi bir şekilde etkilemiştir. İşgalden sonraki dönem işgal döneminden daha acı verici bir dönem olmuş ve ülke iç savaşa kapılmıştır.

21.yüzyılda terörle mücadele ve bölgenin yeraltı zengin kaynakları, Orta Asya zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına yakınlığı için küresel güçlerin dikkatini çekmektedir. Bu bağlamda Afganistan'ın Orta Asya ile Güney Asya ve Güney Doğu Asya'nın arasında yer aldığı, bu ülkenin önemini artırmaktadır.

11Eylül 2001 olayları ardından ABD'nin müdahalesi Afganistan için yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönemde AB-Afganistan ilişkileri eskisinde daha farklıdır. ABD-Afganistan ilişkilerine baktığımızda, iki ülke arasında ilişkiler 19.yyılda bir takım Amerikalının Afganistan'a seyahat etmeleri ile başlamıştır. Birinci Dünya Savaşından Sonra Afganistan'ın Britanya'dan özgürlüğü alınmasının ardından, kral Amanullah Han ABD ile dostça ilişkiler kurmak için bir takım elçiyi ABD'ye göndermiş ve bu grup dönemin dışişleri bakanı E. Hughes ile görüşmüşler ama Afganistan'ın çabaları başarısızla sonuçlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD dış politikasında bir tecrit politikası görünmektedir. Bu dönemde ABD politikacıları yerel ekonomik kalkınma üzerinde odaklanmaktadır. Bu nedenle Afganistan dahil olmak üzere diğer ülkelerin politikalarında karışmamaktaydı. ABD, Ortadoğu ve Güney Asya ülkeleriyle politik veya askeri açıdan hiçbir ilişkisi yoktu. Afganistan'ın karaya oturmuş ve uzak bir ülke, jeopolitik, ekonomik veya kültürel açıdan önemli saymıyordu.

ABD, Afganistan'ı tehlikeli, güvenilemez, barbar ve demokrasi uygulamayan bir ülke olarak algıladı. Afganistan'ı kendi çıkarları ve kültürel değerleri ile alakalı olmayan bir kültür olarak görüyordu. Bu nedenle Afganistan, ABD çıkarları için önemi düşük olan bir ülke olarak kaldı. Kabil, 1940'ların sonunda Washington'dan sınırlı ekonomik yardım alabildi ama hiçbir zaman Pakistan'ın edinebileceği kadar askeri ve ekonomik yardımı kendine çekememiştir.

İkinci Dünya Savaşından sonra özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD; İran ve Pakistan için ekonomik ve silah yardımı yaptığında Afganistan bu durumdan mutsuz olduğunu ve bu yardımlar bölge ülkeleri arasında güç dengesizliği yaratabileceğini ABD yetkilileri ile paylaşmış ama hiçbir sonuç alamamıştır. Bu durum Afganistan'ın Moskova'ya yakınlaşmasına sebep olmuş ve ABD bu kaymayı hiç önemsememiştir. Aralık 1979'da Afganistan'ın SSCB tarafından işgal edilmesi ardından ABD harekete geçmiş ve SSCB'nin Afganistan üzerinden Hint yarım adalarında ulaşmak istediğini fark etmiştir. Bu nedenle ABD, Afganistan'ın işlerine karışmaya başlamış ve Afgan direniş gruplarına mali ve silah fonları sağlamıştır.

ABD'nin Afgan mücahitlerine sağladığı maddi ve silah yardımı Afgan direniş gruplarının güçlenmesine neden olmuş ve sonuçta SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesine zorlamıştır.

SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra ülke iç savaşa kapıldı ve ABD'nin direniş gruplarına yaptığı silah yardımları Afganistan için ciddi sorunlar yarattı. Bunun nedeni, ABD'nin mücahit gruplarına doğrudan yardımı ve daha sonra bu grupların kontrol edemediği veya kontrol etmek istemediğidir. SSCB'nin çekilişi, Afganistan halkı için herhangi bir barış, istikrar veya bir hükümetin kurulması için yardımcı olmadı, bunun aksine ülke de bir iç savaş başladı.

11 Eylül olayları ardından ABD'nin Afganistan'a müdahalesinden sonra, ABD önceki hatalarının tekrar etmemek için farklı bir politika uygulamış ve Afganistan için Ulus-devletin inşası, demokrasinin sağlanması, terörle mücadele konularında yardımcı olmuştur. 2001 yılında ABD'nin ana amacı terörün kökünü kazmak olmuştur. Sonraki yıllarda Afganistan'da kalıcı bir şekilde güvenliğin sağlanması ve bir kez daha Afganistan'ın terör grupları için güvenli bir yer olmaması için farklı politikalar

çizmiştir. Bu konuda 2001'deki Bonn Anlaşmasında, ABD Afgan Ordusunun eğitilmesi ve desteklenmesini taahhüt etmiştir.

Bush Döneminde, ABD'nin Afganistan politikası; savaş ile terörle mücadele etmek olmuştur. Bu politika önemli bir ölçüde başarı da olmuştur. ABD'nin Irak müdahalesi ve Afganistan'ın ikinci plana geçtiği, terör grupları özellikle Taliban grubunun yeniden canlanmasına neden oldu ve bir kez daha Afgan hükümeti ve uluslararası güçlere karşı saldırımları güçlendi. Daha sonra Başkan Bush farklı stratejiler yürüterek Afganistan'a yardıma bulunmuş ve ABD-Afganistan ilişkileri için de bir samimi dönem olmuştur.

Başkan Obama döneminde, ABD'nin Afganistan politikası sadece terörle savaş olmaktan ziyade, bölgesel işbirliğin güçlenmesi ve bu strateji ile bölge ülkeleri arasında ekonomik, ticaret ve terörle mücadele konularında işbirliği kurulmasına çaba göstermiştir.

ABD'nin tarihine en uzun savaş olarak kaydedilen Afganistan savaşı hala devam etmektedir. Başkan Trump'ın iktidara gelmesi ile ABD'nin üçüncü cumhurbaşkanı Afganistan sorunu ile ilgilenmektedir. Bugüne kadar Pentagon'un üst düzeyi generallerin ifadeleri ile ABD Afganistan savaşında başarılı olmamıştır. Bu konuda Başkan Trump Afganistan için yeni bir strateji değerlendirmektedir. Başkan Trump'ın ifadelerine göre ABD'nin Afganistan için yeni stratejisi eskisinden daha farklı olacaktır. Bu bağlamda Afganistan savaşı özel bir güvenlik kurumu olan "Black Water"e devredileceği söz konusudur. Bu durum ile ilgili ABD ve Afganistan'da ciddi bir eleştirilerin olmasına rağmen bu strateji başkan Trump tarafından değerlendirilmeye alınması söylenmektedir.

Sonuç olarak, ABD'nin Afganistan'a varlığı devam etmektedir ve bu varlığın nedeni ülkenin stratejik önemi, büyük güçlere olan yakınlığı, Orta Asya enerji kaynaklarına erişim yolu bulunmasıdır. Bu nedenle ABD, birçok askeri ve mali kayıplara rağmen Afganistan sorunu ile ilgilenmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. *A draft of the final communique of kabul conference.* (tarih yok).
new.yahoo.com:
http://news.yahoo.com/s/ap/20100720.ap_on_re_as/as_afghanistan/print
adresinden alındı
2. Acet, G., & Doğan, F. (2017). 11Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 59-76.
3. Adamec, L. w. (2012). *Historical Dictionary of Afghanistan*. Toronto: Scarecrow Yayınları.
4. *Afganistan.* (2017, Mart 10). Ülkeler Rehberi:
<http://www.ulkeler.net/afganistan.htm> adresinden alındı
5. *Afganistan Hakkında Genel Bilgi.* (2017, Nisan 1). Afganistan Büyükelçiliği Ankara:
<http://www.afghanembassy.org.tr/tr/contact/info/afghanistannn>
adresinden alındı
6. Aftab, M. (2017, 4 15). *Central-Asia-South Asia energy, trade corridor gets Started.* Khaleejtimes: <http://www.khaleejtimes.com/business/energy/central-asia-south-asia-energy-trade-corridor-gets-started> adresinden alındı
7. Ahmadi, H. (2008). *Tahavilati Mantikayi Afghanistan*. Tehran: Kitabhane Yayınları.
8. Amanov, S. (2007). *ABD'nin Orta Asya Politikaları*. Istanbul: Gökkube Yayınları.
9. Andeşmand, M. A. (2005). *Amrika dar Afghanistan(Afganistan'da Amerika)*. kabul: Maywand yayıncılık.
10. Ansari, K. (2007). *Afganistan Dar Ateşi Neft*. Kabil: Mayvand Yayınları.
11. Ansari, K. B. (2007). *Afganistan Dar Ateşi Neft*. Kabil: Mayvand Yayınları.
12. Anwar, R. (1988). *The Tragedy of Afghanistan: A First hand Account*. London: Verso Yayınları.

13. Bajoria, J. (2010, Ekim 28). Foreign Policy and the 2110 Midterms: War in Afghanistan. <http://www.cfr.org/afghanistan/foreign-policy-2010-midterms-war-afghanistan/p23259> adresinden alındı
14. Balui, H. (2001). Mutaliayi Tatbiki Siyaseti Harici Amrika Dar Afghanistan. *Fasilnameyi Asyayi Merkezi ve Kafkas*, 33, 59-90.
15. Blanche, E. (2008). Pipeline politics: Washington seems determined to wreck Iran’s plan to build gas link to India and Pakistan. *Middle East*, 22-25.
16. Boucher, R. (2006, 4 26). *U.S. Department of State Arschive*. U.S. Department Of State: <https://2001-2009.state.gov/p/sca/rls/rm/2006/65292.htm> adresinden alındı
17. Bruno, G. (2011). U.S. War in Afghanistan: Interactive Timeline. <http://www.cfr.org/afghanistan/us-war-afghanistan/p20018> adresinden alındı
18. *Bureau of South and Central Asia* . (tarih yok). U.S. Department of State: <https://www.state.gov/p/sca/ci/af/newsilkroad/index.htm> adresinden alındı
19. *Bureau Of South And Central Asian Affairs*. (2016, 2 8). U.S. Department of State: <https://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5487.htm> adresinden alındı
20. Bush, G. (2002). The National Security Strategy of the United States of America. *United States Government*.
21. Bush, G. (2003). The National Security Strategy of the United States. *United States Government*.
22. Dahşiyar, H. (2003). *New Muhafazakaran ve Siyaseti Harici Amrika*. Tehran: Serayi Yayınları.
23. Dobbins, J. (2009). Our Man in Kabul. Foreign Affairs. *Council on Foreign Relations*.
24. Dupree, L. (1980). *Afghanistan*. New Jersey: Princeton Üniversitesi Yayınları.
25. E., M., & Jr., S. (2011). *Applying Realism Theory in Afganistan*. Norfolk: JFSC-NDU yayınları.

26. Emadi, H. (1997). *State, Revolution and Super Powers in Afghanistan*. Karachi: Royal Book Company.
27. *Emniyet, Halka Mafkudi TAPİ; Çalişı ki Omidi ba Rari An Nest*. (2016, 12 7). Farsnews: <http://af.farsnews.com/world/news/13941001000349> adresinden alındı
28. Fedorenko, V. (2013). *The New Silk Road Initiatives in Central Asia*. August: Rethin Paper.
29. Fidler, S., & john, W. (2009). U.S. Allies Await Afghan Review. *Wall Street Journal*, Ekim.
30. Firdous, T., & Firdous, A. (2012). India and Central Asia Contours of Emerging Relations. *International Journal of Central Asian Studies*, 16, 75-92.
31. *For a copy of the joint campaign plan*. (tarih yok). <http://info.publicintelligence.net/0908eikenberryandmccrystal.pdf>. adresinden alındı
32. Foust, J. (2011). Actually, Karzai is right about PRTs. *Foreign Policy Magazine*.
33. Gircistani, T. (2016, 1 2). *Agazi Amali Projeyi Tapı ve Naqşı An dar İqtisadi Milli*. Second Vice President of The İslamic Republic Of Afghanistan: <http://www.vpo.gov.af/didgah/item/1084-2015-12-12-09-06-38> adresinden alındı
34. Gubar, M. (1967). *Afganistan Der Mesir-i Tarih (Afganistan Tarih Serinde)*. Kabil: Devlet Matbaası Yayınları.
35. Hammond, T. (1984). *Red Flag Over Afghanistan: The Communist Coup, the Soviet Invasion and the Consequences*. Colo: Westview yayınları.
36. Haşimi, M. (2016). *Siyast e Kharici Amrika dar Afghansitan Pasa Taliban(Taliban Sonrası Amerika'nın Afganistan'a yönelik Dış Politikası)*. Kabul: Said Yanıncılık.

37. Hoffman, T. (2015). Realism in Action: Obama's Foreign Policy in Afghanistan. *Political Analysis*, 78-95.
38. Hommond, T. (1984). *Red Flag Over Afghanistan: The Communist Coup, the Soviet Invasion and the Consequences*. Colo: Westview Yayınları.
39. İbtihac. (2017, 4 17). *Dar Mawridi CASA1000 Beşter bidanid*. Weblagi daneshnama iktisat ve mudiriyet: <http://blog.daneshnamah.net/169-know-more-about-casa-1000.html> adresinden alındı
40. İmran Khan. (2005, 10 10). *Central Asia: Energy Pipelines or Economic Lifelines?* Worldsecurity Network: <http://www.worldsecuritynetwork.com/Asia/Khan-Imran--1/Central-Asia-Energy-Pipelines-or-Economic-Lifelines> adresinden alındı
41. İrşad, Z. (2014, Ekim 1). *Çahar Fasli Rawabiti Afghanistan ve Amrika (Afganistan ve Amerika arasında dört mevsim ilişkiler)*. BBC/Farsça: http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/10/141001_k04_afg_us_relati on adresinden alındı
42. Jabeen, M., Mazhar, M., & Goraya, N. (2010). US Afghan Relations: A Historical Perspective of Events of 9/11. *South Asian Studies*, 25(1), 143-173.
43. Kalyoncu, H., & Amanov, S. (2010). Orta Asya Enerji kyanakları Ve Enerji Bağlamında ABD'nin Orta Asya Politikası. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38-72.
44. *Karardadi Dezaine Projei Tapi imza şud*. (2017, 3 10). 8am.af: <http://8am.af/1395/12/04/contract-taxi-design-project/> adresinden alındı
45. karl, T. (1997). *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petrol States*. Kaliforniya: Kaliforniya Üniversitesi Yayını.
46. Katzman, K. (2017). *Afghanistan: Post-Taliban Govenrance, Security, and U.S. Policy*. Congressional Research Service. Congressional Research Service. January 12, 2017 tarihinde <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc944789/> adresinden alındı

47. Katzman, K. (2017, May 19). Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security, and U.S. Policy. USA. www.crs.gov adresinden alındı
48. Kireççi, M. (2011). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları*. Ankara: Tasaanm Baskı.
49. Kux, D. (1996). American Changing Outlook on Afghanistan. *Pakistan Journal of American Studies*, 1-18.
50. Kux, D. (1996). American Changing Outlook on Afghanistan. *Pakistan Journal of American Studies*.
51. Lee, H. (2003). The Bush Doctrine: A Critical Appraisal. *The Journal Of International Relations*, 43(5).
52. Liskey, T. (2010). *Analytics and Action in Afghanistan*. Washington: NDU Yayınları.
53. Lugar, R. (2006). NATO summit in Riga. *NATO summit in Riga*, (s. 28-29). Riga.
54. MaarooF, M. (1990). *Afghanistan and Super Powers*. New Delhi: Common Wealth Yayınları.
55. McBride, J. (2015, May 25). *Building the New Silk Road*. Council on Foreign Relations: <http://www.cfr.org/asia-and-pacific/building-new-silk-road/p36573> adresinden alındı
56. Mir, H. (2010). Afghanistan. A. Tellis, & A. Mukharji içinde, *IS A REGIONAL Strategy Viable in Afghanisan* (s. 7-16). Washington DC: Carnegie Endowment for International Peace Yayınları.
57. Mohmand, A. (2007). *American Foreign Policy Toward Afghanistan: 1919-2001*. University of Utah.
58. MUCADİDİ, A. (2008). *Afganistan az Amir-i Kabir To Rahbari Kabir*. kabul: Meyvand Yayınları .

59. Mudabber, Z. (2017, 4 10). *Afghanistan's Role in the Central Asia-South Asia Energy Projects*. The Diplomat: <http://thediplomat.com/2016/07/afghanistans-role-in-the-central-asia-south-asia-energy-projects/> adresinden alındı
60. Obama, B. (2010). *National Security Strategy*. United States Government.
61. Obama, B. (2010). *National Security Strategy*. United States Government.
62. Oğuz, A. (2001). *Heder Ülke Afganistan*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
63. Petraus, D. (2011). *COMISAF's Counterinsurgency (COIN) Guidance*. www.isaf.nato.int: <http://www.isaf.nato.int/from-the-commander/from-the-commander/comisaf-scounterinsurgency-> adresinden alındı
64. Rasanayagam, A. (2002). *Afganistan: A Modern History*. London: I.B. Tauris Yayınları.
65. Safavi, S., & Şeyhani, A. (2010). Ehdafi Kutah Muddet ve Biland Muddeti Ayalati Mutahideyi Amrika Dar Tahacumi Nizami ba Afghanistan. *Fasilnameyi Cografiyayi İnsani*, 1-24.
66. Sahoo, S. S. (2010). M. S. Kidwai içinde, *US Policy Towards The Muslim World: Focus On 9/11 Period*. New York: University Press Of America.
67. Saidmuradova, A. (2010). The Greater Central Asia Concept In U.S. Foriengn Policy In The Central Asia Region. *Central Asia And The Caucasus*, 11(3), 102-108.
68. Saray, M. (2002). *Afganistan ve Türkler*. Ankara: Avrasya Bir Vakfi ASAMA yayını.
69. *SCIS Presents*. (2017, 4 12). Center For Strategic and Inernational Studies: <https://www.csis.org/events/tutap-interconnection-concept-and-casa-1000> adresinden alındı
70. Sejad, S. (2002). Madahelegarayi Dar Afghanistan: Mulahizat ve Menafii Rahburdi. *Mutaliyati Mantikayi. İsrail Şinasi-Amrika Şinasi*, 15-62.

71. Siraj, U. (2012). *Pipeline Politics in Central Asia*. Saarbrücken, Saarbrücken, Germany: Lap Lambert Academic Yayınları.
72. Starr, S. (2005). A Partnership for Central Asia. *Council on Foreign Relations*, 1-10.
73. Stauss, H. (2012). United State's Strategy in Afghanistan from 2001 to Today. *Pepperdine Policy Review*, 5(3).
<http://digitalcommons.pepperdine.edu/ppr/vol5/iss1/3> adresinden alındı
74. Şahin, A. (2010). *Afganistan Raporu ve Çözüm Stratejisi*. İstanbul: Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
75. Şifayee, A. (2017, 4 10). *Payan-e Du Daha İntizar, Agazi kar Tapi, Çalışha we Omidha*. BBC Farsi:
http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2015/12/151213_k05_tapi_proget_s_tarted adresinden alındı
76. Taddeo, V. (2010). U.S. Response to Terrorism: A Strategic Analysis of the Afghanistan Campaign. *Journal of Strategic Security*, 3(2).
<http://scholarcommons.usf.edu/jss/vol3/iss2/3> adresinden alındı
77. Tahiri, I. (2017, 4 14). *Arziyabii Mukayeseyi Mawani İcraii Hutut Lulhai Sulh ve Tapi*. İrdiplomacy:
<http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1943917/%D8%A7%D8%B1%D8%B2%DB%8C%D8%A7%D8%A8%DB%8C+%D9%85%D9%82%D8%A7%DB%8C%D8%B3%D9%87%E2%80%8C%D8%A7%DB%8C+%D9%85%D9%88%D8%A7%D9%86%D8%B9+%D8%A7%D8%AC%D8%B1%D8%A7%DB%8C%DB%8C+%D8%AE%D8%B7%D9%88%D8%B7+%D9%84%D9%88%D9%84> adresinden alındı
78. Tamanna, F. (2008). *Siyaseti Kharici Amrika Dar Afghanistan*. Tehran: Pujuhişkedeyi Mutaliati Rahbordı.
79. *TAPI Yaki az Buzurgtarin Projehai Sud Awar Barayi Çahar Kişwar Ast*. (2017, 4 17). Ministry of Mines and Petroleum: <http://mom.gov.af/fa/news/22455> adresinden alındı

80. *Text of Bonn Agreement*. (tarih yok). [www.ag-afghanistan.de: //www.ag-afghanistan.de/files/petersberg.htm](http://www.ag-afghanistan.de/files/petersberg.htm). adresinden alındı
81. Tulepbergenova, G. (2009). The Greater Central Asia Project: Present State and Evolution. *Central Asia And The Caucasus*, 55(1), 74-85.
82. *U.S. Support for the New Silk Road*. (2017, March 31). U.S. Department of State: <https://www.state.gov/p/sca/ci/af/st/newsilkroad/index.htm> adresinden alındı
83. Vaid, M., & Kar, S. (2016). TAPI pipeline Progresses, but Future uncertain. *Oil&Gas Journal*, 1-4.
84. Zimmerman, T. (2015, 10). *The New Silk Roads: China, The U.S., and the Future of Central Asia*. Center on International Cooperation: http://cic.nyu.edu/sites/default/files/zimmerman_new_silk_road_final_2.pdf adresinden alındı

EKLER

Harita 1: Afganistan'ın Siyasi Haritası

Kaynak: <https://www.ezilon.com/maps/asia/afghanistan-maps.html>

Harita 2: TAPI Doğalgaz Boru Hattı

Kaynak: <https://da.azadiradio.com/a/27423849.html>

ÖZGEÇMİŞ

Lal Mohammad Lame, 1 Nisan 1988 yılında Afganistan'ın Samangan ilinde doğdu. Liseyi Aybek Lisesinde tamamladıktan sonra, 2007 yılında Balkh Üniversitesi, Hukuk ve Siyaset Bilimi Bölümünü kazandı. 2014 yılında Kocaeli Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler Bölümünün Siyasi Tarih Bilim Dalında Yüksek Lisansa başladı.

